

MYKOLO ROMERIO UNIVERSITETO
TEISĖS FAKULTETO
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR PROCESO INSTITUTAS

RADVILĖ MAŠKEVIČIŪTĖ
BAUDŽIAMOSIOS TEISĖS IR KRIMINOLOGIJOS SPECIALIZACIJA

TEISMO EKSPERTIZĖS ETIKA

Magistro baigiamasis darbas

Darbo vadovas -
Profesorius dr. Vidmantas Egidijus Kurapka

Vilnius, 2016

TURINYS

ĮVADAS	3
SANTRUMPŲ SĄRAŠAS	7
1. TEISMO EKSPERTIZĖS ETIKOS SAMPRATA IR SUBJEKTAI	8
1.1. Teismo ekspertizės etikos samprata ir elementai	8
1.2. Ekspertų veiklos etikos pagrindai	13
1.3. Ikitėisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, teisėjo, advokato, teismo eksperto, specialisto etikos panašumai ir skirtumai	29
2. TEISMO EKSPERTIZĖS ETIKOS NORMATYVINĖ DALIS	47
2.1. Teismo ekspertų profesinės etikos kodekso svarba ir jo evoliucija Lietuvoje.....	47
2.2. Pagrindiniai Lietuvos teismo ekspertų profesinės moralės principai ir jų taikymo problematika	51
2.3. Ekspertų etika JAV ir ES	59
3. ETIKOS PROBLEMAS TEISMO EKSPERTIZĖS VEIKLOJE IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI	64
IŠVADOS	84
PASIŪLYMAI	85
LITERATŪRA	86
ANOTACIJA LIETUVIŲ IR ANGLŲ KALBOMIS	93
SANTRAUKA LIETUVIŲ KALBA	95
SANTRAUKA ANGLŲ KALBA	96
PRIEDAI	97
PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ	104

IVADAS

Tiriama problema. Ar teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas yra efektyvus ir ar yra sukurtas tinkamas mechanizmas jo veiksmingumui užtikrinti?

Baigiamojo darbo aktualumas. „Teismo ekspertizė – proceso veiksmas, kuriuo teismas ar teisėjas skiria teismo ekspertui atlikti ekspertizę ir atsakyti į specialių žinių reikalaujančius klausimus, o teismo ekspertas atlieka jam pavestus tyrimus ir jų rezultatus fiksuoja ekspertizės akte”¹. Jos svarbą baudžiamajame procese atskleidžia ir tai, jog ekspertizė gali būti vertinama teisėjo kaip įrodymas gautas ikiteisminio tyrimo metu, o prireikus patikslinti tam tikrus duomenis ar atsakyti į iškilusius klausimus, nustatyta tvarka – teismo posėdžio metu. 2013 m. Teisingumo ministerija užsibrėžė sugriežtinti teismo ekspertų veiklos kontrolę inicijuodama Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo² (toliau – LR TEĮ) pakeitimus numatant atsakomybę, kylančią už teismo ekspertų profesinės etikos kodekso pažeidimus, tokių skundų nagrinėjimą paskiriant teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybai (toliau – Koordinavimo taryba), kuri atlikdama savo pareigas patvirtino teismo ekspertų profesinės etikos kodeksą.

Šiuo metu galiojantis teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas nors ir įtvirtina pagrindinius jų profesinės veiklos principus, tačiau kelia pagrįstų abejonių dėl jo įgyvendinimo. „Kodeksai nurodo kaip turėtų būti elgiamasi, kokiais principais vadovaujamasi jaučiant spaudimą, atsiradus įtampai, iškilus reikalui padaryti sunkų sprendimą, kad būtų išsaugotas visuomenės pasitikėjimas. Tačiau etikos kodekso sėkmę didžia dalimi lemia jo įgyvendinimas”³. Deja, procese dėl įvairių priežasčių kyla sunkumų dėl principų laikymosi. Norint užtikrinti teismo ekspertizės etiką visų pirmiausia, reikia siekti visų subjektų bendradarbiavimo. Tiriant baudžiamosios bylos medžiagą ir formuojant ekspertizės išvadą, tarp subjektų gali kilti įvairių konfliktinių situacijų, todėl būtina atskleisti visų teismo ekspertizės subjektų etikos skirtumus ir panašumus. Būtent skirtumai gali sukurti „įtampos laukus“ tarp subjektų, todėl svarbu aptarti profesinę etiką, kurios turėtų laikytis visi aukščiau minėti subjektai. Egzistuojant bendriems profesinės etikos principams būtų galima išvengti nemažai konfliktinių situacijų. Jungtinėse Amerikos Valstijose, pavyzdžiui, teisininkų asociacija formuoja pavyzdines profesinio elgesio taisykles: „Amerikos teisininkų asociacija ir toliau įgyvendina savo tikslą: siekia aukščiausių profesinės kompetencijos standartų ir etiško elgesio užtikrinimo. Etikos ir profesinės

¹ „Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas”, Valstybės žinios 112-4969 (2000).

² *Ibid.*

³ Jolanta Palidaukaitė, *Etika valstybės tarnyboje* (Kaunas: Technologija, 2010), 363.

atsakomybės pastoviai dirbantis komitetas, kuriam suteikti įgaliojimai aiškinti Asociacijos patvirtintus profesinius standartus ir pateikti rekomendacijas dėl atitinkamų pakeitimų ir išaiškinimų, pateikia nuomones komentuojančias Profesinio elgesio pavyzdines taisykles ir Teisėjo elgesio kodeksą”.⁴ J. Palidauškaitė teigia, jog profesijos etiniai standartai ne tik atspindi elgesio reikalavimus, bet ir visuomenės lūkesčius.⁵

Visuomenė, susidedanti iš daugybės individų, turinčių skirtingus tikslus ir interesus, gali sėkmingai funkcionuoti tik tuo atveju, jeigu visi jos nariai paklus bendriesiems socialiniams dėsniams, kurių suderinamumas priklauso ir nuo moralės, kuri yra laikoma viena pagrindinių normatyviojo žmonių elgesio reguliavimo būdų.⁶

2015 m. temos aktualumą ne tik nacionaliniu, bet ir Europos lygiu, parodo išleistas *Teismo ekspertizės civilinėse bylose „Gerosios praktikos“ gidas Europos Sąjungoje* (toliau – Gerosios praktikos gidas) (angl. Guide to Good Practices in Civil Judicial expertise in the European Union). „Gerosios praktikos“ gido rekomendacijų pagrindinis tikslas yra sustiprinti pasitikėjimą teisėjais, šalimis, kurios bylinėjasi, o pagrinde Europos Sąjungos piliečiams – susidaryti nuomonei, apie teismo ekspertus Europoje ir jų teikiamų išvadų kvalifikacijos pagerinimą Europoje. Tam, kad šis tikslas būtų pasiektas, šios rekomendacijos turi būti pripažintos visoje Europos Sąjungoje.⁷ „Gerosios praktikos“ gido pagalba yra ketinama plėtoti ateities socialinę, ekonominę ir teisinę raidą, siekiant teisinės harmonizacijos (angl. legal harmonization).⁸ Vis dėl to, „Gerosios praktikos“ gido autoriai tiki, jog ekspertų etikos kodekso laikymasis, iš esmės, prisidėtų tobulinant teisinius procesus, dėl šios priežasties, teksto pabaigoje, yra pasiūlymas sukurti etikos kodeksą Europos Sąjungos teismo ekspertams (angl. code of ethics of European judicial experts (proposal)).⁹

JAV teismo ekspertizės etikai yra skiriamas didelis dėmesys, egzistuoja daugybė etikos profesinių kodeksų, kurių nuostatomis turi vadovautis teismo ekspertai, o taip pat yra išleisti įvairūs gerosios praktikos vadovai.

Baigiamojo darbo mokslinis naujumas ir tiriamos problemos ištyrimo lygis. Teismo ekspertizės etika Lietuvos teisinėje literatūroje atskirai neanalizuota, jau nekalbant apie

⁴ „Pavyzdinės profesinio elgesio taisyklės (ištraukos) Amerikos teisininkų asociacijos rytų ir vidurio Europos teisinė programa.“ Tarptautinė konferencija. Teisininkų etikos ir visuomenės nuomonės įtaka teisinės sistemos reformai (Vilnius: Profesinės etikos centras, 1999), 118.

⁵ Ten pat, 118.

⁶ Valdas Pruskus ir Mindaugas Briedis, *Etika* (Vilnius: Technika, 2011), 8.

⁷ Guide to Good practices in Civil Judicial Expertise in the European Union, 3, prieiga per internetą: http://www.expertsinstitute.eu/IMG/pdf/2015_11_17_eeei_guide_to_good_practices_egle_en.pdf

⁸ *Ibid.*, 26 psl.

⁹ *Ibid.*, 29 psl.

monografinį lygmenį. Apie eksperto etiką Lietuvoje rašytas tik vienas straipsnis (*Ethics of expert activity*)¹⁰ ir tai ne Lietuvos autorius.

2005 – 2008 metais Mykolo Romerio universiteto mokslininkai atliko tyrimą dėl teismo ekspertizės žinių ir jų taikymo lygio Lietuvoje, kuriame nurodyta, jog 4 % respondentų nurodė, jog neefektyvaus Lietuvos policijos pareigūnų darbo priežastis aiškinant nusikaltimus – etikos ir motyvacijos stoka.¹¹

„Lietuvoje 2009 m. pabaigoje 2010 m. pradžioje buvo atlikti išsamūs tyrimai dėl ekspertinių įstaigų veiklos ir jų darbo efektyvumo. Buvo išskirtos 7 problemų grupės, kurios šiuo metu yra itin aktualios siekiant optimizuoti ekspertinių įstaigų veiklą ir padidinti jų veiklos efektyvumo rodiklius. Tyrimo metu nustatytas Lietuvos teismo ekspertų profesinės etikos kodekso galiojimo ribotumas Teismo ekspertų koordinavimo tarybos 2007 m. vasario 9 d. posėdyje buvo svarstytas Lietuvos teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas, tačiau šis teisės aktas nėra priimtas. Jis tik rekomendacinio pobūdžio“¹². Šiuo metu Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas yra pakeistas, patvirtintas ir įsigaliojęs.

Gabrielė Juodkaitė- Granskienė ir kiti autoriai¹³, straipsnyje *Teismo eksperto pareigos, atsakomybė ir iš jos kylančios sankcijos*, analizavo teismo eksperto nepriklausomumą ir nešališkumą, jo konfidencialumo pareigą, tačiau konkrečiai, apie teismo ekspertizės etiką nebuvo rašyta.

Nurodytos aplinkybės lemia ir svarbią **baigiamojo darbo reikšmę**.

Tyrimo tikslas. Pagrindinis baigiamojo darbo tikslas – atskleisti teismo ekspertizės etikos sampratą, dalyką, pagrindinius elementus ir įvertinti ekspertizės etikos reglamentavimo būklę bei normų taikymo praktiką.

Tyrimo uždaviniai. Magistro darbui pasiekti keliami šie uždaviniai:

1. išanalizuoti teismo ekspertizės etikos sampratą, eksperto etikos elementus, bei subjektų dalyvaujančių teismo procese etikos panašumus ir skirtumus;
2. išanalizuoti ir įvertinti ekspertų veiklos etikos pagrindus, kuriais jie turėtų vadovautis savo veikloje;
3. išanalizuoti ir įvertinti teismo ekspertų profesinės etikos principų veikimo veiksmingumą;

¹⁰ Nadezhda Pavlovna Mailis, „Ethics of expert activity,“ *Jurisprudencija* 43(35) (2003):122-126.

¹¹ Vidmantas Egidijus Kurapka et al., *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010), 22-31.

¹² *Ibid.*, 467-469.

¹³ Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė, Gabrielė Juodkaitė - Granskienė ir Virgilijus Pajaujis, „*Teismo eksperto pareigos, atsakomybė ir iš jos kylančios sankcijos. Lietuvos kontekstas ir Europos perspektyvos*,“ 339-361.

4. nustatyti galimus „įtampos laukus“ vertinant ekspertų etikos subjektų veiklą ir numatyti priemones šiai įtampai neutralizuoti;
5. atlikti Europos Sąjungos (toliau – ES), Jungtinių Amerikos Valstijų (toliau – JAV) ir Lietuvos ekspertų etikos normų lyginamąjį tyrimą;
6. nustatyti ar efektyviai veikia institucija, kontroliuojanti ekspertų etikos pažeidimus;
7. pateikti pasiūlymus dėl kai kurių etikos problemų ekspertų veikloje sprendimo;
8. pateikti pasiūlymus dėl etikos normų didesnio veiksmingumo.

Tyrimo metodika. Tiriant pasirinktą temą naudojami metodai:

1. Lyginamasis istorinis metodas – skirtingų ekspertų profesinės veiklos etikos kodeksų palyginimas.
2. Lyginamoji analizė – šis metodas leidžia palyginti nagrinėtų užsienio šalių ir Lietuvos ekspertų etikos normų panašumus ir skirtumus.
3. Apklausa kiekybiniame tyrime - baigiamajame darbe buvo atlikta subjektų, susijusių su teismo ekspertize, anketinė apklausa. Minėtame tyrime dalyvavo ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai, advokatai, teisėjai, teismo ekspertai.

Tyrimo struktūra. Baigiamasis darbas susideda iš įvado, dėstomosios dalies (kuri yra sudaryta iš trijų skyrių), išvados ir rekomendacijų, naudotos literatūros sąrašo.

Pirmajame skyriuje *Teismo ekspertizės samprata, jos subjektų vaidmuo* aptariama teismo ekspertizės etikos samprata ir elementai, joje dalyvaujančių subjektų etikos panašumai ir skirtumai bei ekspertų veiklos etikos pagrindai. Antrame skyriuje *Teismo ekspertizės etikos normatyvinė dalis* nagrinėjami teismo ekspertų profesinės etikos kodeksų evoliucija, minėtų ekspertų profesinės moralės principai bei lyginamos užsienio šalių ir Lietuvos ekspertinės etikos normos. Trečiajame skyriuje *Etikos problemos teismo ekspertizės veikloje ir jų sprendimo būdai* aptartos bei išnagrinėtos konfliktinės situacijos su kitais proceso dalyviais ir jų prevencija, valstybinių ekspertinių įstaigų veiklos įtaka ekspertizės etikos formavimuisi, Koordinacinės tarybos veikla. Visuose trijuose skyriuose yra pateikiami susisteminti anketinių apklausų tyrimų rezultatai.

Ginamasis teiginys. Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas pagaliau pradėtas taikyti praktikoje, tačiau nėra specialios jo normų taikymo kontrolės institucijos.

SANTRUMPŲ SĄRAŠAS

BPK – Baudžiamojo proceso kodeksas

JAV – Jungtinės Amerikos Valstijos

ES – Europos Sąjunga

TEĮ – Teismo ekspertizės įstatymas

VTMT – Valstybinė teismo medicinos tarnyba

LTEC – Lietuvos teismo ekspertizių centras

CEPEJ – Europos komisija Teisingumo efektyvumui stiprinti (angl. European Commission for the Efficiency of Justice)

LR AET – Lietuvos advokatų etikos kodeksas

LR TEK – Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas

LPPEK – Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodeksas

LPEK – Lietuvos prokurorų etikos kodeksas

TEPEK – Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas

Gerosios praktikos gidas – “Gerosios praktikos“ gidas Europos Sąjungoje (angl. Guide to Good Practices in Civil Judicial expertise in the European Union)

1. TEISMO EKSPERTIZĖS ETIKOS SAMPRATA IR SUBJEKTAI

1.1. Teismo ekspertizės etikos samprata ir elementai

Etikos pradų galima rasti ankstyvojoje graikų filosofijoje, kur graikų filosofas Aristotelis (384 – 322 m. pr. Kr.) teigė: „Kiekvienu amatu, tyrimu, taip pat kiekvienu veiksmu ir projektu, atrodo, siekiama ko nors gero, taigi gėris jau yra apibrėžtas, kaip tai, į ką viskas nukreipta.“¹⁴ Taigi jau čia galima išvelgti siekiamybę kiekvienoje veikloje elgtis tinkamai, kitaip tariant – etiškai. Etika yra kildinama iš graikiško žodžio *ethos*, kuris reiškia asmens įprotį, papratimą, charakterį, būdą.

Skirtingo laikmečių filosofų ir kitų mokslininkų įvairiuose darbuose yra daug rašyta apie etiką, kaip atskirą mokslo šaką, o per tokį ilgą laiko tarpą susiformavo daugybė etikos krypčių, rūšių, teorijų. „Kiekviena žmonijos raidos epocha turėjo savitą, tik jai būdingą etikos sampratą, kurią atsispindėjo ir tos epochos žmonių santykiuose ir net rašytiniuose teisės dokumentuose.“¹⁵ Apie etiką rašė T. Hobbes¹⁶, B. Spinoza¹⁷, I. Kantas¹⁸, G. W. F. Hegelis¹⁹, M. Vėberis²⁰, T. P. Remley²¹, W. K. Frankena ir daugelis kitų. O Lietuvoje – J. Baranova²², N. Vasiljevienė²³, J. Palidaukaitė²⁴ ir t.t. Išanalizavus minėtų autorių nuomones, manytina, kad priimtinausi tokie etikos apibrėžimai: „Etika – tai mokslas, tiriantis moralę. Būtent etika padeda atskleisti ir pagrįsti veiksmus, kurie pripažįstami teisingais ar neteisingais, leidžia paaiškinti jų esmę, patikslinti argumentus, vertinant moralės lauką sudarančius reiškinius“²⁵, taip pat teigtina, jog

¹⁴ Nikomacho etika. Rinktiniai raštai (Vilnius: Mintis, 1990), 144 - 158,

http://www.saltiniai.info/files/literatura/LB00/Aristotelis_Nikomacho_etika.LB0301.pdf

¹⁵ Vytautas Andriulis, Valstybės tarnautojų etika Lietuvos Respublikos įstatymų kontekste (Vilnius: Margi raštai, 2002) 7.

¹⁶ Internet encyclopedia of philosophy, <http://www.iep.utm.edu/hobmoral/>.

¹⁷ Benedict de Spinoza The Ethics, <http://manybooks.net/titles/spinozabetext03ethic10.html#>

¹⁸ <http://www.straipsniai.lt/filosofija/puslapis/9135>

¹⁹ Rūta Marija Vabalaitė Hegelio etika: mokomasis-metodinis leidinys (Vilnius: Leidykla, 2004) 6-30, <http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/44834.pdf>.

²⁰ Max Weber The protestant ethic and spirit (London and New York: Taylor & Francis group, 2005), <http://www.d.umn.edu/cla/faculty/jhamlin/1095/The%20Protestant%20Ethic%20and%20the%20Spirit%20of%20Capitalism.pdf>.

²¹ Remley, T. P., Jr. (1990). Counseling records: Legal and ethical issues. In B. Herlihy & L. B. Golden (Eds.), *Ethical standards casebook (4th ed.)*. Alexandria, VA: American Counseling Association.

²² Jūratė Baranova *Filosofinė etika: prasmė ir laisvė* (Vilnius: Alma littera, 2004).

²³ Nijolė Vasiljevienė, *Organizacijų etika: institucinės etikos vadybos sistemos* (Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006).

²⁴ Jolanta Palidaukaitė *supra* note 3.

²⁵ Valdas Pruskus *Verslo etika* (Vilnius: 2002),

http://elibrary.lt/resursai/Leidiniai/Litfund/Lithfund_leidiniai/verslas/Verslo%20etika%20%5BLT%5D.pdf.

etika yra filosofijos disciplina, kuri „rūpinasi“ žmogaus elgesiu ir sprendimais susijusiais su morale, o taip pat ją galima įvardinti kaip moralės principų visumą, valdančią asmens ar grupės veiksmus, kaip mokslinę discipliną, kuri pagrindžia moralinius klausimus, kylančius tarp žmogaus ir aplinkos, tarp žmogaus su kitu žmogumi, tarp žmonių, susijusių įvairiais ryšiais. Visi ryšiai susiję per gėrio ir blogio prizmę.²⁶

W. K. Frankena apibūdino etiką kaip filosofijos šaką, moralės filosofiją arba filosofinį mąstymą apie moralę, moralės problemas ar moralinius sprendimus. Etika remiasi žiniomis ir mąstymu, tuo tarpu moralė – tikėjimu ir jautimu (jausmu). Etika – tai standartas, kuris apibrėžia individo elgesį, tai elgesio taisyklė atpažįstama tarp teisingai mąstančių žmonių. „Specialistai iki šiol ginčijasi, ar etika iki šiol apima visą žinių apie moralę kompleksą, ar ribojasi tik moralinės privalomybės, moralinių imperatyvų (liepimų, reikalavimų) formavimu ir teigimu. Jeigu etika pripažįstama mokslu, tai ji moralinius reiškinius turi nagrinėti objektyviai, neutraliai, bešališkai. Jeigu yra laikomąsi nuomonės, kad etika yra ne mokslas, tai belieka kalbėti apie tai, kaip ji padeda valdyti, vadovauti, kaip nurodo, kreipia žmogų į dorą elgesį į vertybines normas.“²⁷

Kaip matome, minėtuose etikos apibrėžimuose dažniausiai vartojama ir moralės terminologija, todėl manytina, jog būtų tikslinga glaustai, tiek kiek tai liečia nagrinėjamą temą paaiškinti ir moralės sąvoką.

Terminas moralė yra kilęs iš lotyniško žodžio „mores“, kuris reiškia papročius ir normas. Vienas žymiausių antikos filosofų – Sokratas teigė (mokė): „Moralės normos yra „nerašytos“, kodeksuose jų nėra; tačiau jos tvirtesnės už rašytas. Jos atsiranda iš pačios dalyko prigimties, nėra žmonių nustatytos; kaipgi jos galėtų būti žmonių sukurtos, jei yra visuotinės, visiems žmonėms vienodos?“ Taigi, galima teigti, jog moralinės normos kyla iš pačio žmogaus vidaus, jo suformuotos pasaulėžiūros bei vadovaujantis tam tikrais papročiais. „Moralė – tai deramo, privalomo, siekiamo, geidžiamo elgesio formos, idealūs elgesio pavyzdžiai“²⁸. Terminai etika, moralė ir vertybės kartais yra vartojamos kaip sinonimai ir gali turėti sutampančias reikšmes. Jie įtraukia nuomonės kas yra gera ar bloga, teisinga ir neteisinga ir viskas priklauso nuo studijų apie žmogaus elgesį ir santykius. Moralės veiksmai yra apibrėžiami plačiame kultūros ar visuomenės kontekste. „Bendrosios moralinės normos apima įvairias gyvenimo sritis: asmeninius, visuomeninius ir profesinius santykius.“²⁹ Svarbu atsiminti, kad elgesys susijęs su

²⁶ D. Vyšniauskaitė ir V. Kundrotas, *Verslo etika* (Kaunas: Technologija 1999) 13.

²⁷ William K. Frankena, *Ethics*, second edition, 1973, <http://www.ditext.com/frankena/e1.html>.

²⁸ Jolanta Paliduskaitė, *supra* note 3, 31.

²⁹ *Ibid.*, 32.

morale remiasi vertybėmis, kurias asmuo palaiko. Kiekvieno asmens vertybių sistema yra ganėtinai unikali, kuri priklauso nuo auklėjimo ypatumų, kultūros, religinių bei kitų įsitikinimų. Ką yra svarbu pabrėžti kalbant apie asmenines vertybes, kai tai susiję su profesine praktika, tai asmens aukšto lygio supratimas – kurios vertybės ir kaip tos vertybės gali turėti įtaką priimamiems sprendimams susijusiems su patariamaisiais santykiais.³⁰

„Profesinė etika, kaip nusistovėjusių normų ir taisyklių visuma, kuria darbuotojas turi vadovautis savo veikloje, atsirado seniai, kai ji negalėjo būti atskira, izoliuotų žinių sritis“.³¹ Profesinė etika apibūdinama kaip priimtina ar gera praktika pagal pritartas praktikos taisykles ar standartus nustatytas konkrečios profesijos atstovų. J. Mažylė mano, jog: „Profesinė etika padeda spręsti etinius ginčus, dilemas, iškylančias profesinėje veikloje, tačiau pirmiausia būtina apibrėžti tam tikros veiklos bendrąsias vertybes ir tikslus, antra – sukurti profesionalios veiklos bei etiško elgesio standartus. Tokiu būdu atsigrežiama į pamatinius moralės ir etikos dalykus – vertybinės sistemos principų įtvirtinimą.“³² Išanalizavus įvairių autorių nuomonę ir pastebėjimus, susidaro įspūdis, jog etika yra kuriama skirtingų profesijos atstovų, o interpretuojama bei užtikrinama įvairių etikos komitetų/komisijų. Kadangi etika yra labai plačios apimties mokslas, būtų tikslinga analizuoti etiką tik tiek, kiek tai susiję su nagrinėjama tema, plačiau bus nagrinėjama profesinė etika. J. Palidaukaitė, teigia jog profesinė etika gali būti suprantama dvejopai:

1. Kaip visuma tam tikrų normų ir standartų, kuriais turi vadovautis tam tikra profesinė grupė, etinės dilemos ir klausimai, kylantys praktinėje veikloje;

2. Studija apie tokias normas ir etinius klausimus.³³

Profesinė etika suteikia galimybę nustatyti ribą tarp profesionalų, kurie gali sąveikauti tarpusavyje bei su visuomene, nebijant, kad bus nesilaikoma apibrėžtų profesinės etikos normų.

Nagrinėjant šią temą, dar būtų tikslinga trumpai apibrėžti valstybės tarnautojų etiką, kadangi šiame darbe didžioji dalis nagrinjamų subjektų yra priskiriami valstybės tarnautojams išskyrus tuos, kurie dirba privačiame sektoriuje, pavyzdžiui: nevalstybiniai advokatai, privatūs ekspertai. „Etika valstybės tarnyboje – tai valstybės tarnautojo tarnybinio elgesio norma“³⁴.

³⁰ Theodore P. Remley, JR., Barbara Herlihy. *Ethical, legal, and professional issues in counseling*. The Merrill Counseling series. Fourth edition. University of New Orleans. 2014, 2010, 2005. 4-5.

³¹ Jolanta Palidaukaitė, *supra* note 3, 32.

³² Jolanta Mažylė, „Apie profesinės etikos sampratą, jos suvokimą ir pajautą“, *Universiteto žurnalistas* (2014), <http://www.universitetozurnalistas.kf.vu.lt/2014/01/apie-profesines-etikos-samprata-jos-suvokima-ir-pajauta/>

³³ Jolanta Palidaukaitė, *supra* note 3, 33.

³⁴ Valstybės tarnybos departamentas, <http://vtd.lt/index.php?-362349809>.

Nacionalinėje literatūroje teismo ekspertizės etikos samprata nėra išaiškinta. „Ekspertizė (lot. *Expertus* – įgudęs, prityręs) – specialių žinių reikalaujanti veikla, kurios metu kompetentingas asmuo tiria įvairius objektus.”³⁵ Kaip matyti, šiai veiklai yra reikalingos specialiosios žinios ir specialus subjektas. Anot Janinos Juškevičiūtės: „specialiosios žinios – tai mokslo, technikos ar bet kurios kitos žmogiškosios veiklos srities žinios, įgytos išsilavinimo, specialaus studijavimo arba profesinės veiklos dėka, naudojamos gauti įrodomąją ar kitą informaciją, būtina nusikaltimui ištirti.”³⁶ Baudžiamojo proceso kodekse (toliau – BPK) yra išskiriami du subjektai naudojantys specialiąsias žinias – tai ekspertas (BPK 84 str.) ir specialistas (BPK 89 str.). BPK 84 str. 1 d. numatyta, jog „Ekspertu gali būti skiriamas asmuo, turintis reikiamų specialių žinių ir įrašytas į Lietuvos Respublikos ekspertų sąrašą.”³⁷ BPK 89 str. 1 d. numatyta: „Specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais.”³⁸

Ekspertizė yra procesinis veiksmas, kurį ikiteisminio tyrimo teisėjo ar teismo pavedimu atlieka specialių žinių turintis asmuo, siekdamas nustatyti bylai reikšmingas aplinkybes”.³⁹ Ekspertizės⁴⁰ skyrimo ikiteisminio tyrimo metu tvarką reglamentuoja Baudžiamojo proceso kodekso (toliau – BPK) 209 str., kuriame nurodoma, kad būtinumą skirti ekspertizę pirmiausia turi pripažinti prokuroras „Pati ekspertizės skyrimo procedūra yra sudėtinga ir daugiapakopė: prokuroras, pripažinęs būtinumą skirti ekspertizę, raštu apie tai praneša įtariamajam, jo gynėjui bei kitiems ekspertizės rezultatais suinteresuotiems proceso dalyviams”⁴¹.

„Ikiteisminio tyrimo metu atlikus ekspertizę surašomas ekspertizės aktas. Jis pateikiamas prokurorui, kurio prašymu buvo atlikta ekspertizė, ir šis apie gautą ekspertizės aktą raštu praneša įtariamajam, jo gynėjui, kitiems proceso dalyviams, nurodydamas, kur ir kada galima susipažinti su ekspertizės aktu”.⁴²

³⁵ Vidmantas Egidijus Kurapka et al., *Kriminalistika taktika ir metodika* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas 2013), 324.

³⁶ Janina Juškevičiūtė, „Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos“ (daktaro disertacija, Lietuvos teisės akademija, 1998)

³⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1347.

³⁸ *Ibid.*

³⁹ Petras Ancelis et al., *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011),

⁴⁰ Ryšardas Burda ir Janina Juškevičiūtė, „Specialių žinių naudojimo forma Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas,” 11(89):19-26.

⁴¹ Petras Ancelis, et al., *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011), 40.

⁴² *Ibid.*, 55.

Atkreipus dėmesį į įvairių šalių literatūrą, pastebėta, jog labai sunku įvardinti teismo ekspertizės mokslo iniciatorių. „Teismo ekspertizė – proceso veiksmas, kuriuo teismas ar teisėjas skiria teismo ekspertui atlikti ekspertizę ir atsakyti į specialių žinių reikalaujančius klausimus, o teismo ekspertas atlieka jam pavestus tyrimus ir jų rezultatus fiksuoja ekspertizės akte.“⁴³ „Teismo ekspertizė yra sudėtingas procesinis veiksmas, kuriame dalyvauja du tarpusavyje susiję, bet savarankiški subjektai: ekspertizę paskiriantis ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūnas, teisėjas arba teismas ir ekspertizės įstaiga arba ekspertas“⁴⁴. Ji padeda baudžiamojo teisingumo sistemą aprūpinti vertinga informacija. Šiame darbe didesnis dėmesys bus skiriamas teismo ekspertizei baudžiamosiose bylose.

Peter Barnett⁴⁵ teigia jog, teismo ekspertizė gali pasitarnauti atskleidžiant informaciją kas įvykdė nusikaltimą ir ar nusikaltimas iš tikrųjų yra įvykdytas. Ne taip suprasti, blogai organizuoti ar neteisingi teismo ekspertizės liudijimai/išvados gali turėti neigiamos įtakos baudžiamosioms byloms ir su jomis susijusių žmonių gyvenimais.⁴⁶ Teismo ekspertize kaip įrodymu galima pasikliauti tuomet, kai ją atliekantys subjektai yra tinkamai paruošti, išsimokslinę ir yra laikomi turintys gerą charakterį, kuris neprieštarauja etikai ir moralei.⁴⁷ Darytina išvada, kad teismo ekspertizė gali turėti svarbią reikšmę bylos baigčiai, todėl turėtų būti skiriamas ypatingas dėmesys tiek ją atliekančiam ekspertui, tiek kitiems proceso dalyviams.

Teismo ekspertizės etika negali būti atskirta nuo bendrosios ar tarkim medicinos etikos (ši turėtų būti taikoma tokiems teismo ekspertams kaip teismo psichiatrui ar teismo medikui) nepaisant to, kad ji turi savo unikalią charakteristiką. Atsižvelgiant į tai, kad vienas iš proceso dalyvių, tai yra teismo ekspertas yra asmuo, turintis specialių mokslinių žinių, būtų tikslinga glaustai apibrėžti mokslininko etiką, kadangi tai yra neatsiejama jo įsipareigojimų dalis. Lietuvos mokslų akademijos mokslininko etikos kodekse yra pažymėta, jog: „Mokslinės veiklos etika yra grindžiama fundamentaliomis vertybėmis ir nuostatomis, nusakančiomis mokslininkų elgesio moralumą, jų atsakomybę visuomenei ir aplinkai“.⁴⁸

⁴³ Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“ Nr. I-14 priega per internetą: http://www.vtmt.lt/media/PDF_bylos/Rekomendacijos-uzd-special-ekspert-2011-01-18.pdf.

⁴⁴ Jurgis Rinkevičius ir Gabrielė Juodkaitė - Granskienė, „Apie galimus teismo ekspertizės reglamentavimo būdus“, *Jurisprudencija* 18 (10) (2000): 29-34.

⁴⁵ D. Peter, Barnett *Ethics in forensic science: Professional standards for the practice of criminalists* (United States of America: CRC Press LLC, 2001).

⁴⁶ Jeshayah Refuge, *Ethics and Training in Forensic Science*, <http://www.crime-scene-investigator.net/ethicsinforensicscience.html>.

⁴⁷ *Ibid.*

⁴⁸ Lietuvos mokslų akademijos žinios. Informacinis leidinys 2012 m. Nr. 4 (62) http://www.lma.lt/files/LMA_zinios_nr_4_2.pdf

JAV, kai kurių autorių nuomone, teismo ekspertizės etika yra etika skirta teisei bei taikant mokslą. Etika teismo ekspertizėje pasižymi sudėtingumu/kompleksiškumu ir funkcionuoja kaip mokslo ir teisės sąveikos rezultatas, tačiau šių dviejų mokslų metodai, vertybės ir tikslai yra skirtingi. Teisei reikalingi galutiniai atsakymai, tam kad būtų išsprendžiami įvairios kilmės ginčai. Etika teismo ekspertizėje yra sudėtinga ir iššaukianti, kaip rezultatas funkcionuojančioje teisės ir mokslo sandūroje, dviejų disciplinų su skirtingais metodais, vertybėmis ir tikslais.⁴⁹

Etikos dalykas – tai idėjos apie gerį ir blogį, moralės principus bei elgesio normos. Būtent iš jo išskiriamos sudedamosios etikos dalys:

1. formaliam dokumente įtvirtintų, profesionalaus elgesio taisyklių užtikrinimas;
2. etinių pažeidimų nustatymas, konkretus įvardinimas;
3. pasekmių numatymas, padarius neleistinus pažeidimus.

Prie teismo ekspertizės etikos elementų priskiriami:

1. eksperto santykiai su kitais proceso dalyviais,
2. eksperto santykiai su savo kolegomis,
3. eksperto elgesys kasdieniniame gyvenime.

Tokie elementai yra svarbūs tiek kiekvienas atskirai, tiek jų visuma, nes būtent jų dėl galima susidaryti įspūdį, koks teismo ekspertizės subjektų elgesys yra priimtinas, o koks priešingas etikos normoms ar nustatytoms tam tikroms elgesio taisyklėms, o tuo pačiu ir teisingo elgesio formavimui šio sudėtingo procesinio veiksmo metu.

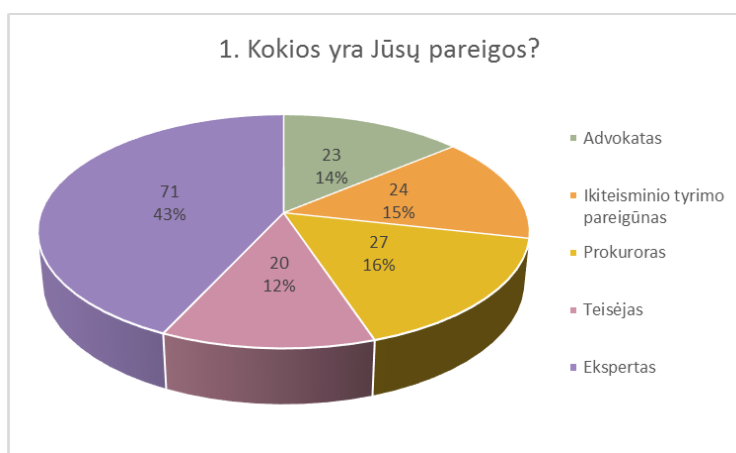
Taigi, apibendrinant teismo ekspertizės bei etikos sampratos analizę, darytina išvada jog teismo ekspertizės etika – teismo proceso metu, bendradarbiaujančių bei tarpusavyje sąveikaujančių subjektų vadovavimasis tam tikromis bendrosios etikos, profesinės etikos ir moralės taisyklėmis, principais, vertybėmis bei normomis, kad būtų įgyvendinama teismo ekspertizės paskirtis bei užtikrinamas tinkamas, visuotinai teisingu pripažįstamas elgesys.

1.2 Ekspertų veiklos etikos pagrindai

Tam, kad geriau suvokti teismo ekspertizės etikos probleminius aspektus, atlikome teismo ekspertizės etikos subjektų anketinę apklausą. Apklausoje dalyvavo teismo ekspertai iš

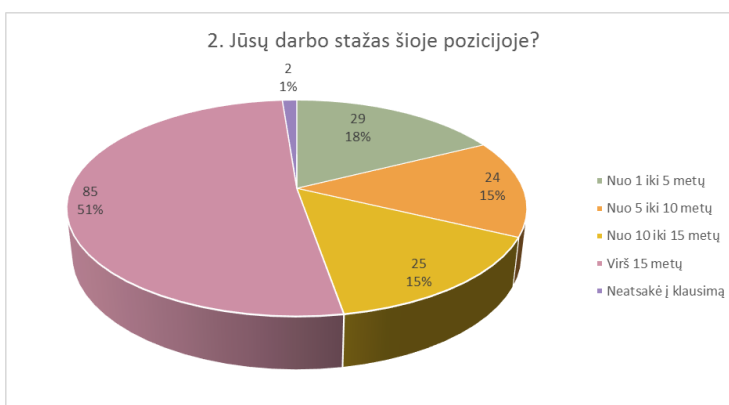
⁴⁹M. Houck, Professional Issues in Forensic Science, 1st Edition.

šių valstybinių įstaigų: Valstybinės teismo medicinos tarnybos (toliau – VTMT) ir Lietuvos teismo ekspertizės centro (toliau – LTEC.) Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimo centrai į bendrąjį elektroninį paštą buvo išsiųsta nuoroda į anketą, tačiau nesulaukta atsako ir ekspertų aktyvumo. Atliktame tyrime taip pat dalyvavo ikiteisminio tyrimo pareigūnai, advokatai, prokurorai ir teisėjai. Buvo atliktas mokslinis tyrimas dėl teismo ekspertizės etikos, kuriame dalyvavo 165 asmenys, iš jų: 43 proc. visų apklaustųjų sudarė teismo ekspertai, 16 proc. visų apklaustųjų užima prokuroro pareigas, 15 proc. – visų apklaustųjų ikiteisminio tyrimo pareigūnai, 14 proc. visų apklaustųjų – advokatai. Likusioji dalis – teisėjai, sudarantys 12 proc. apklausoje dalyvavusių asmenų (žr. 1 grafiką)

1 grafikas. Respondentų pasiskirstymas pagal pareigas.

Iš diagramoje pateiktų duomenų matome, kad daugiau kaip pusė, net 51 proc. apklausoje dalyvavusių respondentų, turi didesnę nei 15 metų stažą. Tai parodo, kad didžioji dalis apklaustųjų yra sukaupę didelį „patirties bagažą“. Nuo 5 iki 10 metų stažą turi 15 proc. apklaustųjų, tokia pati dalis sudarė ir asmenų, kurių darbo stažas siekė nuo 10 iki 15 metų. Nuo 1 iki 5 metų stažą turi 18 proc. apklaustųjų, o štai 1 proc. duomenų apie savo darbo stažą nepateikė. Darytina prielaida, kad 1 proc. respondentų nurodytose pozicijose yra pradirbę mažiau negu vienerius metus arba tiesiog neatsakė į pateiktą klausimą (žr. 2 grafiką).

2 grafikas. Respondentų pasiskirstymas pagal darbo stažą.

Norint atskleisti eksperto veiklos etikos pagrindus, visų pirmausia, būtų tikslinga išreikšti poziciją dėl etikos formavimosi ypatumų, tai yra laikytis nuostatos, kad etika yra įgimta arba, kad etikos galima išmokti. Sokratas teigė, jog etika susideda iš žinojimo ką mes turime daryti, o tos žinios gali būti išmokstamos, tačiau kaip ir ankščiau (pirmame skyriuje) minėta, moralė, jo manymu – prigimtinė. Tuo tarpu, Harvardo psichologė Lawrence Kohlberg⁵⁰ teigia, jog asmens gebėjimas susidoroti su moralinėmis problemomis gali formuotis skirtingo gyvenimo cikluose, o auklėjimas, asmens švietimas bei nuolatinis jo kaip asmenybės tobulėjimas gali tai raidai turėti svarbios įtakos. Asmens gebėjimas susidoroti su moralinėmis problemomis nesusiformuoja iš karto. Yra keletas fizinio augimo stadijų, taigi galimybė mąstyti morališkai taip pat priklauso nuo stadijų. Apibendrinus išdėstytas nuomones teigtina, jog kai kurios moralės normos gali būti ir įgimtos, ir įgytos palaipsniui, tačiau etikos yra išmokstama, tai nėra įgimta asmens pozicija.

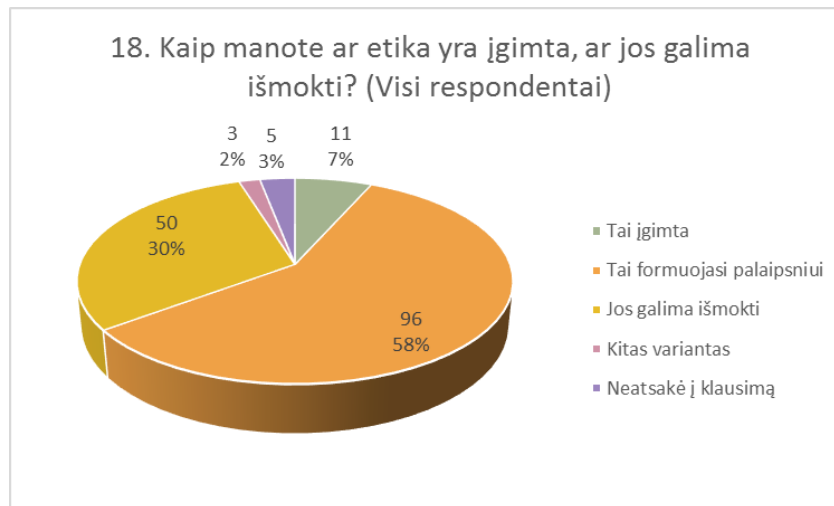
Siekdami palyginti teorines žinias su praktika, apklausoje paklausėme respondentų: ar etika yra įgimta, ar jos galima išmokti?

Tik 7 proc. apklaustųjų mano, jog etika yra įgimta. Net 58 proc. respondentų pasisako už tai, kad etika formuojasi palaipsniui. Atsirado 30 proc. manančių, kad etikos galima išmokti. Trys respondentai pasirinko kitą variantą, teigdami, kad:

- a) profesinė etika negali būti įgimta;
- b) Auklėjimas, socialinė aplinka turi įtakos etikos formavimuisi;
- c) etika priklauso nuo auklėjimo.

Apibendrinant atliktus tyrimus, prieita prie išvados, kad etika formuojasi palaipsniui ir jos galima išmokti. Ji gali priklausyti nuo auklėjimo, socialinės aplinkos ir kitų veiksnių (žr. grafiką 3).

⁵⁰ Encyclopaedia Britannica, <http://www.britannica.com/biography/Lawrence-Kohlberg>.

3 grafikas. Respondentų nuomonė ar etika yra įgimta, ar jos galima išmokyti.

Ekspertų veiklos etikos pagrindai gali būti skirstomi į asmens vertybes, įsitikinimus ir „principų ir vertybių rinkinius“ – etikos kodeksus, kuriuo ekspertas privalo vadovautis savo veikloje.

Žmonės yra individualistai ir, būdami tos pačios profesijos atstovai, gali tuos pačius dalykus vertinti skirtingai (tai priklauso nuo tokių veiksnių kaip jų patirties, biografinių faktų, asmens charakterio savybių ir kt.). Eksperto asmeninės savybės, tokios kaip: emocijos, suvokimas, mąstymas, atmintis, jausmai, sąmonė, veiksmai atliekami pagal savo įsitikinimą, tampa aiškūs/matomi ir vaidina svarbų vaidmenį jo profesinėje veikloje. Mokslininkai turi įsipareigojimą savo mokslui, priesaikoms duotoms savo profesijai, elgesio taisyklėms, įsteigtoms jų profesinėms organizacijoms, o taip pat ir sau.⁵¹

Ekspertų etika susideda iš viso komplekso moralės normų bei elgesio taisyklių visose srityse teismo eksperto veikloje.⁵² Prof. habil. dr. Nadežda Pavlovna Mailis mano, jog iš moralės normų išplaukia tokie teismo eksperto moraliniai principai:⁵³

1. Principų laikymasis (angl. adherence to principles);
2. Objektyvumas;
3. Nešališkumas;
4. Nepriklausomumas;
5. Savikritiškumas.

⁵¹ Stuart H. James Jon J. Nordby, *Forensic science An introduction to scientific and investigative techniques.*, third edition, 672.

⁵² Mailis Nadezhda Pavlovna, *supra note.* 124psl.

⁵³ *Ibid.*

Objektyvumas pasireiškia tuo, kad duodant tyrėjui užduotį yra siekiama sukurti tiesą. Jeigu nėra surinkta pakankamai medžiagos išvadai, ekspertas turi priėti prie savarankiškos tiesos, nesivadovaudamas versija gauta iš surinktos tyrėjų medžiagos ar pateiktos nusikaltimo liudytojų. Jeigu nėra pakankamai medžiagos išvadai, ekspertas turi arba atsisakyti išspręsti iškilusią problemą, arba turi pasiruošti pranešti atitinkamoms institucijoms, jog negali pateikti išvados.

Nešališkumas – tai rezultatas gaunamas objektyviu požiūriu. Ekspertas neturi/negali būti suinteresuotas bylos rezultatu/baigtimi.

„Principų prisirišimas“ teismo ekspertui yra glaudžiai susijęs su jo objektyvumu ir nešališkumu. Tai reiškia eksperto sprendimų nepriklausomybę. Jeigu ekspertas padaro pakeitimus išvadose dėl tyrėjo, teisėjo, advokato ar prokuroro įtakos, jis turėtų būti atleistas nuo dalyvavimo lemiamą reikšmę turinčiuose sprendimuose.

Savarankiškumas įrodinėjant ir samprotaujant yra eksperto kompetencijos ir aukštų profesinių įgūdžių įrodymas, o taip pat ir gebėjimas laikytis savo nuomonės per gautų rezultatų vertinimą ir išvadų formulavimą.

Be to, moralės normos reiškia:⁵⁴

1. šios veiklos viešos ir socialinės reikšmės supratimą;
2. vadovavimasi savitu teisės jausmu;
3. nuolatos tobulinamus eksperto profesinius įgūdžius ir plėtėjančią erudiciją;
4. tapimą įgudusiu metoduose ir reikšmėse teismo eksperto tyrimuose;
5. sąžiningumą;
6. nekaltumą;
7. profesinį pasirengimą atliekant savo pareigas;
8. iniciatyvų ir kūrybišką požiūrį/metodą sudėtingame tyrime.

Profesorė pažymėjo tokias etikos principų reikšmes:⁵⁵

1. Jie nustato konkrečias vertybes (pvz. sąžiningumas, dorovinis principingumas, patikimumas, nesavanaudiškumas, teisingumas);
2. principai padeda priimti sprendimus;
3. principai yra laikomi vertinimo standartu, todėl kiekvienas turi galimybę vertinti kito asmens etiką;
4. principai leidžia kitiems tikėti, kad asmuo laikysis principais įtvirtintų etikos standartų.

⁵⁴ Nadezhda Pavlovna Mailis, *supra* note 10, 125.

⁵⁵ *Ibid.*

Mūsų nuomone, ekspertas savo veikloje turi remtis ir mokslininko etika, savo morale ir vertybėmis. Dauguma teismo ekspertų save pirmiausiai mato kaip mokslininkus, todėl labiau susikoncentruoja į mokslinius nei etinius klausimus ir gali neįvertinti rimtumo, ir sudėtingumo tų etinių klausimų, kurie kyla iš teisinės sistemos sąveikos.⁵⁶ Todėl ekspertams būtina laikytis ne tik reikalavimų, būdingų mokslininkams, bet ir tų, kurie yra priimtini baudžiamajam procesui. Tokiu būdu bus pasiekta pusiausvyra tarp skirtingos rūšies reikalavimų. Teismo ekspertizės metu, teismo psichiatras, psichologas ar medikas turi atrasti balansą tarp visų medicinos etinių įsipareigojimų ir procesinių etinių reikalavimų.

Dalis eksperto veiklos etikos pagrindų turi būti įtvirtinami raštiškai, o įprastas būdas kodifikuoti elgesio reikalavimus – kodekso priėmimas. Kodeksas – politika ir principais paremti straipsniai, reglamentuojantys elgesį. Vienas iš seniausių profesinės etikos kodeksų buvo Hipokrato priesaika, kuri užtikrina gydytojo etiško elgesio taisyklės, nesukelti žalos pacientams. Bendriausia prasme, etikos kodeksas apibrėžia žmonių elgesį. Nepakanka vien sukurti etikos kodekso, tik įkūrus etikos komitetą, kuris nuolat posėdžiauja, tikrina, ar nepažeidžiamas etikos kodeksas, peržiūri jį ir atnaujina, galima sakyti, jog organizacijoje veiksmingai laikomasi nustatytų principų.

JAV literatūroje yra išskirta nuomonė, kuriai mes pritariame, jog yra išskiriami tokie etiniai nurodymai teismo ekspertui analizuojant daiktinius įrodymus:⁵⁷

1. Adekvatus tyrimas;
2. Naudoti tik tą metodologiją, kuri yra priimtina konkrečios rūšies ekspertizei;
3. Naudoti tik galiojančias/pagrįstas, patikimas, standartines medžiagas reikalingam palyginimui;
4. Naudoti tikslią, patikimą įrangą, kuri rodytų tikslumą ir atkuriamumą.

Etiniai nurodymai teismo ekspertui pateikiant išvadas:

1. Niekada neleisti asmens interesui ar naudai iškraipyti išvados ar liudijimo;
2. Niekada netvirtinti kitų teismo ekspertų išvadų ar tyrimų rezultatų;
3. Riboti ataskaitas/pranešimus ir/ar liudijimus;
4. Vengti klaidingos arba dviprasmiškos kalbos, neteisingai aiškinamų ar suprantamų terminų;
5. Naudoti galiojančius standartus naudojamoms priemonėms;
6. Nustatyti pagrįstus/priimtinius mokesčius už paslaugas.

⁵⁶ Ethical issues in being an expert witness

⁵⁷ *Ibid.*

Viena iš esminių eksperto veiklos etikos pagrindų turėtų būti laikoma jo kvalifikacija, kadangi be jos išvados formulavimas ir pateikimas yra negalimas. Lietuvoje, kvalifikaciniai reikalavimai keliami ekspertui yra nustatyti Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymo (toliau – TEĮ) 5 str.:

- “1) turėti aukštąjį išsilavinimą, tinkantį pasirinktai eksperto specializacijai;
- 2) išlaikyti teismo eksperto kvalifikacijos egzaminą, kurio programą tvirtina ekspertizės įstaigos vadovas;
- 3) išlaikyti teisinių žinių egzaminą pagal teisingumo ministro patvirtintą teisinių žinių programą asmenims, siekiantiems tapti teismo ekspertais;
- 4) pasirengti įgyti teismo eksperto kvalifikaciją, jeigu teismo ekspertizės įstaigoje yra nustatytas toks reikalavimas;
- 5) būti neteistas už labai sunkų ar sunkų nusikaltimą, taip pat už nusikaltimą teisingumui, valstybės tarnybai ir viešiesiems interesams.”⁵⁸

Mes pabandėme rasti sąsają tarp etikos ir kvalifikacijos. Atsižvelgiant į tai, kad mokslas nuolat kinta, ekspertai privalo pastoviai atnaujinti savo žinias, kelti savo kvalifikaciją, žinoti naujausias technologijas ir metodus, mokslinio tyrinėjimui keliamus apribojimus ir kitus opius, probleminius klausimus. Vienas iš būdų efektyviai užtikrinti žinių atnaujinimą – pastoviai skaityti literatūrą, susijusią su vykdoma veikla. Kitas būdas užtikrinti žinių atnaujinimą – dalyvauti įvairiose konferencijose, seminaruose ir kitose mokslinėse veiklose, taip palaikant nuolatinį susidomėjimą ir žinių naujumą. Tai yra svarbu ne tik turint tikslą atlikti teisingą ekspertizę, bet ir užtikrinant atsidavimą savo veiklai, patikimumą. Būtent pastarasis veiksnys dažnai lemia įtaką ar teismo ekspertizė bus panaudojama kaip svarus įrodymas. K. C. Kalmbach, P. M. Lyons⁵⁹ pažymi savo mokslinių darbų publikavimą, kaip vieną iš būdų kompetencijai kelti. Teismo ekspertai yra netiesiogiai įsipareigoję mokslui siekti naujovių.

Kompetencija yra gebėjimas atlikti darbą remiantis įgytomis ar turimomis žiniomis, patirtimi bei suformuotais įgūdžiais. Demonstruoti gebėjimą ir kompetenciją dalyko srityje, yra būtinas elementas veiksmingiems eksperto parodymams. Ekspertai tokiais būdais gali demonstruoti kompetenciją:

- Atsižvelgdami į srities, subjekto ar specialybės žinių išsamumą;
- Turėdami tinkamą patirtį ar įgaliojamuosius raštus ar abu;
- Pristatydami vartojamąją (angl. currency) informaciją;

⁵⁸ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 112-4969.

⁵⁹ Karen C. Kalmbach Phillip M. Lyons, ETHICAL ISSUES IN CONDUCTING FORENSIC EVALUATIONS *Applied Psychology in Criminal Justice*, 2006, 2(3)http://www.apcj.org/documents/2_3_Ethics_foren.pdf, 271.

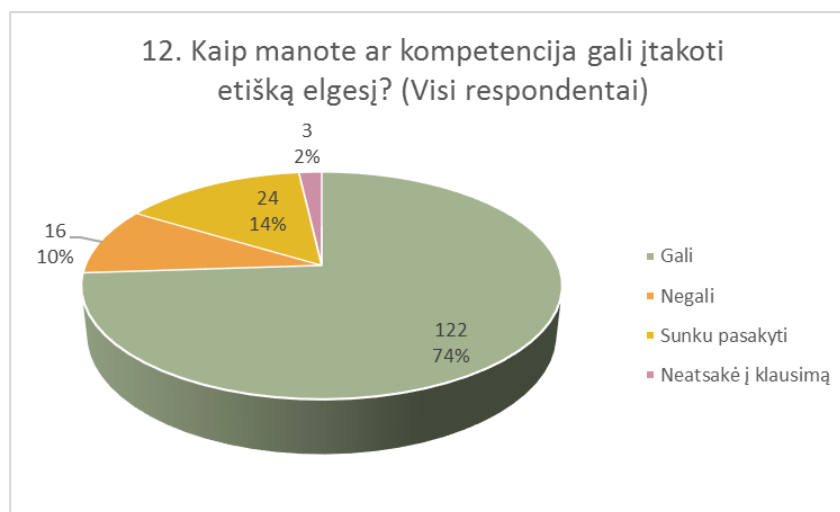
- Rodydami, kad jie turi galimybę atlikti savo pareigas, o taip pat ir mokyti;
- Akivaizdžiai rodydami rezultatus;
- Rodydami gebėjimą atpažinti problemas, rinkti alternatyvas ir tarp jų priimti gerus sprendimus.⁶⁰

Europos veiksmingo teisingumo komisijos (toliau – CEPEJ) rekomendacijose yra taip pat pabrėžiama kompetencijos būtinybė, 87 punktą įpareigoja ekspertą pastoviai gerinti savo kompetenciją.⁶¹

Siekdami išsiaiškinti ar kompetencija tikrai gali turėti įtakos etiškam elgesiui, to paklausėme respondentų. Jų atsakymai atvaizduoti trijuose, žemiau pateiktuose grafikuose: visų respondentų atsakymai (žr. 4 grafike), teismo ekspertų dirbančių VTMT atsakymai (žr. 5 grafike), teismo ekspertų dirbančių LTEC atsakymai (žr. 6 grafike).

Net 122 apklaustųjų pasisakė, jog kompetencija gali turėti įtakos etiškam elgesiui. 24 respondentams buvo sunku atsakyti ar kompetencija su etika turi tiesioginį ryšį. Nedidelė dalis respondentų – 16 visgi mano, jog kompetencija ir etiškas elgesys yra nesusiję tarpusavyje. O 3 apklaustieji neišsakė savo nuomonės pateiktu klausimu.

Apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus teigiame, kad kompetencija gali turėti didelę įtaką etiškam elgesiui, todėl tampa akivaizdu, kad ji turi būti pastoviai gerinama (žr. 4 grafike).

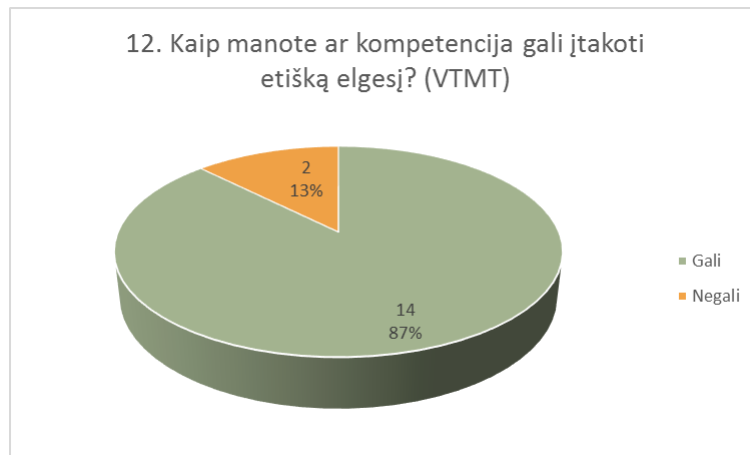

4 grafikas. Respondentų nuomonė ar kompetencija gali turėti įtakos etiškam elgesiui.

Net 87% respondentų (teismo ekspertų dirbančių VTMT) mano, kad kompetencija turi didelę įtaką etiškam elgesiui ir tik 13% apklaustųjų mano priešingai (žr. 5 grafike).

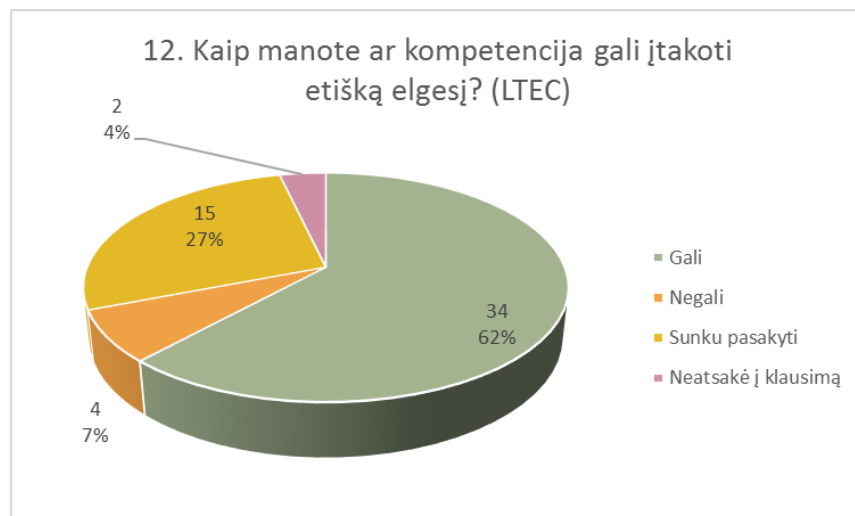
⁶⁰ <http://www.swgfast.org/Resources/111010-law101-full-course%5B1%5D.pdf>, 30.

⁶¹ Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė, Gabrielė Juodkaitė - Granskienė ir Virgilijus Pajaujis, *supra* note 13, 354.

5 grafikas. VTMT respondentų nuomonė ar kompetencija gali turėti įtakos etiškam elgesiui.

62% apklausos dalyvių (teismo ekspertų dirbančių LTEC), taip pat mano, kad kompetencija gali įtakoti etišką elgesį, tačiau net 27% neturi konkrečios nuomonės šiuo klausimu. Tik 7 proc. respondentų įsitikinę, kad kompetencija neturi įtakos etiškam elgesiui. Šie respondentai nesieja kompetencijos su etišku elgesiu. Na, o 4 proc. neatsakė į šį klausimą (žr. 6 grafike).

6 grafikas. LTEC respondentų nuomonė ar kompetencija gali turėti įtakos etiškam elgesiui.

Apibendrinus tiek VTMT, tiek LTEC teismo ekspertų atsakymų rezultatus, būtų galima teigti, kad kompetencija dažnai nulemia etišką elgesį. Taigi, kompetencija turėtų būti laikoma vienu iš ekspertų etiškos veiklos pagrindų.

Ekspertai turėtų savo veikloje visais atvejais išlikti objektyvūs, o teisininkai turėtų būti advokatai savo klientams. Kai kurie autoriai teigia, jog pagrindinė neetiško elgesio atsiradimo priežastis – ekspertas sąmoningai suklastoja tinkamus ir praktikoje naudojamus

metodus, standartus ir procedūras, taip susikompromituodamas, siekdamas patenkinti savo išsikeltus tikslus byloje.⁶²

Galiausiai, ekspertas turi būti susipažinęs su etiško elgesio taisyklėmis, kurių yra reikalaujama laikytis jo veikloje.

Eksperto nuomonė teismo procese yra labai svarbi, tačiau tam yra būtinos tam tikros, nustatytos sąlygos: a) eksperto nuomonė gali būti naudinga; b) ekspertas geba pateikti nuomonę, kuri būtų paremta specialaus išsilavinimo, mokymų, patirties ir žinių; c) ekspertas gali kalbėti apie metodus, instrumentus ir technikas, kurias vadovaujasi ekspertų bendruomenės; d) ekspertas gali įrodyti, kad tik priimti yra patikimi metodai buvo naudojami konkrečiam, tiriamame atvejui; e) ekspertas gali identifikuoti įrodymus, kuriuos asmeniškai išnaginėjo.⁶³

Eksperto etika apima tokius apibrėžimus kaip eksperto ištyrimo patikimumą, eksperto vidinio įsitikinimo formavimąsi, išvadų patikimumą ir tikrumą. Profesorė dr. T. Averjanova⁶⁴ teigia, jog moralinė eksperto vidinio įsitikinimo reikšmė pasireiškia tuo, kad pastarasis atsako ne tik už tas išvadas, kurias jis formuoja atlikus tyrimą, bet ir už tas pasekmes, kurios kyla iš tų išvadų. Aišku, kad eksperto vidinis įsitikinimas yra pavedamo tyrimo ir gautų išvadų, jų teisingumo įvertinimas. Būtent vidinio įsitikinimo pagalba, ekspertas gali dialektiškiau suprasti atitinkamas aplinkybes. Teisingo vidinio įsitikinimo formavimosi prielaidos tarnauja kaip objektyvus jo pavesto tyrimo įvertinimas, kaip ir moraliniai jo veiklos pagrindai. Vidinis eksperto įsitikinimas – ne kas kita, kaip įsitikinimas dėl savo išvados teisingumo.

Pasitaiko atvejų, kai paaiškėja, kad išvada yra neteisinga. Būtų tikslinga nustatyti ribą tarp to kas yra neetiška ir tarp to – kas yra neteisinga. Klaidinga manyti, jog eksperto neteisingos išvados pateikimas visada turėtų būtų tapatinamas su neetišku elgesiu. Gali egzistuoti tokios situacijos, kuomet ekspertas yra tvirtai įsitikinęs, jog pasielgė etiškai tačiau kitų nuomone – jo veiksmai prieštarauja etikai keliamiems standartams. Profesinė ir etinė teismo eksperto pareiga – pasinaudoti savo specialiomis žinioms, nustatyti faktus, kurie vėliau būtų interpretuojami tam, kad suformuluotų tiesą. Tikėjimas dėl pateiktų duomenų, yra asmens subjektyvi pozicija dėl pasiūlytos tiesos. Tiesa yra tvirtinimo realybė priklausanti nuo tikėjimo/įsitikinimo. Neetiška ekspertui laikytis ar išreikšti faktais nepatvirtintus įsitikinimus. Tačiau, jeigu ekspertas

⁶²http://www.swgfast.org/mwginternal/de5fs23hu73ds/progress?id=s9fIT30yoBdV5yQg_5YCK1ffUeCJFQ_IW5PqQQGbYX8, 37.

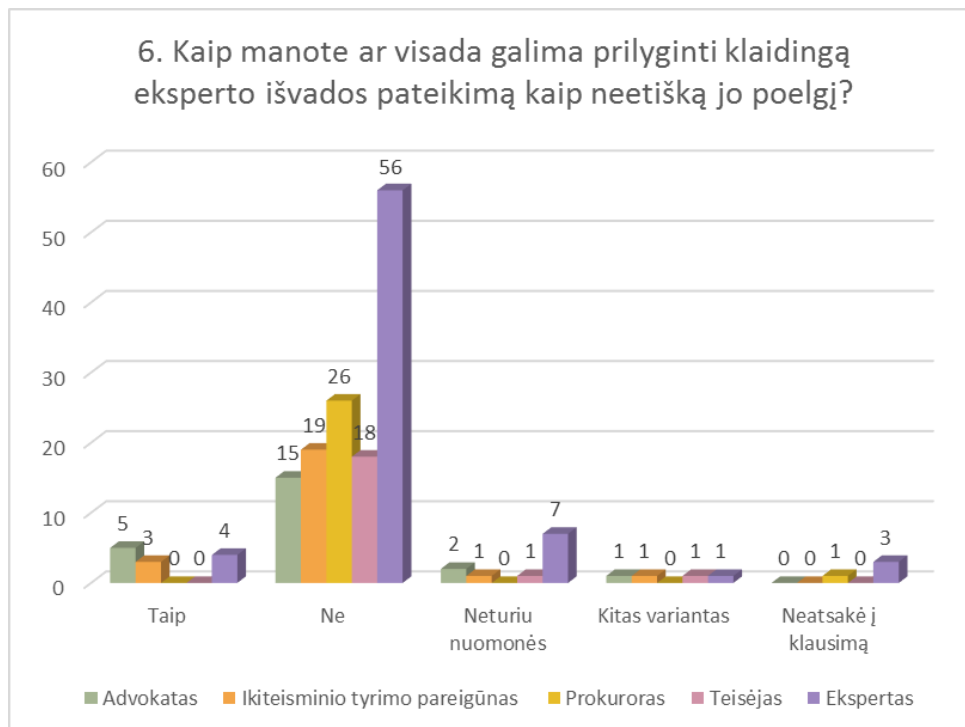
⁶³ http://www.swgfast.org/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=s9fIT30yoBdV5yQg_5YCK1ffUeCJFQ_IW5PqQQGbYX8 128 psl.

⁶⁴ Tatjana Averjanova, *Bendrieji teismo ekspertizės klausimai 2005 m.*

pateikdamas išvadą vadovaujasi savo specialiomis žiniomis ir tam tikrais moksliniais metodais, tokia išvada neturėtų būti pripažinta neetiška, net jei ji ir būtų pripažinta klaidinga.

Apklausoje buvo užduodamas klausimas dėl klaidingos eksperto išvados pateikimo ir jos palyginimu su neetišku poelgiu, kur paaiškėjo, kad didžioji dauguma, tai yra net 134 iš 165 apklaustųjų nemano, jog klaidingas eksperto išvados pateikimas iškart turėtų būti tapatinimas su neetišku eksperto poelgiu. Galima teigti, kad gali susiformuoti nemažai skirtingų situacijų kuomet klaidingas eksperto išvados pateikimas negali būti prilyginamas neetiškam poelgiui. 11 apklaustųjų neturi nuomonės šiuo klausimu ir tik 12 respondentų visgi mano, kad tai gali prilygti neetiškam poelgiui. Na, o 4 jų nuo atsakymo susilaikė į šį klausimą neatsakydami. 4 respondentai pasirinko kitą variantą. Pirmasis respondentas (advokatas) pasirinkęs kitą variantą teigia: „Manytina, kad neetišku poelgiu tai galima vertinti tik tokiu atveju, jei esama korupcinio pobūdžio veikos. Kitu atveju, kai tai padaroma dėl kompetencijos stokos, nemanau, jog tai profesinės etikos pažeidimas, nes profesinė etika ir kompetencija, mano nuomone, dažniausiai nėra tiesiogiai susijusios“. Antrojo respondento nuomone (ikiteisminio tyrimo pareigūnas) – „klaidinga išvada turėtų užtraukti baudžiamąją atsakomybę“. Vienas iš teisėjų pasisakymas: „Jei eksperto išvada klaidinga dėl tyčinių veiksmų tai jau ne etikos pažeidimas, o nusikalstama veika“. Vienas iš ekspertų teigia: „Kadangi medicinos mokslas nėra tikslusis mokslas, o požiūris į įvairias situacijas, susijusias su žmogaus sveikata, ir jų vertinimas gali būti skirtingas, todėl ir skirtingos išvados tuo pačiu klausimu negali būti vertinamos kaip klaidingos, pateiktos nusižengiant etikai.“ Taip pat pastebėtina, jog net 56 apklaustųjų ekspertų nesutinka su teiginiu, jog klaidingas eksperto išvados pateikimas visada turėtų būti prilyginamas neetiškam poelgiui, o daugiausiai iš visų respondentų taip galvojančių – 5 advokatai. Įdomu tai, kad 4 ekspertai visgi prilygintų klaidingą eksperto išvados pateikimą neetiškam poelgiui.

Apibendrinus atliktus tyrimus, galima teigti, jog negalima klaidingą eksperto išvados pateikimą prilyginti neetiškam jo poelgiui (žr. grafiką 7).

7 grafikas. Respondentų nuomonė ar visada galima prilyginti klaidingą eksperto išvados pateikimą kaip neetišką jo poelgį?

Užsienio literatūroje yra išskirta nuomonė, jog teismo ekspertai privalo kasdien praktikuoti elgtis etiškai ir būti pavyzdžiu tarp savo kolegų ir kitų proceso dalyvių, tam kad, jų mokslinė ekspertizė būtų laikoma pagalba baudžiamajai teisinei sistemai, o ne trukdžiu.⁶⁵

Teismo ekspertas turi pasižymėti aukšto lygio etika ir profesine morale, kadangi proceso metu, iš skirtingų proceso šalių, gali pasireikšti įvairaus pobūdžio spaudimai, gąsdinimai ar įžeidinėjimai, todėl labai svarbų vaidmenį atlieka savo emocijų kontrolė.

Tikėjimas yra eksperto subjektyvi pozicija dėl tiesos tvirtinimo. Tiesa yra tvirtinimo realybė priklausanti nuo vidinio įsitikinimo. Neetiška ekspertui laikytis ar išreikšti faktais nepatvirtintų įsitikinimų.

Teismo ekspertas, norėdamas padaryti sėkmingą karjerą privalo savo veikloje vadovautis savo profesijos principais ir vykdyti žemiau pateikiamais etikos įsipareigojimais:

1. Būti sąžiningu dėl savo kompetencijos ir atlikti tik tas ekspertizes, kurios yra jo srities;
2. Būti sąžiningu dėl pateikiamų duomenų, išvados ir nuomonės;
3. Objektyviai liudyti teisme.

⁶⁵ M.M. Houck, J. A. Siegel, supra note, 665.

Etikos kodeksuose yra numatomi tam tikri patarimai kaip tam tikros profesijos atstovui, kuriam jis (kodeksas) skirtas, derėtų elgtis teisingai. Etika gali būti suprantama kaip tam tikro profesinės normos, kuriomis vadovaujasi grupė. Etiška išvada teismo eksperto veikloje susideda iš⁶⁶:

1. Dorumo/sąžiningumo;
2. Išmintingumo/apdairumo/protingumo;
3. Teisės ir profesinių normų suderinamumo.

Taigi, ekspertai įtraukti į sąrašus, privalo būti prisiekę: „Aš, (vardas, pavardė), prisiekiu dorai ir sąžiningai atlikti teismo eksperto pareigas, sakyti teisme tik tiesą ir nieko nenuslėpti, gerbti dorovės normas, žmogaus ir piliečių teises bei laisves, saugoti profesinę paslaptį. Tepadedu man Dievas“⁶⁷, o taip pat privalo laikytis tam tikrų moralės normų, paklusti nustatytiems etiniams reikalavimams ir vadovautis numatytais principais. Tačiau, išskyla klausimas kuo turi vadovautis specialistai, kai Teismo ekspertų profesinės etikos kodekso nuostatos jiems nėra privalomos, ar jiems taikomi kiti standartai? Kaip specialistams, turėtų būti taikos etikos kodeksas ir koks: ikiteisminio tyrimo pareigūno ar eksperto?

Vertybės taip pat privalo būti laikomos eksperto etikos veiklos pagrindų dalimi. Vasiliauskas teigė, kad: „Vertybės – tai išgyvenimais ir patirtimi pagrįsti žmogaus prioritetai, kuriais vadovaujamosi gyvenime.“⁶⁸ Palidaukaitė mano, jog: „Vertybė gali ir nebūti individo elgesio norma, bet ji gali būti lyg taisyklės, kuriomis pasakomas, ką galima daryti ir ko – ne. Vertybė – tai išraiška to, kas „gera“ ir „bloga“, „teisinga“ ir „neteisinga“, „tinkama“ ir „netinkama“.“⁶⁹ „K. Kernaghas vertybes sieja su tam tikru elgesiu ar tikslu, kurį visuomenė ar individas vertina palankiau nei priešingą elgesį ar tikslą. Tyrinėtojas teigia, kad vertybės ir etika nėra sinonimai; vertybės turi įtakos priemonių ir tikslų pasirinkimui.“⁷⁰

„Olandų tyrinėtojas B. Dorbeck – Jungas <.> pateikia pagrindinių vertybių, principų ir standartų santykį iliustruojančią schemą (1 paveikslas). Etiniai standartai remiasi demokratinės valstybės teisėtumo principais, kurie remiasi pagrindinėmis vertybėmis. Etiniai standartai atspindi operalizuotus principus ir laikomi priemone tikslui pasiekti.“⁷¹

Pagrindinės vertybės-----→ Principai -----→ Etiniai standartai

⁶⁶ *Ibid.*

⁶⁷ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 112-4969.

⁶⁸ Jolanta Palidaukaitė, supra note 3, 91

⁶⁹ *Ibid.*, 91.

⁷⁰ *Ibid.*, 93.

⁷¹ *Ibid.*

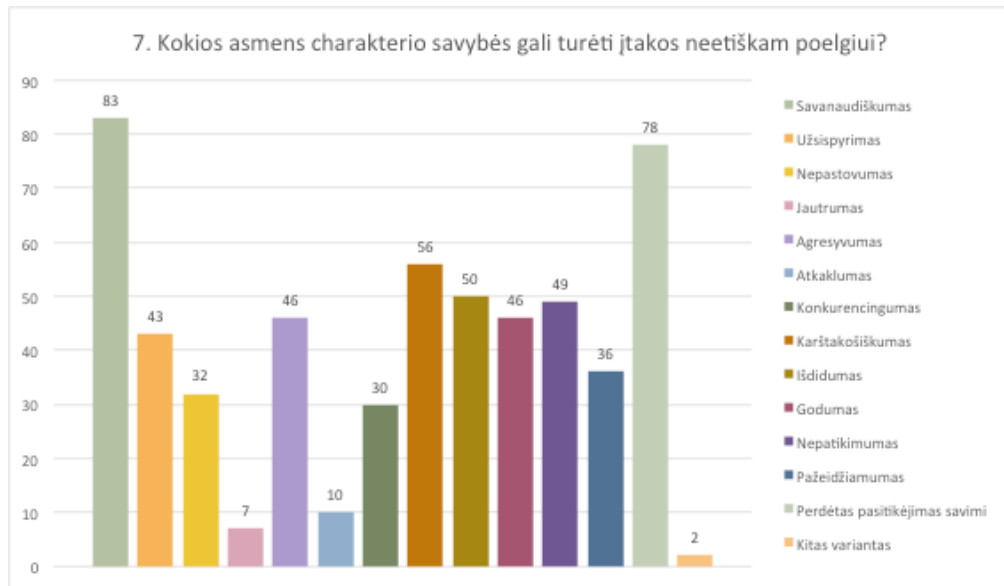
1 paveikslas. Pagrindinių vertybių, principų ir standartų santykis (Dorbeck-Jung, 1998, p...) ⁷²

Vykdamas ekspertinę veiklą labai svarbios ir asmeninės subjekto savybės, pvz. tvirtas charakteris, valia, aukšto lygio moralė, drąsa, etika, kompetencija, bendrinių proceso bei elgesio principų išmanymas. „Asmeninės valstybės tarnautojų vertybės yra pats svarbiausias valstybės tarnybos elementas“ ⁷³ (antras elementas – darbuotojų pareigos, trečiasis – visuomenės lūkesčiai). Tuo tarpu, tam tikros asmens charakterio savybės gali turėti įtakos neetiškam poelgiui arba kaip tik, padėti jo išvengti.

Respondentai atsakinėdami į pateiktą klausimą galėjo rinktis daugiau nei vieną variantą. Iš pateiktų atsakymų matyti, kad net 83 apklaustųjų pasisako už tai, kad labiausiai tikėtina neetiškam poelgiui kilti, savanaudiškumas gali turėti didžiausią įtaką, 78 jų mano, kad perdėtas pasitikėjimas savimi taip pat gali nulemti neetišką poelgį. 56 subjektai išskiria karštakošiškumą, 50 – išdidumą, 49 – nepatikimumą, po 46 – agresyvumą ir godumą, 43 – užsispyrimą, 36 – pažeidžiamumą, 32 – nepastovumą, 30 – konkurencingumą, 10 – atkaklumą, tik 7 jų mano, kad jautrumas gali turėti įtakos neetiškam poelgiui. Du respondentai pasirinko kitą variantą teigdami, jog: a) vienas iš prokuroru mano, jog visos aukščiau išvardintos asmens charakterio savybės gali turėti įtakos neetiškam poelgiui; b) vienas iš ikiteisminio tyrimo pareigūnų pasisako, jog tokia klausimo formuluoje suponuoja visiškai neobjektyvų atsakymą? Ar turima omeny klaidinga ekspertizės išvada kaip neetiškas poelgis, ar poelgis turi būti suprantamas platesne prasme? (žr. grafiką 8).

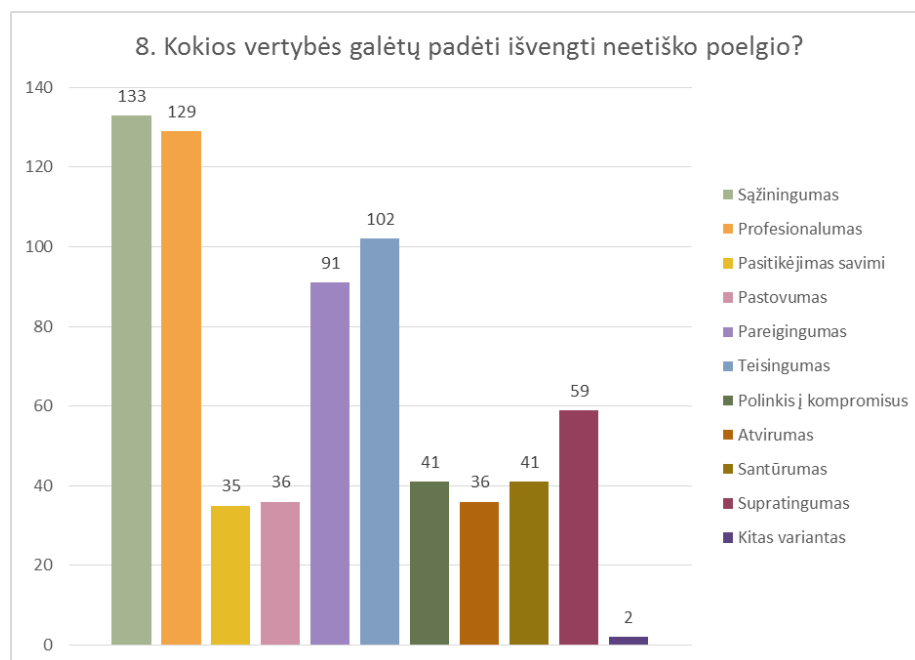
⁷² Iliustracija paimta iš Jolanta Paliduskaitė, supra note 3, 91

⁷³ Richard A. Chapman, „Valstybės tarnautojų etika,“ iš *Valstybės tarnautijų etika*, Gyula Gulyas (Vilnius: Margi raštai, 2002), 32.

8 grafikas. Respondentų nuomonė kokios asmens charakterio savybės gali turėti įtakos neetiškam poelgiui?

Įvertinus tyrimo rezultatuose atsispindinčią respondentų nuomonę, net 133 ir 129 respondentai mano, jog sąžiningumas ir atitinkamai profesionalumas turėtų padėti išvengti neetiško elgesio. 102 subjektai kaip vertybę padedančią išvengti neetiško poelgio išskiria teisingumą, 91 – pareigingumą, 59 – supratingumą, po 41 – santūrumą ir polinkį į kompromisus, po 36 – atvirumą ir pastovumą, 35 – pasitikėjimą savimi, 2 respondentai pasirinko kitą variantą teigdami, kad visos klausime išvardintos savybės gali padėti išvengti neetiško poelgio (žr. 9 grafike).

9 grafikas. Respondentų nuomonė kokios vertybės galėtų padėti išvengti neetiško poelgio?

Apibendrinus aukščiau išdėstyta, darytina išvada, kad eksperto etikos veiklos pagrindus sudaro: asmeninės eksperto savybės, vertybės, moralinės nuostatos, etikos principai, kvalifikacija, kompetencija, kodeksas.

1.3. Ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, teisėjo, advokato, teismo eksperto, specialisto etikos panašumai ir skirtumai

„Visuotinai priimta, kad bendruomenė turi teisę reikalauti aukštų etikos standartų iš valstybės tarnautojų ir pareigūnų, įskaitant teisėtvarkos ir išrinktus tautos atstovus, kurie atlieka įvairias vyriausybės užduotis ir dalyvauja viešajame administravime.”⁷⁴ Atsižvelgiant į tai, kad teismo procese dalyvauja įvairūs subjektai, kurie kartu bendradarbiauja vykdydami savo pareigas ar įsipareigojimus, galėtų būti nustatytos bendros profesinės etikos ir/ar moralės taisyklės, kurių turėtų laikytis visi proceso dalyviai. Tačiau, šių dienų aktualijos pasireiškia tuo, kad tarp proceso dalyvių (ikiteisminio tyrimo pareigūno, prokuroro, advokato, teisėjo ir eksperto) yra randama tiek etikos panašumų, tiek skirtumų kadangi kiekviena iš šių profesijų turi savitas etikos taisykles ir principus, kurie yra numatyti jų profesiniuose etikos kodeksuose. Be kita ko, reikia nepamiršti jog šių subjektų funkcijos proceso metu yra skirtingos todėl akivaizdu, kad nebus išvengiama ir etikos skirtumų.

„Kriminalistikos taktika – savarankiška kriminalistikos mokslo dalis, tyrinėjanti ir rengianti racionalius tyrimo organizavimo, planingo nusikalstamų veikų tyrimo ir efektyvaus tyrimo veiksmų atlikimo bei kryptingo duomenų rinkimo taktinius būdus ir rekomendacijas”⁷⁵ Viena iš bendrosios kriminalistikos taktikos dalių yra priskiriama nusikalstamų veikų tyrimo bendradarbiavimo taktika ⁷⁶. Kriminalistikos taktika remiasi ir tam tikrais bendraisiais baudžiamojo proceso principais, tokiais kaip: <...>Kitų mokslo žinių panaudojimo kriminalistikos taktikoje principas; Moralės reikalavimų kriminalistikos taktikoje laikymosi principas ir kt.⁷⁷

Moralės reikalavimų kriminalistikos taktikoje laikymosi principas – šiam principui būdinga tai, jog tyrėjas privalo remtis visuomenės priimtomis moralės normomis ir profesinės etikos normomis.⁷⁸

„Advokato veiklą nepakanka įvertinti tik įstatymų aspektu, bet būtina jo veiksmus vertinti ir profesinę etiką reguliuojančių normų kontekste.”⁷⁹

⁷⁴ H. Wittho supra note.

⁷⁵ Vidmantas Egidijus Kurapka, et al., *Kriminalistikos technikos pagrindai* (Vilnius: Eugrimas, 1998), 11.

⁷⁶ *Ibid.*, 17.

⁷⁷ *Ibid.*, 19.

⁷⁸ *Ibid.*

⁷⁹ Vidmantas Egidijus Kurapka et al., *Kriminalistika taktika ir metodika: vadovėlis* (Vilnius; Mykolo Romerio universitetas 2013), 998.

Advokatai yra teisiškai įsipareigoję kovoti dėl geriausių savo kliento interesų, tai laikoma pagrindine jų pareiga. Kai kurie JAV autoriai (Paul C. Giannelli & Kevin C. McMunigal) teigia, kad natūralu, jog kruopšti advokato gynyba gali konfliktuoti su esmine teismo eksperto pareiga – objektyviai nustatyti tiesą.⁸⁰ Mūsų nuomone, tokia problema pagal Lietuvos teisę neturėtų kilti, aišku, praktika įneša savas pataisas ir tokia problema teoriškai galėtų kilti, tačiau visgi neturėtų.

Taip pat, minėti JAV autoriai pasisako, kad turbūt vienu iš pagrindinių profesinės etikos įsipareigojimų yra laikoma kompetencija. Advokatas turi aprūpinti klientą kompetentingu atstovavimu. Toks atstovavimas reikalauja teisinių žinių, įgūdžių, kruopštumo ir protingai pagrįsto pasiruošimo.⁸¹

Lietuvos Advokatų etikos kodeksas buvo priimtas visuotiniame advokatų susirinkime (2005 m. balandžio 8 d.), o paskelbtas Lietuvos respublikos teisingumo ministro įsakymu. Lietuvos Advokatų etikos kodeksas⁸² numato, jog advokatas vykdydamas savo profesinę veiklą, privalo laikytis teisinių ir moralinių įsipareigojimų.⁸³

1. klientui;
2. teismams ir kitoms institucijoms;
3. advokato profesijai;
4. visuomenei.

Lietuvos Respublikos advokatų etikos kodekse yra išskirti tik du profesinės moralės principai – nepriklausomumas ir konfidencialumas.

Tačiau šis kodeksas greitai bus pripažintas netekusiu galios, kadangi 2016 m. balandžio 22 d. buvo paskelbtas Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas *Dėl Lietuvos advokatų etikos kodekso skelbimo*, kuriuo buvo paskelbtas Lietuvos advokatų etikos kodeksas (toliau – LR AET), kurį patvirtino Lietuvos advokatūra 2016 m. balandžio 15 d. visuotinio advokatų susitikimo sprendimu. LR AET įsigalios nuo 2016 m. rugsėjo 1 d. Teisingumo ministro J. Bernatono teigimu: „Paskutinį sykį advokatai buvo priėmę savo etikos kodeksą dar 2005 m. Per gerą dešimtmetį pasikeitė teisės aktai, keliami reikalavimai

⁸⁰ Paul C. Giannelli & Kevin C. McMunigal PROSECUTORS, ETHICS, AND EXPERT WITNESSES, http://fordhamlawreview.org/wp-content/uploads/assets/pdfs/Vol_76/Giannelli_Vol_76_Dec.pdf.

⁸¹ Paul C. Giannelli & Kevin C. McMunigal *supra* note 79.

⁸² Lietuvos Advokatų etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 130-4681.

⁸³ *Ibid.*

advokatams, išaugo reikalavimai ir advokato etikai. Todėl advokatų bendruomenė priėmė teisingą sprendimą, atnaujindama savo etikos taisykles”⁸⁴

LR AEK, II skyriuje yra išskirti pagrindiniai advokatų veiklos ir elgesio principai.⁸⁵

1. Veiklos laisvė ir nepriklausomumas (5 str.);
2. Sąžiningumas ir nepriekaištingas elgesys (6 str.);
3. Veiklos teisėtumas (7 str.);
4. Kliento paslapties neatskleidimas (8 str.);
5. Kompetencija ir pareigingumas (9 str.);
6. Lojalumas klientui (10 str.);
7. Interesų konflikto vengimas (11 str.);
8. Advokatų tarpusavio santykių demokratiškums, kolegiškumas ir sąžininga konkurencija (12 str.);
9. Advokatų ir Lietuvos advokatūros organų santykių geranoriškumas (13 str.);
10. Pagarba valstybei ir visuomenei (14 str.)

Advokatų tarybos pirmininkas prof. dr. Ignas Vėgėlė teigiamai vertina LR AEK naujoves teigdamas: “Lietuvos advokatūra jau dabar yra bene aukščiausius etikos standartus turinti ir griežčiausiai savo narius vertinanti korporacija, o naujasis kodeksas šiuos reikalavimus dar labiau sustiprina”⁸⁶.

Advokatas savo veikloje, taip pat turi vadovautis ir Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodeksu (toliau – ES APEK).⁸⁷ ES APEK 1.3 str. įvardinta kodekso paskirtis – šis kodeksas yra taikomas visiems Europos Ekonominės erdvės advokatams, nepriklausomai nuo to, kuriai advokatūrai ar teisininkų draugijai jie priklauso.⁸⁸ Taip pat, ES APEK nustatyti tokie bendrieji principai:

1. Nepriklausomumas;
2. Pasitikėjimas ir sąžiningumas;
3. Konfidencialumas;

⁸⁴ Teisingumo ministras skelbia naują Advokatų etikos kodeksą, <http://www.advokatura.lt/lt/advokatams-padejams/naujienos-advokatams/teisingumo-ministras-skelbia-yp9h.html>.

⁸⁵ Lietuvos respublikos teisingumo ministro įsakymas Dėl Lietuvos Advokatų etikos kodekso skelbimo, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/106e2550086211e6a238c18f7a3f1736>,

⁸⁶ Lietuvos respublikos teisingumo ministro įsakymas Dėl Lietuvos Advokatų etikos kodekso skelbimo, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/106e2550086211e6a238c18f7a3f1736>,

⁸⁷ Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodeksas, priimtas 1988 m. spalio 28 d. CCBE plenarinėje sesijoje. Prieiga internetu: www.advoco.lt.

⁸⁸ *Ibid.*

4. Kitų advokatūrų ir teisininkų draugijų taisyklių gerbimas;
5. Nesuderinama veikla;
6. Teikiama informacija;
7. Kliento interesai;
8. Advokato atsakomybės klientui ribojimas.

Advokatės doc. dr. Giedrės Lastauskienės nuomone, advokatų įsipareigojimas vadovautis ir laikytis etikos kodekso reikalavimų reiškia jo įsipareigojimą elgtis etiškai ir padoriai – klientų ir kitų proceso dalyvių, kolegų, advokatų bendruomenės atžvilgiu. Ji teigia, kad šios profesijos atstovams, dėl prieštaringos advokatų profesijos prigimties (kilmės), laikytis tokių reikalavimų yra gerokai sunkiau negu kitų teisinių profesijų atstovams. Advokatas turi užsidirbti savo paslaugomis, tačiau tuo pačiu, jis įgyvendindamas teisingumą tampa viešojo intereso atstovu ir bendrojo gėrio gynėju. Jį sieja ne tik įsipareigojimas teikti kokybiškas paslaugas, bet ir padorumo ir elgesio reikalavimai. Vienas iš kriterijų užtikrinančių aukštą advokato paslaugų teikimo būdą – išsilavinimas.⁸⁹ „O reikalavimas, kad advokato reputacija būtų nepriekaištinga ir kad savo veikloje jis laikytųsi etikos reikalavimų, turėtų užtikrinti, jog greta teisėjo ir prokuroro veiks žmogus, kuriam taip pat keliamas „švarių rankų“ reikalavimas“⁹⁰.

„Advokato profesija būdingas vidinis prieštarumas. Advokato veikloje turi būti suderintos trys vertybės: advokato interesas, reiškiantis advokato suinteresuotumą užsiimti šia teisine profesija ir užsidirbti iš to pajamų sau, savo šeimai, savo veiklai; interesas advokato kliento, kurio naudai veikti advokatas įsipareigojęs vos ne besąlygiškai; ir viešas interesas suprantamas kaip advokato įsipareigojimas tinkamai elgtis teisingumo įgyvendinimo procese.“⁹¹

„Dėl prieštaringos advokato profesijos prigimties dažnai yra sudėtinga suderinti įsipareigojimą besąlygiškai veikti kliento naudai su įsipareigojimu veikti kaip teisingumo įgyvendinimo proceso dalyviui, nulemiančiu griežtesnius padorumo ir elgesio reikalavimus. Todėl būtina sukurti efektyviai veikiančias advokato elgesio kontrolės sistemas.“⁹²

⁸⁹ Giedrė Lastauskienė, „Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė“, *Jurisprudencija* 20(4) (2013).

⁹⁰ *Ibid.*

⁹¹ *Ibid.*, 1488.

⁹² Giedrė Lastauskienė, „Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė“, *Jurisprudencija* 20(4) (2013). 1488.

Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas⁹³ (toliau – LR TEK) nustato pagrindinius elgesio principus, kurių turi laikytis teisėjai. LR TEK 5 str. nurodyti, o vėliau atskirai apibūdinti tokie elgesio principai:

1. pagarba žmogui;
2. pagarba ir lojalumas valstybei;
3. teisingumas ir nešališkumas;
4. nepriklausomumas;
5. konfidencialumas;
6. skaidrumas ir viešumas;
7. sąžiningumas ir nesavanaudiškumas;
8. padarumas;
9. pavyzdingumas;
10. pareigingumas;
11. solidarumas;
12. profesinės kvalifikacijos kėlimas.

LR TEK dažną naudojimą praktikoje parodo ir Lietuvos Respublikos Teisėjų etikos kodekso – praktinis vadovas.⁹⁴ Teisėjai, LR TEK pasitvirtino patys (2006 m. birželio 28 d. visuotiniame teisėjų susirinkime). Kodekse yra nustatyta jo paskirtis, tikslas, taikymas, šaltiniai, pagrindiniai elgesio principai.

Teisėjams, kurių pagrindinė pareiga – vykdyti teisingumą yra keliami labai dideli įvairaus pobūdžio reikalavimai, tai dar kartą patvirtina ir elgesio principų gausa.

Lietuvos prokurorų etikos kodekse (toliau – LPEK) nustatytos profesinės etikos ir etikos normos, kurių privalo atlikdami tarnybą laikytis prokurorai.⁹⁵ Šio kodekso 5 str. nustatyti žemiau išvardinti etikos principai:

1. teisingumo;
2. padarumo;
3. nešališkumo;
4. nepiktnaudžiavimo;
5. savarankiškumo;

⁹³ Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas, http://www.teismai.lt/lt/data/public/uploads/2014/.../teiseju_etikos_k

⁹⁴ Lietuvos teisėjų etikos kodeksas - praktinis vadovas, <http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2015/10/tek-praktinis-vadovas-2015.pdf>.

⁹⁵ Lietuvos Respublikos Generalinio prokuroro įsakymas Nr. I-68 „Dėl Lietuvos prokurorų etikos kodekso ir prokurorų etikos komisijos veiklos nuostatų patvirtinimo.“

6. konfidencialumo;
7. solidarumo;
8. pagarbos įstatymui;
9. atsakomybės.

Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekse (toliau – LPPEK) yra nustatytas tikslas – suteikti policijos pareigūnui dorovinius orientyrus, padėti formuoti doroviniams poreikiams, prisidėti prie dorovinių santykių kūrimosi <..> bei policijos pareigūnų dorovinės atsakomybės jausmo puoselėjimo ir išsaugojimo.⁹⁶ Policijos pareigūno profesinės etikos principai yra išskirti II dalyje: “Tarnyba policijoje grindžiama šiais profesinės etikos principais: pagarbos žmogui ir valstybei, teisingumo, sąžiningumo, nesavanaudiškumo, padorumo, nešališkumo, atsakomybės, viešumo, pavyzdingumo.”⁹⁷

LPPEK III dalyje yra atskleistas ir detalizuotas policijos pareigūno elgesys tarnybos metu:

1. saugoti profesinę garbę, savo gerą vardą ir elgtis taip, kad savo veiksmais ar elgesiu nežemintų policijos pareigūno vardo;
2. būti teisingam, nešališkam, užtikrinti, kad jo priimami sprendimai būtų teisėti ir objektyvūs, be savanaudiškų paskatų;
3. vengti piktybiškai sakyti netiesą.⁹⁸

LPPEK V. dalyje nustatyti profesinės etikos reikalavimai, privalomi tik vadovaujantiems policijos pareigūnams, pvz. 12.7 p. nustatyta, jog vadovaujantis pareigūnas privalo viešai nereikšti savo simpatijų ir antipatijų pavaldiniams bei kitiems pareigūnams, vertinti pavaldinius pagal jų dalykines savybes. Taigi, bendri profesiniai etikos reikalavimai kurie būtų skirti visiems pareigūnams atskirai nenustatyti, tik vadovaujantiems.

Etiškas teismo ekspertų elgesys kelia didelį susidomėjimą, vertinant ar jis atitinka viešąjį interesą, kuris pasireiškia žiniasklaidos dėmesiu bylose, kuriose teismo ekspertizė yra svarbi bylos baigčiai. Etiškas elgesys yra taip pat svarbus kiekvienam teismo ekspertui asmeniškai. Kuo toliau, tuo labiau kiekvienas mokslininkas dirbantis su teismo ekspertize siekia objektyvaus tiesos nustatymo. Teismo ekspertai privalo kasdien praktikuotis elgtis etiškai ir būti pavyzdžiu tarp savo kolegų ir kitų proceso dalyvių, tam kad, jų mokslinė ekspertizė būtų laikoma pagalba baudžiamajai teisei sistemai, o ne trukdžiu.⁹⁹ Teisingo elgesio taisyklė turėtų būti viena iš

⁹⁶ Lietuvos Policijos Generalinio komisaro įsakymas Nr. V-347 „Dėl Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso patvirtinimo“.

⁹⁷ *Ibid.*

⁹⁸ *Ibid.*

⁹⁹ M.M. Houck, J. A. Siegel, supra note, 665.

eksperto savybių jo santykiuose su tyrėju ir teismu, taip pat ir su kolegomis. Teismo ekspertas, dalyvaudamas teismo procese, atstovauja savo profesiją. Ši aplinkybė reikalauja paklusti aukštomis profesinėms ir etinėms manieroms. Ekspertui ypatingai svarbu sakyti tiesą, aiškiai ir tiesiai. Teismo ekspertai, gali pažvelgti į profesinės organizacijos kodeksą, kur numatytos nuostatos jiems gali padėti teisingai pasielgti. Europos Teismo ekspertizės institucijų sąjungos teismo ekspertų veiklos kodekse yra įtvirtinta pagrindinė nuostata, kurioje atskleidžiama, teismo eksperto pagrindinė pareiga – tarnauti teisingumui (ne kuriai iš proceso šalių, ne teismui, o teisingumui)¹⁰⁰.

Yra pateikta užsienio autorių nuomonė, kad ekspertai gali demonstruoti kompetenciją žemiau pateiktais būdais:

- Atsižvelgdami į srities, subjekto ar specialybės žinių išsamumą;
- Turėdami tinkamą patirtį ar įgaliojamuosius raštus ar abu;
- Pristatydami vartojamąją (angl. currency) informaciją;
- Rodydami, kad jie turi galimybę atlikti savo pareigas, o taip pat ir mokytis;
- Akivaizdžiai rodydami rezultatus;
- Rodydami gebėjimą atpažinti problemas, rinkti alternatyvas ir tarp jų priimti gerus sprendimus.¹⁰¹

Literatūroje randama teiginių, jog viena pagrindinių priežasčių, dėl neetiško elgesio atsiradimo – ekspertas sąmoningai suklastoja tinkamus ir praktikoje naudojamus metodus, standartus ir procedūras, taip susikompromituodamas, siekdamas patenkinti savo išsikeltus tikslus byloje.¹⁰² Galiausiai, ekspertas turi būti susipažinęs su etiško elgesio taisyklėmis, kurių yra reikalaujama laikytis jo veikloje.

Kai kurie JAV autoriai teigia, kad teismo ekspertai (konkrečiai psychologai ir psichiatrai) yra etiškai ribojami būti nešališkais, kuomet atlieka įvertinimus ar pateikia eksperto išvadą teisme. Atlikti tyrimai parodo jog teismo ekspertų įvertinimai gali priklausyti nuo subjekto kuris apmoka už paslaugą (t. y nuo gynėjo arba nuo prokuroro)¹⁰³. Teigiama, kad ekspertai kurie tiki,

¹⁰⁰ Gabrielė Juodkaitė-Granskienė et al. *Lietuvos Respublikos teisės ir praktikos atitikimas teismo eksperto veiklos tarptautinį reglamentavimą*. 46 psl.

¹⁰¹ http://www.swgfast.org/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=s9fIT30yoBdV5yQg_5YCK1ffUeCJFQ_1W5PqQQGbYX8, 30 psl.

¹⁰² http://www.swgfast.org/mwg-internal/de5fs23hu73ds/progress?id=s9fIT30yoBdV5yQg_5YCK1ffUeCJFQ_1W5PqQQGbYX8, 37 psl.

¹⁰³ Forensic Experts May Be Biased By the Side That Retains Them, <http://www.psychologicalscience.org/index.php/news/releases/forensic-experts-may-be-biased-by-the-side-that-retains-them.html>.

kad dirba „pasamdyti“ prokuroro yra linkę nustatyti/įvertinti jog nusikaltėliai vykdantys seksualinius nusikaltimus turi didesnę riziką recidyvui, priešingai nei ekspertai kurie tyrimą atlieka gynėjo iniciatyva. Virginijos universiteto mokslininkės – psichologės Daniel Murrie teigimu, teisinė sistema dažnai pasikliauja teismo ekspertu, o dauguma ekspertų, kurie liudija teismuose mano, kad jie atlieka savo darbą objektyviai. Teismo ekspertas, dalyvaudamas teismo procese, atstovauja savo profesiją. Ši aplinkybė reikalauja paklusti aukštomis profesinėms ir etinėms manieroms, ekspertui ypatingai svarbu sakyti tiesą, aiškiai ir tiesiai.

Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas (toliau – TEPEK) apibrėžia teismo ekspertų profesinės veiklos principų turinį.¹⁰⁴, kuris bus plačiau analizuojamas antroje magistrinio darbo dalyje. Mūsų manymu, TEPEK 13 p. nustatyta, svarbi nuostata - teismo ekspertas, bendraudamas su kitais teismo ekspertais, privalo elgtis kolegiškai ir mandagiai, vengti konfliktų, susilaikyti nuo nuomonės apie kito teismo eksperto profesinę veiklą reiškimo.¹⁰⁵ Ši nuostata parodo, jog teismo ekspertui yra labai svarbus etiškas elgesys ne tik tarp kitų profesijos atstovų, bet ir tarp savų (kolegų). TEPEK numato teismo eksperto pareigą vengti elgesio, kuris gali būti suprantamas kaip kenkiantis teismo eksperto reputacijai ir mažinantis visuomenės pagarbą ir pasitikėjimą. TEPEK yra sudėtinė teismo eksperto darbo santykius reglamentuojanti taisyklių dalis, todėl teismo ekspertas, pažeisdamas darbo drausmę kartu pažeidžia ir profesinę etiką.¹⁰⁶ (<http://eteismai.lt/byla/92522050725209/2A-1009-345/2009>)

Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodekso 89 str. yra numatyta, kad: „Specialistas yra reikiamų specialių žinių ir įgūdžių turintis asmuo, kuriam pavedama atlikti objektų tyrimą ir pateikti išvadą arba paaiškinimus jo kompetencijos klausimais“¹⁰⁷. Specialistas atlikdamas pavestą tyrimą pateikia išvadą. Specialistai dalyvaudami teismo proceso metu, neturi laikyti TEPEK keliamų reikalavimų.

Siekdami išsiaiškinti ar ekspertų etikos kodekso reikalavimai turėtų būti privalomi specialistams, uždavėme šį klausimą respondentams.

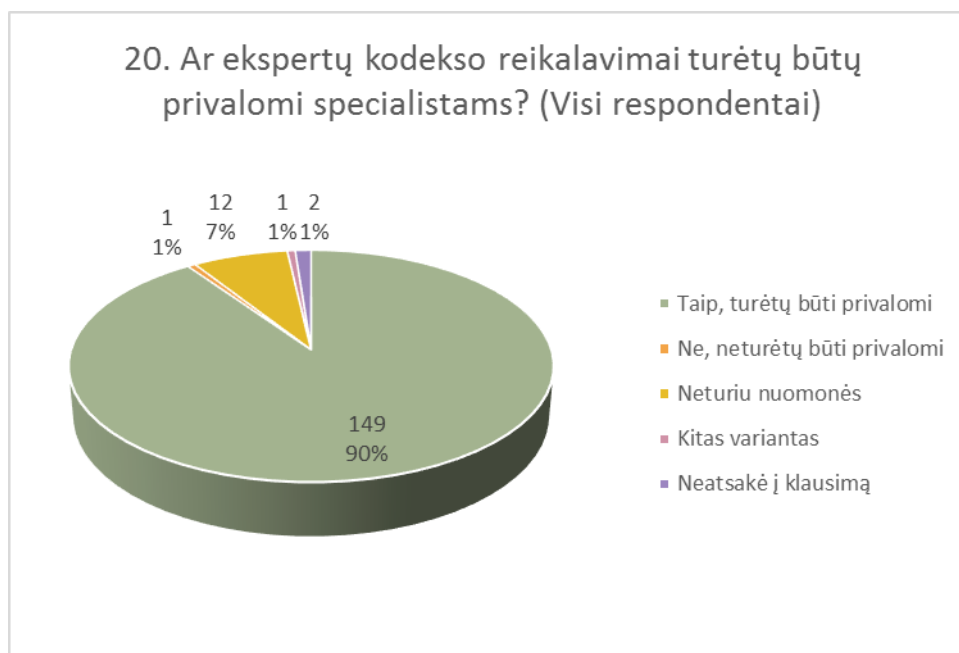
Net 90 proc. respondentų mano, jog specialistams turėtų būti privalomi TEPEK reikalavimai. Tik 7 proc. prieštarauja pastariesiems, likusius 3 proc. sudaro respondentai kurie neturi nuomonės šiuo klausimu, neatsakė į klausimą arba pasirinko kitą variantą (žr. grafiką 10).

¹⁰⁴ Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2014, Nr. 02954.

¹⁰⁵ *Ibid.*

¹⁰⁶ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-1009-345/2009, prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/92522050725209/2A-1009-345/2009>.

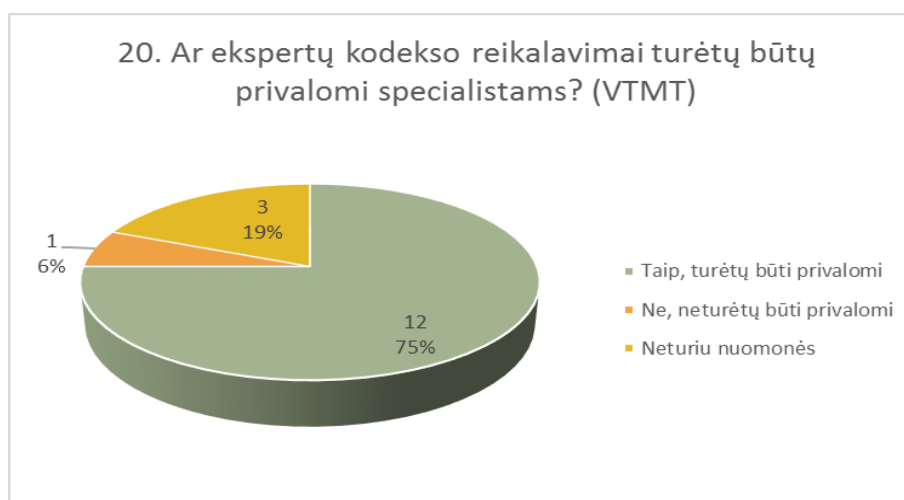
¹⁰⁷ Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.

10 grafikas. Visų respondentų nuomonė ar ekspertų etikos kodekso reikalavimai turėtų būti privalomi specialistams.

Norėdami išsiaiškinti kokia yra nuomonė šiuo klausimu teismo ekspertų dirbančių skirtingose įstaigose išskyrėme jų atsakymus į skirtingas dvi diagramas (žr. 11 grafiką) ir (žr. 12 grafiką).

75 proc. ekspertų dirbančių VTMT nuomone, specialistams turėtų būti privalomi TEPEK reikalavimai. Tik 6 proc. respondentų dirbančių šioje tarnyboje, nesutinka su tokiu teiginiu. Tačiau net 19 proc. respondentų neturi nuomonės šiuo klausimu (žr. 11 grafiką).

11 grafikas. Respondentų (dirbančių VTMT) nuomonė ar ekspertų etikos kodekso reikalavimai turėtų būti privalomi specialistams.

Didžioji dauguma ekspertų dirbančių LTEC (91 proc.) sutinka, jog TEPEK reikalavimai turėtų būti privalomi specialistams. 3 proc. iš jų neturi nuomonės, 4 proc. iš jų neatsakė į

klausimą, vienas ekspertas pasirinko kitą variantą teigdamas: “turėtų būti, tik neaišku, koku pagrindu, jei kodeksas – ekspertų?”. Šis pastebėjimas suponuoja išvadą, jog vertėtų pergaltoti koku formaliu aktu turėtų vadovautis specialistai, nes pastebėta būtinybė TEPEK reikalavimus taikyti specialistams, todėl reikėtų sukurti formalų aktą, kuriame tokie reikalavimai būtų įtvirtinti. (žr. 12 grafiką).

12 grafikas. Respondentų (dirbančių LTEC) nuomonė ar ekspertų etikos kodekso reikalavimai turėtų būti privalomi specialistams.

Kaip ir galima buvo numanyti, subjektų profesinės etikos kodeksuose nustatyti etikos principai skiriasi, tačiau tarp kai kurių iš subjektų yra ir sutampančių moralės nuostatų. Teisėjų išskirtinis elgesio principas – kvalifikacijos kėlimas. Manytina, šis principas turėtų būti aktualus kiekvienam minėtų profesijų atstovui, nes kvalifikacijos kėlimas yra būtinas.

Atskirų profesijų, organizacijų nariams privalu laikytis priimtų moralės normų ir tam tikro elgesio draudimų: piktnaudžiavimo tarnybine padėtimi, interesų konflikto <..>¹⁰⁸

Pasitaiko gan dažnai situacijų, jog valstybės tarnautojas gali priimti sprendimą, remdamasis paprastomis taisyklėmis (dėl įvairių visuomenės teisių ir pan.), įstatymais, arba nusistovėjusia praktika.¹⁰⁹

¹⁰⁸ Pavyzdinės profesinio elgesio taisyklės (ištraukos) Amerikos teisininkų asociacijos rytų ir vidurio Europos teisinė programa Profesinės etikos centras, 1999. Teisininkų etikos ir visuomenės nuomonės įtaka teisinės sistemos reformai. Tarptautinė konferencija 2000 m. vasario 24-25 d. Vilnius.

¹⁰⁹ H. Wittho. *Praktinė etika*

Teismo ekspertai, ikiteisminio tyrimo pareigūnai, prokurorai, teisėjai, advokatai, specialistai ir kiti teismo proceso subjektai dirba tam tikra prasme susijusį darbą, tačiau jie gali turėti, o dažniausiai ir turi skirtingus tikslus, taisykles ir filosofijas. Nepaisant skirtumų, teismo ekspertai privalo rasti būdą, kaip nepaveiktiems kitų subjektų galimų etinių elgesio skirtumų, pateikti teisinei sistemai savo tinkamą išvadą.¹¹⁰ Yra svarbu suvokti, kad tokie skirtumai egzistuoja, išmokti su jų veikla susijusių kitų profesijų taisykles ir papročius. Darytina išvada, kad būtų naudinga jei kiekvienas proceso dalyvis susipažintų su kiekvieno profesinėmis taisyklėmis bei etikos principais.

Jungtinėse Amerikos Valstijose (toliau – JAV) yra susiformavusi tokia praktika, jog beveik visose bylose ekspertas yra pasamdomas vienos ar kitos šalies, kartais tam kad duotų tiesioginius parodymus, kartais tam, kad paneigtų kitos šalies/pusės parodymus, o kartais dėl abiejų priežasčių.¹¹¹ Gali susidaryti nuomonė, kad advokatas, kuris pasamdo ekspertą, dažniausiai pateikia aiškia poziciją ką šis turėtų liudyti. Samdomas advokatas tai pat tai pat paaiškina ekspertui kiek jam už jo išvadą bus sumokėta. Ekspertas, kitaip nei advokatas, negali reikalauti tam tikros pinigų sumos, vadinasi jeigu byla yra sėkminga, jam negali būti mokama daugiau negu jeigu byla baigiasi nesėkmingai. Dažniausiai ekspertams yra mokama už išdirbtas valandas (tipinis kompromituojantis klausimas ekspertui yra: *Ar Jums yra mokama už Jūsų nuomonę? Ne, man yra mokama už mano laiką*)¹¹². Šio straipsnio autorius teigia jog: „kartais, advokatas paprašo liudyti netiesą, pavyzdžiui: prisimenu bylą, kurioje advokatas gynė klientą, apkaltintą sukčiavimu medicinoje ir norėjo, kad mano parodymuose atsispindėtų jog paciento įrašų pavyzdžiai būtų nepanaudoti tiesai nustatyti.<...> Liudijimas teisme yra malonus iššūkis, kadangi tai reikalauja ne tik mąstymo apie bylos detales bet ir remtis etika ir morale.“¹¹³

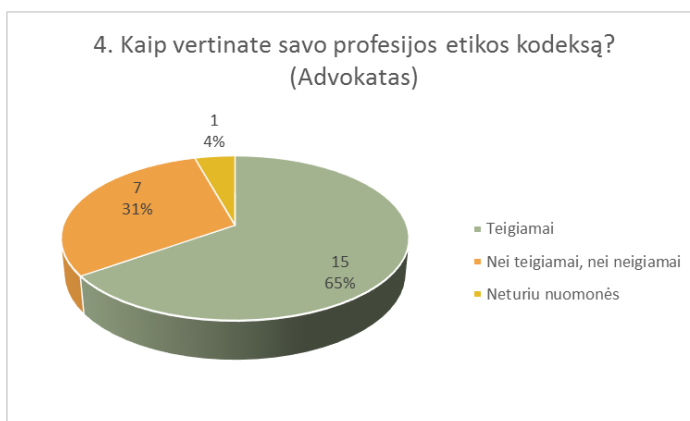
Kiekvienas savo srities profesionalas turėjo įvertinti savo etikos kodeksą. 15 advokatų, kas sudaro 65 proc. visų apklaustųjų advokatų dalies, savo profesijos etikos kodeksą įvertino teigiamai, 31 proc. respondentų liko neutralūs, o 1 proc. šiuo klausimu neturėjo nuomonės. Apibendrinus aukščiau išdėstytus rezultatus, tiektina, jog advokatai gana palankiai įvertino savo profesijos etikos kodeksą (žr. 13 grafike).

¹¹⁰ Max M. Houck, Jay A. Fundamentals of Forensic Science, (United Kingdom: British Library cataloguing in publication data 2015) *Siege*, https://books.google.lt/books?id=8dicBAAQBAJ&pg=PA653&lpg=PA653&dq=fundamentals+of+forensic+ethics&source=bl&ots=iSbRhcEpWn&sig=D_lgTdSyBg3bPBwPm8vyTJGAVQA&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwiWgffVuszLAhVsMJ0KHSeDAZwQ6AEIHZA#v=onepage&q=fundamentals%20of%20forensic%20ethics&f=false

¹¹¹ JOSEPH B. KADANET, Ethical issues in being an expert witness, *Law, Probability and Risk* (2005) 4, 21–23, <https://lpr.oxfordjournals.org/content/4/1-2/21.full.pdf>

¹¹² *Ibid.*

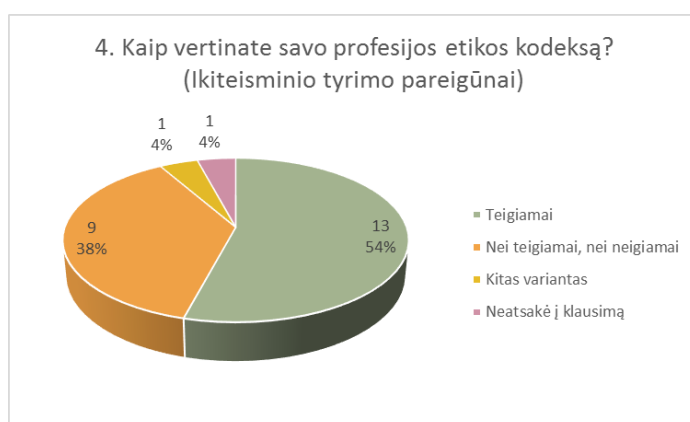
¹¹³ *Ibid.*

13 grafikas. Advokatų nuomonė kaip jie vertina savo profesijos etikos kodeksą.

Net 13 apklaustų ikiteisminio tyrimo pareigūnų (54 proc.) pasisakė, kad palankiai vertina savo profesijos etikos kodeksą. 38 proc. iš jų pasirinko neutralią poziciją teigdami, jog etikos kodeksą vertina nei teigiamai, nei neigiamai. Vienas respondentas pasirinko kitą variantą teigdamas, jog „etikos kodeksas yra deklaratyvu, be ne funkcionalu.“ Vienas respondentas į klausimą neatsakė.

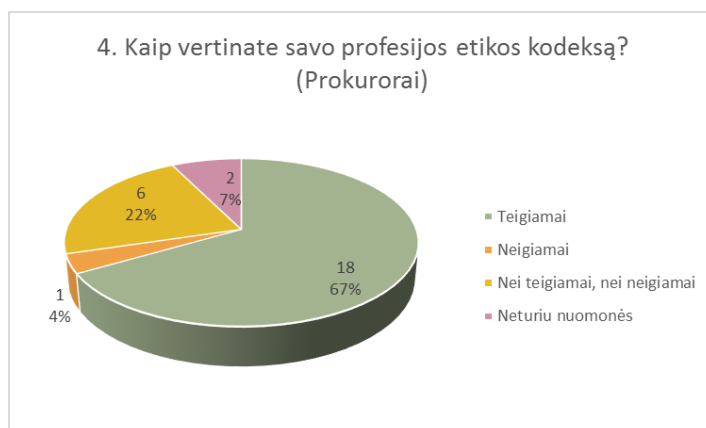
Taigi, dauguma apklaustųjų teigiamai vertina savo profesijos etikos kodeksą (žr. 14 grafike).

14 grafikas. Ikiteisminio tyrimo pareigūnų nuomonė kaip jie vertina savo profesijos etikos kodeksą.

Didžioji prokurorų dalis (net 67 proc. apklaustųjų) išreiškė palankią nuomonę dėl savo profesijos etikos kodekso, 22 proc. pasisakė, jog jį vertina nei teigiamai, nei neigiamai, 7 proc. neturi nuomonės, o 4 proc. pažymėjo, jog etikos kodeksą vertina nepalankiai, t.y. neigiamai.

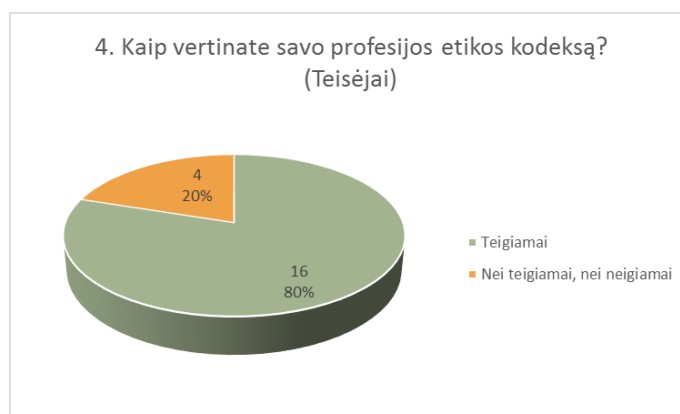
Taigi, dauguma prokurorų teigiamai vertina savo profesijos etikos kodeksą ir tik vienas prokuroras – neigiamai (žr. 15 grafike).

15 grafikas. Prokurorų nuomonė kaip jie vertina savo profesijos etikos kodeksą.

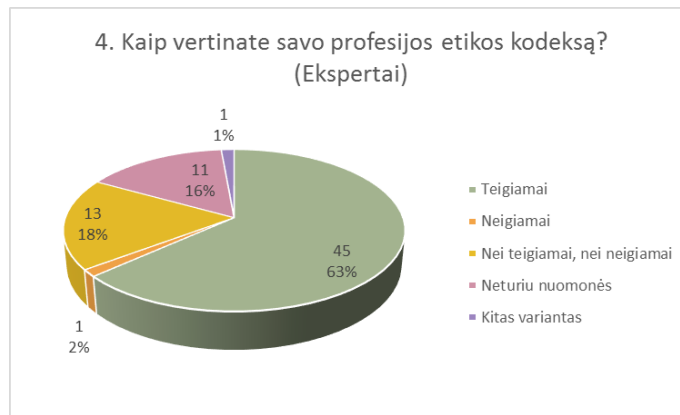
Teisėjai vertindami savo etikos kodeksą pasirinko tik du variantus – 80 proc. jų įvertino jį palankiai, o ketvirtadalis apklaustųjų (20 proc.) nei teigiamai, nei neigiamai.

Apibendrinant teigtina, jog didžioji dauguma teisėjų etikos kodeksą vertina teigiamai, ketvirtadalis – neutraliai, tuo tarpu nėra nei vieno apklaustojo kuris neigiamai vertintų etikos kodeksą arba neturėtų nuomonės šiuo klausimu (žr. 16 grafike).

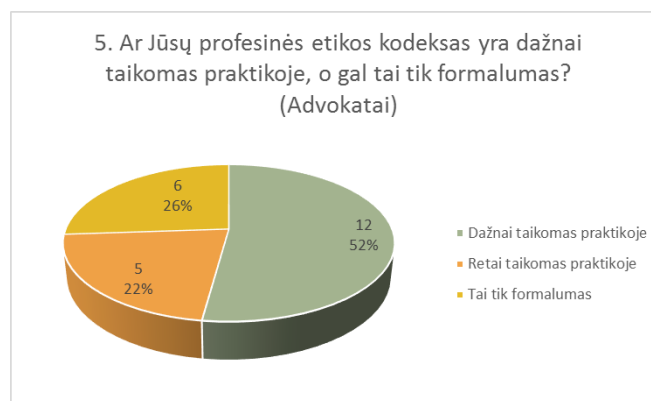
16 grafikas. Teisėjų nuomonė kaip jie vertina savo profesijos etikos kodeksą.

Tuo tarpu ekspertų nuomonės vertinant profesijos etikos kodeksą išsiskyrė. 63 proc. apklaustųjų pasisakė, jog teigiamai vertina etikos kodeksą, 18 proc. pasirinko nei teigiamai, nei neigiamai atsakymo variantą, net 11 ekspertų (16 proc.) neturėjo nuomonės šiuo klausimu. Galima teigti, jog tai parodo jų abejingumą arba neveiksmingumą dar visai neseniai patvirtintam, naujam TEPEK. 1 proc. respondentų atsakydami į apklausą pasirinko kitą variantą: „kaip savo profesijos etikos kodeksą“ (žr. 17 grafike).

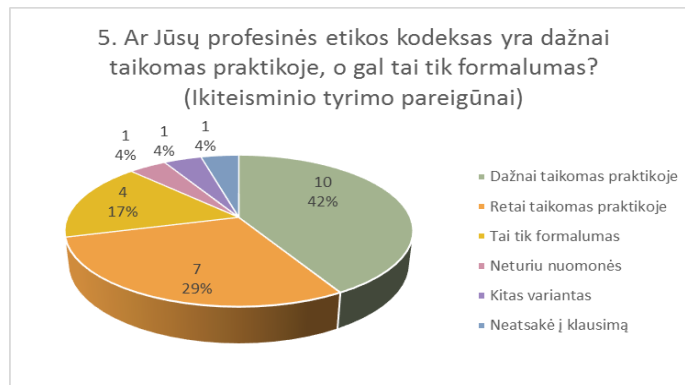
17 grafikas. Ekspertų nuomonė kaip jie vertina savo profesijos etikos kodeksą.

Kitame tyrimo klausime kiekvienas savo srities specialistų turėjo atsakyti kaip dažnai jų profesinės etikos kodeksas yra taikomas praktikoje. Daugiau nei pusė (52 proc.) advokatų atsakė, kad etikos kodeksą dažnai taiko savo praktikoje. Kita dalis apklaustųjų pasiskirstė bene po lygiai 26 proc. – retai, na o 22 proc. tai laiko tik formalumu (žr. 18 grafike).

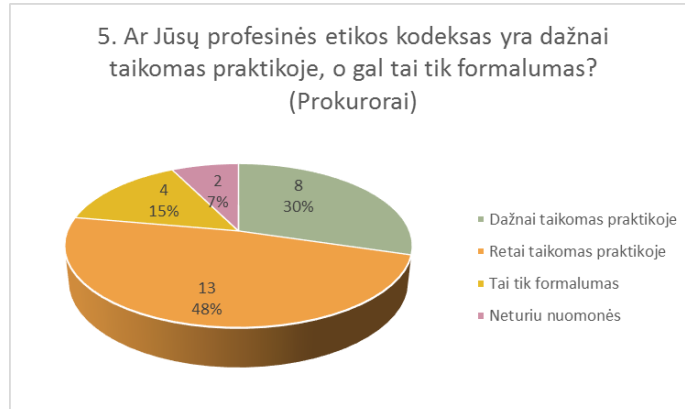
18 grafikas. Advokatų nuomonė ar dažnai jų profesinės etikos kodeksas yra taikomas praktikoje, o gal tai tik formalumas.

Ikiteisminio tyrimo pareigūnų nuomonė pasiskirstė labai įvairiai. 42 proc. etikos kodeksą taiko dažnai savo praktikoje. Retai taiko kodeksą – 29 proc., 17 proc., pasisakė jog tai tik formalumas. Vienam iš pareigūnų nėra tekę susidurti, kad reiktų taikyti šį kodeksą. Kiti neatsakė į klausimą ar neturėjo nuomonės šiuo klausimu (žr. grafike 19).

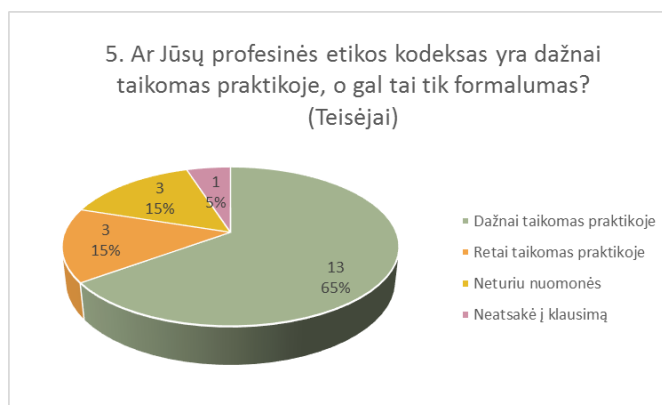
19 grafikas. Ikiteisminio tyrimo pareigūnų nuomonė ar dažnai jų profesinės etikos kodeksas yra taikomas praktikoje, o gal tai tik formalumas.

Priešingai nei ankščiau nagrinėtuose kitų respondentų (advokatų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų) tyrimo atsakymuose – net 48 proc. apklaustųjų prokurorų nuomone – etikos kodeksas yra retai taikomas praktikoje ir tik 30 proc. prokurorų manymu, šis kodeksas taikomas dažnai. Etikos kodeksą kaip formalumą pripažįsta 15 proc. prokurorų, na o 7 proc. apklaustųjų neturi nuomonės šiuo klausimu (žr. grafike 20).

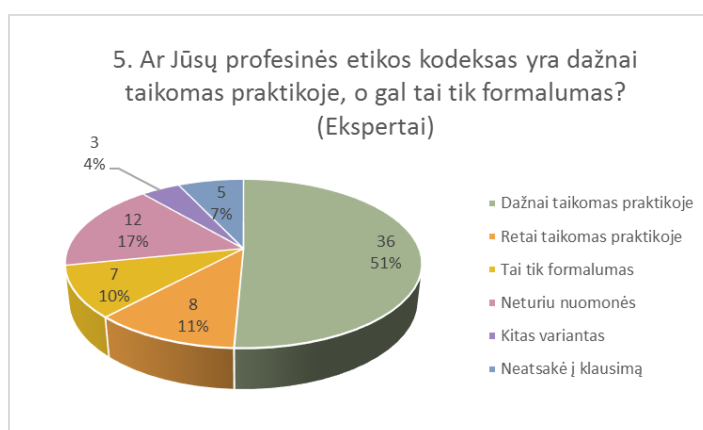
20 grafikas. Prokurorų nuomonė ar dažnai jų profesinės etikos kodeksas yra taikomas praktikoje, o gal tai tik formalumas.

65 proc. teisėjų nuomone etikos kodeksas dažnai taikomas praktikoje ir tik 15 proc. su šiuo kodeksu „susiduria“ retai, o taip pat 15 proc. apklaustųjų teisėjų neturi nuomonės apie jų profesinės etikos kodekso taikymo dažnumą praktikoje ar deklaravimą jog tai tik formalumas. Vienas teisėjas, kas sudaro 5% visų apklaustųjų teisėjų, neatsakė į pateiktą klausimą (žr. grafike 21).

21 grafikas. Teisėjų nuomonė ar dažnai jų profesinės etikos kodeksas yra taikomas praktikoje, o gal tai tik formalumas.

Daugiau nei pusė apklaustųjų (procentine išraiška tai sudaro 51 proc. šios profesijos apklaustų atstovų) ekspertų sutiko su nuomone, kad etikos kodeksas jų praktikoje yra naudojamas dažnai. 10 proc. ekspertų pažymėjo, jog jų profesinės etikos kodeksas tik formalumas, 11 proc. manė šis „elgesio taisyklių rinkinys“ retai taikomas praktikoje. Buvo ir tokių, kurie rinkosi kitą variantą ir taip sutapo, kad du iš trijų (kurių visuma sudarė 4 proc. apklaustųjų) identišškai pabrėžė, kad etikos kodeksas visada taikomas praktikoje, o vienas iš jų pasisakė, jog „Neaiški klausimo formuluotė „dažnai taikomas praktikoje“. Darbo etikos nuostatų laikomasi kasdieniame darbe, tačiau kiek giliai to laikomasi - klausimas. Pats kodeksas kaip drausminantis dokumentas nėra labai taikomas”. Apžvelgiant šį respondento pastebėjimą, manytina, praktika gali būti suprantama labai įvairiapusisškai – tiek kasdieninė praktinė veikla, tiek realūs atvejai, kuomet etikos kodeksas yra taikomas (žr. grafike 22).

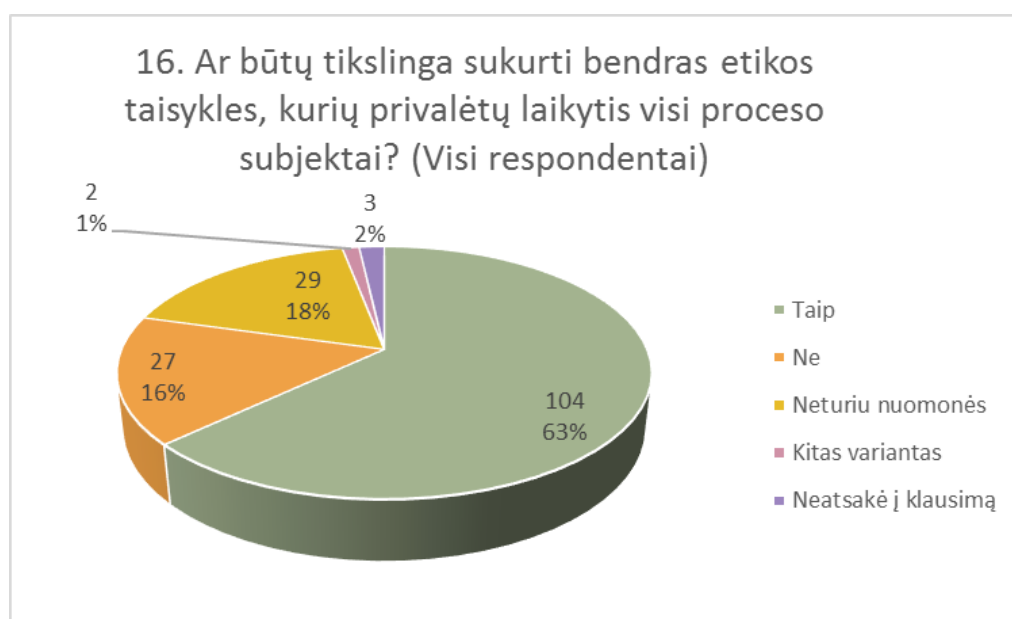

22 grafikas. Ekspertų nuomonė ar dažnai jų profesinės etikos kodeksas yra taikomas praktikoje, o gal tai tik formalumas.

Kaip ir galima buvo numanyti, subjektų profesinės etikos kodeksuose nustatyti etikos principai skiriasi, tačiau tarp kai kurių iš subjektų yra ir sutampančių moralės nuostatų. Teisėjų išskirtinis elgesio principas – kvalifikacijos kėlimas. Manytina, šis principas turėtų būti aktualus kiekvienam minėtų profesijų atstovui, nes kvalifikacijos kėlimas yra būtinas.

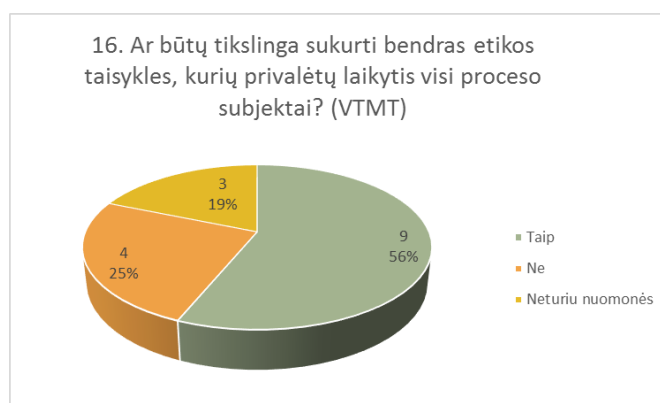
Atsižvelgiant į tai, kad visų teismo ekspertizės etikos subjektų etikos kodeksai turi ir panašumų ir skirtumų, galbūt būtų tikslinga sukurti bendras etikos taisykles, kurių jie turėtų laikytis proceso metu?

Atliktas tyrimas rodo, kad 63 proc. apklaustųjų pasisako už bendrą etikos taisyklių sukūrimą, kurių turėtų laikytis visiems teismo proceso subjektai. Kitos dvi dalys procentaliai panašiai pasiskirsčiusios (16 proc. ir 18 proc.) Tik 16 proc. respondentų teigia, kad tokios taisyklės nebūtinos, 18 proc. apklaustųjų neturi nuomonės šiuo klausimu, o 2 proc. respondentų nepareiškė savo nuomonės šiuo klausimu į jį neatsakydami (žr. grafike 23).

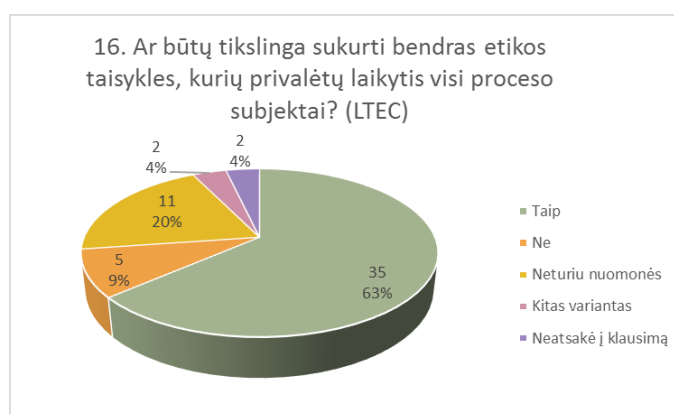
23 grafikas. Visų respondentų nuomonė ar būtų tikslinga sukurti bendras etikos taisykles visiems teismo proceso subjektams.

Didesnioji VTMT respondentų dalis (56 proc.) mano, kad bendros etikos taisyklės yra būtinos, o jiems nepitaria 25% apklaustųjų. 4 proc. respondentų neturi nuomonės šiuo klausimu (žr. grafike 24).

24 grafikas. Respondentų (VTMT) nuomonė ar būtų tikslinga sukurti bendras etikos taisykles visiems teismo proceso subjektams.

Respondentų dirbančių LTEC apklausa parodė, kad 63 proc. neprieštarautų bendrų etikos taisyklių sukūrimui, o tik 9% nesutiktų su tokiu taisyklių egzistavimu. Net 20 proc. teismo ekspertų neturi nuomonės šiuo klausimu, 4 proc. neatsakė į klausimą. 4 proc. pasirinko kitą variantą. Pirmasis teismo ekspertas suabejojo teigdamas: „tik kaip priversti tai daryti gynybą?“, kitas apklaustasis išreiškė aiškią poziciją šiuo klausimu: „etika yra etika ir gal jau gana tų taisyklių ir taisyklių kūrėjų. Kiekvienam reikia sąžiningai dirbti savo darbą savo vietoje ir tiek.“ (žr. grafike 25).

25 grafikas. Respondentų (VTMT) nuomonė ar būtų tikslinga sukurti bendras etikos taisykles visiems teismo proceso subjektams.

Apibendrinant visų respondentų atsakymus šiuo klausimu, išryškėja nuomonė, kad reikėtų sukurti bendras etikos taisykles, kurių privalėtų laikytis visi proceso dalyviai.

2. TEISMO EKSPERTIZĖS ETIKOS NORMATYVINĖ DALIS

2.1 Teismo ekspertų profesinės etikos kodekso svarba ir jo evoliucija Lietuvoje

Profesinė etika padeda spręsti etinius ginčus, kylančius iš profesinės veiklos, tačiau, kad tai būtų sėkmingai įgyvendinama, reikia apibrėžti tam tikros veiklos bendrąsias vertybes ir tikslus, sukurti profesionalią veiklą ir etiško elgesio standartus.¹¹⁴

Dar 1994 m. teisės profesorius Andrew Ashworth rašė, kad šis laikmetis yra laikomas profesinės etikos kodeksų era. Profesinės etikos kodeksai yra skirti tam tikros profesijos atstovams, ir jų „pagalba“ dažniausiai yra formuojami pareiškimai ir tikslai keliami tos profesijos atstovams.¹¹⁵

„Etikos kodeksų svarba pasireiškia ne jų turiniu, kažkoku nuoseklumu ar ypatingu sistemiškumu – svarbus buvo ir yra pats etikos kodekso buvimo faktas, patvirtinantis, kad asmenys, kuriems jis skirtas, negali apsiriboti teisinių reikalavimų laikymusi ir kas jiems yra privalomi aukštesni elgesio standartai.“¹¹⁶ Etikos kodeksai savo egzistavimu profesijoms suteikia patikimumą. Etikos kodekso evoliucija nėra paprasta, o tas faktas, kad kodeksas pakito, parodo, jog profesija apsvairstė savo santykį su visuomene.¹¹⁷ Etikos kodeksas – tai principų gidas, kuris apibūdina priimtina elgesį, o taip pat skatina praktikoje laikytis aukštų standartų, sukuria profesionalaus elgesio ir atsakomybės sistemą. Etikos kodeksai nurodo siektinas subjektų vertybes, pateikia jų elgesio gaires ir tuo pačiu bando kontroliuoti kodekso pažeidimus. Įvardijami tokie kodekso tikslai: užkertamas kelias neetiškam elgesiui, nubrėžiamos atsakomybės ribos, skatinama elgtis etiškai, didinamas visuomenės pasitikėjimas. Į juos įeina asmeniniai moraliniai principai, tokie kaip sąžiningumas, pareiškumas ir kt., profesinės vertybės, pakartotinas įstatymais reglamentuotus draudimus.¹¹⁸

„Profesinės etikos kodeksas paprastai nustato, kaip tam tikros profesijos atstovas turi atlikti tiesiogines pareigas, kaip apskritai derėtų elgtis tos profesijos atstovams. Etiško elgesio nuostatos, kurių tiesiogiai nereglamentuoja norminiai teisės aktai, pirmiausia yra tam tikrų

¹¹⁴ Ten pat

¹¹⁵ Andrew Ashworth *The criminal process: an evaluate study*. Oxford University press, New York, 1995.

¹¹⁶ Giedrė Lastauskienė *Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė*. Jurisprudencija 2013, 20(4), p. 1481.

¹¹⁷ Peter D. Barnett *supra* note 16

¹¹⁸ Jolanta Paliduskaitė, *supra* note 3, 314.

žmogiškųjų ir svarbiausia – profesinių vertybinių principų rašytinis įtvirtinimas moralinės atsakomybės aspektu.¹¹⁹

Tam, kad etikos kodeksas veiktų pagal paskirtį, reikalingos asmens etikos manieros, kad patvirtintų šio tikėtinumą. Etikos kodeksas nustato tam tikrus orientyrus, tam, kad būtų galima susidoroti su iškilusiomis situacijoms atliekant savo pareigas. Etikos kodeksas nenustato standartų, pagal kuriuos profesijos atstovai turi atlikti savo pareigas, tačiau nustato vertybes, kurias nariai turi apsvarstyti, kad galėtų veikti nuosekliai ir profesionaliai. „Etikos kodeksai orientuoja institucijose kylančius klausimus spręsti nepažeidžiant profesinio moralumo, t. y. tobulinti profesinės, tarnybinės moralės nuostatas, o kartu ir teisinę administravimo kultūrą.“¹²⁰

„Teisinių etikos kodeksų atsiradimas siejamas su noru šviesti teisinę bendruomenę, paaiškinant, koks profesinis elgesys gali būti netik teisėtas ar neteisėtas, bet ir geras ar blogas, padorus ar nepadorus, etiškas ar neetiškas. Reikšmingas tampa pats žinojimas, kad į nepadorų advokato elgesį bus reaguojama, galbūt net uždraudžiant tokiam asmeniui užsiimti advokato profesine veikla.“¹²¹

„Kodekso misija – tarpininkauti formaliuose santykiuose tarp visuomenės ir profesijos ar organizacijos atstovų, nustatyti profesijos ar organizacijos narių tarpusavio santykius.“¹²² Etikos kodeksas yra profesijos atstovų veiklą ir sprendimus reglamentuojantis dokumentas, o taip pat ir visuomenės bei konkrečios profesinės asociacijos lūkesčių (vilčių, tikslų) atspindys.¹²³

Neužtenka tik priimti etikos kodeksą – reikia sukurti ir mechanizmą, kuris spręstų iškilusius įtarimus dėl eksperto neetiško elgesio. Procesas, kurio metu tai daroma, turėtų būti teisingas asmeniui apkaltintam etikos pažeidimu, dėmesingas asmeniui pateikusiam tokį kaltinimą ir naudingas kitiems profesijos nariams, išaiškindamas jiems elgesio reikalavimus panašiose situacijose, kas pasitarnautų ateityje.¹²⁴ Yra daugybė potencialių etikos problemų teismo ekspertizėje, tačiau dauguma problemų gali būti išsprendžiamos vadovaujantis etikos kodeksais ar gerosios teismo ekspertizės praktikos standartais.

¹¹⁹ Jolanta Mažylė, „Teisės ir etikos normų taikymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse“, <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/163/articles/3203/public/102-123.pdf>, 106.

¹²⁰ Alfonsas Laurinavičius, „ETIKOS KODEKSŲ VEIKSMINGUMAS IR STATUTINĖS TARNYBOS REPUTACIJA“, *Jurisprudencija*, 2004, t. 63(55); 72–86

¹²¹ Giedrė Lastauskienė, *supra* note 115, 1481.

¹²² Jolanta Palidaukaitė, *supra* note 3, 348.

¹²³ *Ibid.*

¹²⁴ Peter D. Barnett *Ethics in forensic science: Professional standards for the practice of criminalists*, 8.

Profesinės etikos kodekso raida – esminis požymis, kuris apibūdina profesijos tobulėjimą.¹²⁵

Profesinių kodeksų tikslai plačiaja prasme grupuojami į pirminius ir antrinius. Pirminiai minėtų kodeksų tikslai: sumažina galimybę pasireikšti neetiškam elgesiui; aiškiai nubrėžia atsakomybės ribas, skatina etines darbuotojų orientacijas, atlieka etinio švietimo funkciją, drausmina profesijos ar organizacijos atstovus, padeda priimti sprendimus, didina visuomenės pasitikėjimą. Antriniai profesinių kodeksų tikslai: gerina profesijos ir organizacijos įvaizdį tarp visuomenės narių, suteikia profesija monopoliją, ugdo organizacijos etiką.¹²⁶

TEPEK numato teismo eksperto pareigą vengti elgesio, kuris gali būti suprantamas kaip kenkiantis teismo eksperto reputacijai ir mažinantis visuomenės pagarbą ir pasitikėjimą. Teismo eksperto profesinės etikos kodeksas yra sudėtinė teismo eksperto darbo santykius reglamentuojanti taisyklių dalis, todėl teismo ekspertas, pažeisdamas darbo drausmę kartu pažeidžia ir profesinę etiką.¹²⁷ (<http://eteismai.lt/byla/92522050725209/2A-1009-345/2009>)

Mokslininkai atlikę tyrimą¹²⁸, nustatė Lietuvos teismo ekspertų profesinės etikos kodekso galiojimo ribotumą. Koordinavimo taryba 2007 m. vasario 9 d. posėdyje buvo svarstytas Lietuvos teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas, tačiau šis teisės aktas nebuvo priimtas, jis buvo tik rekomenduojamo pobūdžio.

¹²⁵ Bennett, 6 psl.

¹²⁶ *Ibid.* 107.

¹²⁷ Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-1009-345/2009, prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/92522050725209/2A-1009-345/2009>.

¹²⁸ Vidmantas Edigijus Kurapka, *Specialiųjų žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas* (Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012), 153.

¹²⁹ Pliustracija paimta iš: Vidmantas Egidijus Kurapka et al. *Specialiųjų žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas*

Taigi, darytinos išvados, jog 2007 m. Lietuvos teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas buvo tik rekomendacinio pobūdžio, jis nebuvo privalomas. Dabartinis TEPEK 2014 m. vasario 24 d. buvo patvirtintas Koordinavimo tarybos sprendimu.

2.2. Pagrindiniai Lietuvos teismo ekspertų profesinės moralės principai ir jų taikymo problematika

TEPEK, II skyriuje, yra numatyti pagrindiniai teismo eksperto profesinės veiklos principai, kuriais jie privalo vadovautis atlikdami savo tiesiogines pareigas – ekspertinius tyrimus. Išskiriami ir žemiau pateikti principai, kurių privalo laikytis šios profesijos atstovai:¹³⁰

1. Nepriklausomumo principas;
2. Profesionalumo principas;
3. Profesinių sprendimų skaidrumo principas;
4. Sąžiningumo principas;
5. Nešališkumo principas;
6. Pagarbos teisės aktams principas;
7. Konfidencialumo principas;
8. Teisingumo principas;
9. Tyrimo išsamumo principas.

Minėti principai yra detalizuojami atskiruose straipsniuose.

Vadovaudamasis **nepriklausomumo principu**, teismo ekspertas teikdamas ekspertinio tyrimo išvadas privalo remtis savo vidiniu įsitikinimu. Eksperto vidinis įsitikinimas yra ne kas kita kaip jo įsitikinimas savo priimtu teisingu sprendimu¹³¹. Taip pat, vidinis įsitikinimas turi būti pagrįstas specialiomis žiniomis ir atliktų tyrimų rezultatais, kurie negali prieštarauti įstatymams ir kitiems teisės aktais¹³². Atlikdamas savo pareigas teismo ekspertas turi būti nepaperkamas – negauti jokio papildomo atlygio iš proceso dalyvių, o taip pat privalo vengti neteisėtos įtakos, kuri gali iškraipyti atliekamų tyrimų rezultatus. Be to, teismo ekspertui ypatingai svarbu netoleruoti neteisėtų subjektų (valdžios, pareigūnų, teisėsaugos institucijų ar kitų asmenų) kišimosi į profesinę veiklą. LR teismo ekspertizės įstatymo (toliau – LR TEĮ) 13 str. 2 d. įtvirtinta nuostata, kad aukščiau minėtiems subjektams yra draudžiama kištis į teismo eksperto darbą, priešingu atveju tokiems asmenims, įstatymu nustatyta tvarka grėstų atsakomybė¹³³. Sėkminga nepriklausomybė reikalauja didesnio savimonės

¹³⁰ Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2014, Nr. 02954.

¹³¹ Tatjana Averjanova, *supra* note 65, 10.

¹³² Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2014, Nr. 02954.

¹³³ Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 112 - 4969.

jausmo/jutimo/prasmės ir objektyvios analizės.¹³⁴ Bene svarbiausiu teismo eksperto įsipareigojimu laikytinas požiūris į kiekvieną klausimą su objektyvumu ir nepriklausomumu.¹³⁵

Eksperto profesinis suverenumas reiškia, kad teismo ekspertui, dirbančiam konkrečioje ekspertizės įstaigoje, atliekant ekspertinio pobūdžio funkcijas, negali daryti įtakos nei tarnybinis pavaldumas, nei privatūs darbo santykiai. Tokia įtaka gali pasireikšti atliekant savo tiesiogines funkcijas – rengiant teismo ekspertizės išvadą, dalyvaujant teismo procese, atliekant kitas “ekspertinio” pobūdžio funkcijas įvairiose savivaldos institucijose.¹³⁶ Taigi, pastebėtinai galimas įsikišimas į eksperto nepriklausomą veiklą. Versti ekspertą priimti tam tikrą sprendimą neturi teisės nei ekspertinės įstaigos vadovas, nei kas kitas, kitu atveju, būtų eksperto nepriklausomumo principo pažeidimas¹³⁷.

„Lietuvoje valstybinės teismo ekspertizės įstaigos yra steigiamos specialiai ekspertiniam darbui arba yra kitų įstaigų specialūs padaliniai, skirti ekspertiniam darbui, tačiau jos yra skirtingo žinybinio priklausomumo. Šiuo metu šalyje turime kelias valstybines teismo ekspertizės įstaigas. Teismo ekspertizės įstatyme yra numatyti privatūs ekspertai, koordinacinė taryba, tačiau ekspertinės veiklos koordinavimu ir optimizavimu buvo rūpinamasi per mažai”.¹³⁸ Šiandien, Lietuvoje yra šios pagrindinės kriminalistinės teismo ekspertizės įstaigos:

1. Lietuvos teismo ekspertizės centras (toliau – LTEC), pavaldus Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijai;
2. Lietuvos policijos kriminalistinių tyrimų centras, pavaldus Lietuvos Respublikos vidaus reikalų ministerijai;
3. Valstybinė teismo medicinos tarnyba (toliau – VTMT), pavaldi Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijai.
4. Valstybinė teismo psichiatrijos tarnyba (toliau – VTPT), pavaldi Lietuvos Respublikos sveikatos apsaugos ministerijai.

Kaip matome, visos įstaigos, atliekančios ekspertizes yra kažkam pavaldžios, tai gali turėti įtakos teismo eksperto nepriklausomumo principo įgyvendinimui.

¹³⁴ Evidence technology magazine,

http://www.evidencemagazine.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1385

¹³⁵ Michael E. Sacks, *An overview of the law: A guide for testifying and consulting experts*. Horsham, PA: LRP PUBLICATIONS, 1995), 17 psl.

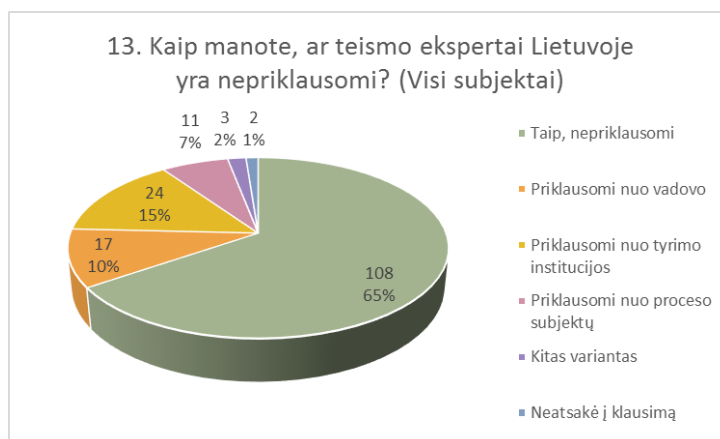
¹³⁶ Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė, Gabrielė Juodkaitė - Granskienė ir Virgilijus Pajaujis, *supra* note 62, 342.

¹³⁷ Tatjana Averjanova, *Bendrieji teismo ekspertizės klausimai 2005 m.*

¹³⁸ Vidmantas Egidijus Kurapka et al., *supra* note 126, 125-126 .

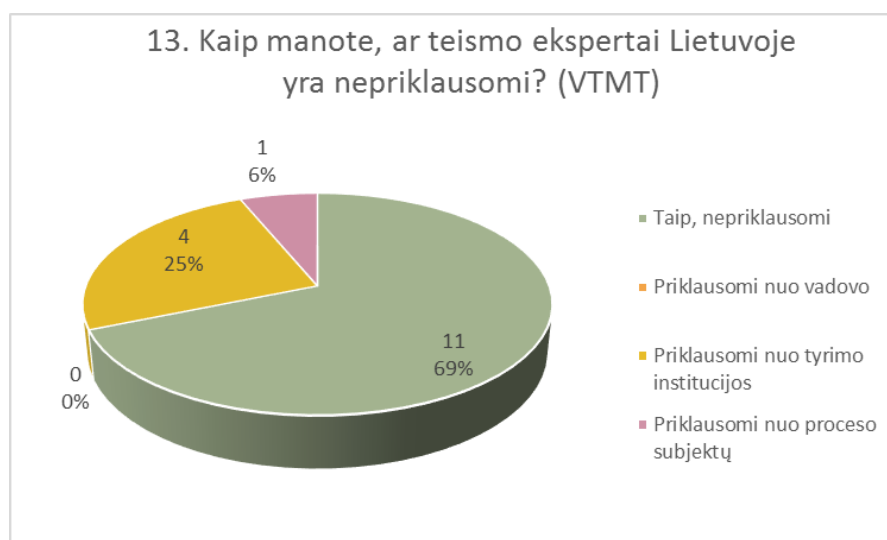
Siekdami išsiaiškinti ką galvoja teismo ekspertizės subjektai apie eksperto nepriklausomumą Lietuvoje apklausoje dalyvavusių respondentų paklausėme: „Kaip manote, ar teismo ekspertai Lietuvoje yra nepriklausomi?“

Paaikškėjo, kad net 65 proc. apklaustųjų mano, jog teismo ekspertai yra nepriklausomi Lietuvoje. 15 proc. mano, kad teismo ekspertai yra priklausomi nuo tyrimo institucijos, 10 proc. teigia, kad minėti subjektai yra priklausomi nuo vadovo, 7 proc. – nuo proceso subjektų (žr. grafike 26).

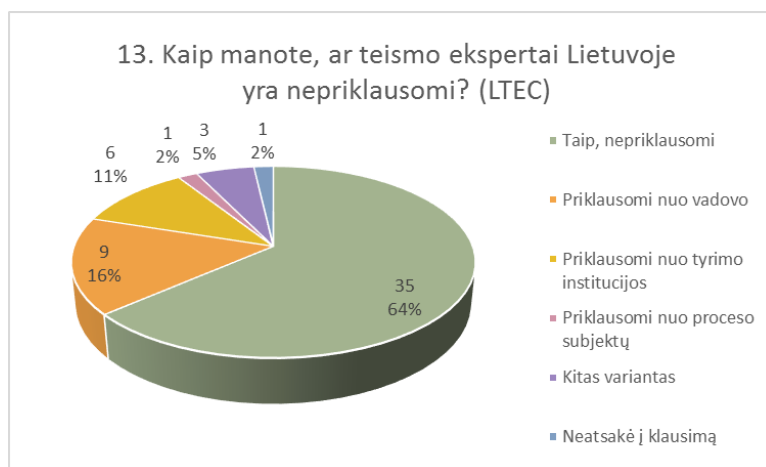
26 grafikas. Visų respondentų nuomonė ar teismo ekspertai Lietuvoje yra nepriklausomi

Pasak respondentų dirbančių VTMT, 69 proc. jų mano, kad ekspertai Lietuvoje yra nepriklausomi, kita vertus, 25 proc. mano, kad ekspertai yra priklausomi nuo tyrimo institucijos, 6 proc. apklaustųjų teigimu teismo ekspertai yra priklausomi nuo proceso subjektų. Neatsirado nei vieno eksperto dirbančio VTMT, galvojančio, kad teismo ekspertai yra priklausomi nuo vadovo (žr. grafike 27).

27 grafikas. Respondentų (VTMT) nuomonė ar ar teismo ekspertai Lietuvoje yra nepriklausomi.

Didžioji dalis teismo ekspertų dirbančių LTEC (64 proc.) mano, kad teismo ekspertai Lietuvoje yra nuo nieko nepriklausomi. 16 proc. nuomone, teismo ekspertai yra priklausomi nuo vadovo, 11 proc. teigimu – priklausomi nuo tyrimo institucijos, 2 proc. pasisako apie teismo ekspertų priklausomybę nuo proceso subjektų, 2 proc. į klausimą neatsakė. 3 apklaustieji (5 proc. visų atsakiusiųjų) išsakė konkrečią savo nuomonę pasirinkdami kitą variantą ir teigdami, kad: privatūs – tikrai priklausomi; privačiai dirbantys teismo ekspertai gali būti priklausomi nuo užsakovo; iš dalies (žr. grafike 28).

28 grafikas. Respondentų (LTEC) nuomonė ar teismo ekspertai Lietuvoje yra nepriklausomi.

Taigi, apibendrinant nepriklausomumo principo įgyvendinimą, numatytą TEPEK ir subjektų nuomonę apie šio principo taikymą praktikoje, darytina išvada, kad teismo ekspertų nepriklausomumą Lietuvoje gali apsunkinti darbovietės vadovas, tyrimo institucija, proceso subjektai, taip pat išsakyta nuomonė dėl privataus eksperto nepriklausomumo problematikos. Taip pat manytina, jog nepriklausomumo principo užtikrinimas yra labai svarbus ir jeigu yra daugiau nei 10 proc. asmenų (respondentų), kurie sako, kad yra priklausomi nuo vadovo – tai turėtų būti laikoma problema. Visgi, galima teigti, jog didžioji dalis apklaustųjų mano, kad teismo ekspertai Lietuvoje yra nepriklausomi.

Profesionalumo principą geriausiai atspindi teismo eksperto kompetencija ir kvalifikacija. Teismo ekspertas, atlikdamas ekspertinius tyrimus privalo remtis savo kompetencija, kuri susideda iš patirties, tam tikrų gebėjimų, specialiųjų žinių ir tinkamos kvalifikacijos, kurią periodiškai reikia kelti, o profesines žinias – gilinti. Šį principą užtikrina laiku, efektyviai, atidžiai ir kokybiškai atliekamos teismo eksperto pareigos, naudojami mokliškai patvirtinti, patikimi ir

visuotinai pripažintus tyrimo metodus, o taip pat nustatytus standartus atitinkanti įranga bei medžiagos.¹³⁹

Profesinių sprendimų skaidrumo principas pasižymi tuo, kad teismo ekspertas savo sprendimus ir veiksmus, kurie yra susiję su jo atliekamais ekspertiniais tyrimais, privalo paaiškinti ir pagrįsti teisės aktų nustatyta tvarka, o ekspertinio tyrimo rezultatų įvertinimas privalo būti motyvuotas, kad niekam nekeltų abejonių dėl savo tikrumo. Teismo ekspertas asmeniškai atsako už ekspertinių tyrimų išvadų pagrįstumą ir tikrumą.¹⁴⁰

Lietuvių kalbos žodynuose randami tokie sąžinės apibrėžimai: “tai dorovinio atsakingumo už savo poelgius jausmas, jų vertės įsisąmonimas¹⁴¹”; protinis ir emocinis savo veiksmų vertinimas pagal nusistovėjusias moralės taisykles; žinojimas, mokėjimas.¹⁴²

Sąžiningumo principas teismo eksperto veikloje pasireiškia funkcijų atidžiu ir doru atlikimu, melagingų ekspertinių tyrimo išvadų neteikimu, atsisakymu spręsti klausimus išeinančius už jo specialiųjų žinių ir kompetencijos ribų, nesinaudojimu kitų asmenų klaidomis ar nežinojimu.¹⁴³ „Sąžiningumo principas yra moralinis kriterijus, veikiantis teisinėje erdvėje.”¹⁴⁴

Vadovaudamasis **nešališkumo principu** teismo ekspertas privalo būti “objektyvus, vengti asmeniškumų ir neturėti išankstinio nusistatymo atlikdamas ekspertinį tyrimą ir pateikdamas ekspertinio tyrimo išvadas”¹⁴⁵. Taip pat įtvirtinta jog teismo ekspertas privalo elgtis teisėtai, neperžengti savo įgaliojimų ribų, o taip pat svarbu šalintis interesų konflikto ir esant bent menkiausiai pagrindui pažeisti šį principą – nusišalinti nuo ekspertinio tyrimo pateikimo. Ekspertas privalo užtikrinti nešališkus, objektyvius įrodymus, savo sferos ekspertizėje. Jis yra nepriklausomas nuo proceso šalių.¹⁴⁶

Pagarbos teisės aktams ir asmenų teisėms principas pasireiškia nagrinėjamo subjekto pagarba žmogui, jo laisvėms ir teisėm, valstybei, jos institucijoms ir įstaigoms, laikantis Lietuvos Respublikos Konstitucijos, įstatymų ir kitų teisės aktų, elgesiu, kuris keltų teismų, teisėsaugos institucijų ir visuomenės narių pasitikėjimą šia profesija, tokiomis asmeninėmis

¹³⁹ Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2014, Nr. 02954.

¹⁴⁰ Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2014, Nr. 02954.

¹⁴¹ <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/S/sazine>

¹⁴² Lietuvių kalbos žodynas. <http://lkz.lt/>

¹⁴³ Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2014, Nr. 02954.

¹⁴⁴ Saulius Arlauskas, „Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose“, *Jurisprudencija* 20(4) (2013): 1373.

¹⁴⁵ Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2014, Nr. 02954.

¹⁴⁶ Expert Evidence, http://www.cps.gov.uk/legal/assets/uploads/files/expert_evidence_first_edition_2014.pdf, 8.

savybėmis kaip: taktiškumu, mandagumu, pagarbumu, tolerantiškumu, vadovavimusi duota priesaika atliekant teismo eksperto pareigas atsakingai ir rūpestingai.¹⁴⁷

Vadovaudamasis **konfidencialumo principu**, teismo ekspertas negali atskleisti ekspertinių tyrimų rezultatų ir skelbti ekspertinio tyrimo duomenų, kuriuos gauna atlikdamas savo tiesiogines pareigas, nebent gauna leidimą iš atitinkamų institucijų (tyrimą paskyrusio teismo ar teisėjo, prokuroro ar ikiteisminio tyrimo įstaigos pareigūno), o taip pat jis privalo saugoti ekspertiniam tyrimui pateiktus objektus bei valstybės, tarnybos, komercinės ir profesines paslaptis.¹⁴⁸

Laikantis **teisingumo principo** teismo ekspertui negalima diskriminuoti asmenų dėl jų tautybės, lyties, rasės, kalbos, socialinės padėties, kilmės, įsitikinimų, tikėjimo ar pažiūrų. Atlikdamas savo pareigas (vertindamas ekspertinio tyrimo rezultatus ir teikdamas ekspertinio tyrimo išvadą) jis turi būti teisingas ir neperžengti savo įgaliojimo ribų.¹⁴⁹

Tyrimo išsamumo principas reiškia, kad teismo ekspertas remdamasis savo kompetencija turi visapusiškai ir išsamiai ištirti visą pateiktą medžiagą, reikalingą ekspertiniam tyrimui, o taip pat įvertinti gautus rezultatus ir pateikti išvadą iš atlikto ekspertinio tyrimo. Teismo ekspertas laikydamasis šio principo privalo vengti ekspertinio tyrimo proceso skubotumo ir paviršutiniškumo, tačiau tuo pačiu ir negali jo (tyrimo proceso) vilkinti. Prireikus ekspertiniam tyrimui papildomos medžiagos, jis privalo jos paprašyti jei mano, kad turimos medžiagos neužtenka ekspertiniam tyrimui atlikti.¹⁵⁰

Teismo ekspertas, dalyvaudamas teismo procese, atstovauja savo profesiją. Ši aplinkybė reikalauja paklusti aukštomis profesinėms ir etinėms manieroms. Ekspertui ypatingai svarbu sakyti tiesą, aiškiai ir tiesiai.

Baigiamosiose nuostatose yra įtvirtinti teismo ekspertų tarpusavio bendravimo ypatumai. Nustatyta, jog jie privalo elgtis kolegiškai ir mandagiai, nedalyvauti konfliktuose, nereikšti savo nuomonės apie savo kolegos profesinę veiklą. Taip pat, yra įtvirtintas elgesys ne profesinėje veikloje. Pažymėtina, kad teismo ekspertas, kasdieninėje veikloje turi vadovautis visuotinai priimtomis elgesio normomis, jo elgesys negali sudaryti pagrindo abejoti pačio patikimumo, reputacija ar geru vardu. Teismo ekspertas negali piktnaudžiauti alkoholiu, vartoti psichotropines, narkotines ar kitas psichiką veikiančias medžiagas, jeigu jos nėra paskirtos gydymo tikslais. Šiuo metu galiojantis TEPEK nors ir įtvirtina elgesio principus, kurių turi

¹⁴⁷ Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2014, Nr. 02954.

¹⁴⁸ *Ibid.*

¹⁴⁹ Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2014, Nr. 02954.

¹⁵⁰ *Ibid.*

laikytis teismo ekspertai ir gali padėti kontroliuoti teismo ekspertų įgaliojimus, tačiau kelia pagrįstą abejonių dėl sklandaus jų įgyvendinimo mechanizmo.

Gabrielė Juodkaitė-Granskienė ir kiti straipsnio *Lietuvos Respublikos teisės ir praktikos atitikimas teismo eksperto veiklos tarptautinį reglamentavimą* autoriai pabrėžia, jog „etiniai teismo eksperto veiklos principai yra neatsiejami nuo tinkamo jo procesinių teisių ir pareigų vykdymo ir turi būti griežčiau kontroliuojami tiriant teisminę bylą”.¹⁵¹

„Lietuvoje iki 1991 metų nebuvo savarankiškos teismo psichiatrijos ekspertinės struktūros. Psichiatrijos ligonių administracija patvirtindavo ir psichiatrus, kurie pagal kvalifikaciją gali dalyvauti komisijose atliekant ekspertizes. 1992 metais Vidaus reikalų bei Teisingumo ministerijos ir Generalinės prokuratūros iniciatyva psichiatrinės ekspertizės atlikimas buvo pavestas bendram Teismo medicinos ir psichiatrijos centrai, pavaldžiam SAM“¹⁵². Valstybinės teismo psichiatrijos tarnybos prie sveikatos apsaugos ministerijos (toliau – VTPT) elektroniniame tinklalapyje *Apie mus* skyrelyje taip pat rašoma, kad ekspertai priklausantys šiai tarnybai, savo veikloje vadovaujasi teismo ekspertų profesinės etikos kodekso principais¹⁵³. Atskirai neužsiminta apie Teismo psichiatro, teismo psichologo etikos kodeksą, nors tinklalapyje jis nurodytas.

Teismo psichiatro, teismo psichologo etikos kodeksas (toliau – TPTPEK) yra sudarytas iš 9 pagrindinių dalių, o tiksliau 1 dalyje apibrėžiami etiniai pagrindai, 2 – eksperto ir gydytojo santykiai, 3 – eksperto ir tiriamojo santykiai, 4 – tyrimo metodai, informuotas sutikimas, 5 – eksperto nepriklausomumas, 6 – profesinė kompetencija, 7 – konfidencialumas, 8 – ekspertinė išvada, 9 – atsakomybė.

Eksperto nepriklausomumas teismo psichiatro arba teismo psichologo veikloje yra įvardijamas svarbiausiu jo moraliniu pagrindu. Atlikdamas savo tiesiogines pareigas, jis turi vadovautis tik turimomis profesinėmis žiniomis, norminiais teisės aktais ir sąžine. Nepriklausomumas pasireiškia savo pozicijos išreiškimu, asmeninio požiūrio ginimu. Pabrėžiama, kad ekspertas atlikdamas savo profesinę pareigą, netarnauja nei vienam subjektų, dalyvaujančių procese, palaiko savo profesinį suverenitetą, yra abejingas bet kokiam, pašaliniam finansavimo šaltiniui, nesivadovauja emocijomis, kurios paveiktų jo atliekamą veiklą, jo nepriklausomumas turi būti paremtas reiklumu sau pačiam, dorumu, sąžiningumu.¹⁵⁴

¹⁵¹ Gabrielė Juodkaitė-Granskienė et al., *supra* note 97, 49.

¹⁵² VALSTYBINĖ TEISMO PSICHIATRIJOS TARNYBA PRIE SVEIKATOS APSAUGOS MINISTERIJOS, http://www.vtpt.lt/lt/apie_mus.html

¹⁵³ *Ibid.*

¹⁵⁴ Teismo psichiatro, teismo psichologo etikos kodeksas, http://www.vtpt.lt/lt/apie_mus/teismo_psichiatro_teismo_psichologo_etikos_kodeksas.html.

Dar viena privaloma bei svarbi ekspertinės veiklos sąlyga – profesinė kompetencija. Šio reikalavimo sudedamosiomis dalimis turėtų būti laikomi aukšti profesiniai standartai bei sistemingas žinių tobulinimas. Tik esant šiems dviem reikalavimams galima preziumuoti, jog asmuo yra kompetentingas savo srities žinovas.

Konfidencialumas atliekant teismo psichiatrinę ar psichologinę ekspertizę yra komplikuoatas. Teismo psichiatras, pagal savo profesiją, visų pirma yra laikomas gydytoju, o konfidencialumas šioje profesijoje yra viena iš pagrindinių medicininės etikos normų. Visgi, atliekant ekspertizę, tampa sudėtinga nepažeisti viešai neskelbiamos informacijos ribų, kadangi ši yra ribojama juridinių reikalavimų, o taip pat būtina atsižvelgti į įstatymus. Kuomet eksperto veikloje susiduriama su konfidencialumo ribotumu, tuomet, ekspertui privalu tiriamajam suteikti informaciją apie galimą slaptų duomenų atskleidimą ekspertinėje situacijoje ir nurodyti priežastį, dėl kurios ekspertas turi šitaip pasielgti. Siekiant išsaugoti konfidencialumą, pravartu vadovautis racionalaus pakankamumo principu. Tik tiesiogiai eksperto suformuoti klausimai suteikia argumentų ekspertinėms išvadoms. Taip pat svarbu atsižvelgti į tiriamojo teisę asmeninio gyvenimo neliečiamumui, konfidencialumui ir kiek įmanoma labiau į jo prašymus. Kai susiklosto tokia situacija, kai tiriamasis sutinka atskleisti asmeninio pobūdžio informacija, sumažėja eksperto moralinė atsakomybė už šio principo pažeidimą, tačiau ekspertas turi įsitikinti tiriamojo visišku sąmoningumu atskleidžiant minėtą informaciją. Visgi, jei tiriamasis pasidalina su ekspertu turima informacija, o ši gali būti tikslingai panaudojama (atskleisti nusikalstamą veiką, išvengti žalos ir kt.), o jis, savo ruožtu, privalo inicijuoti kreipimąsi į ekspertizę paskyrusią instituciją, neatsižvelgiant į tiriamojo nuomonę.

Apibendrinus išdėstyta, darytina išvada, jog šiuo metu galiojantis TEPEK nors ir įtvirtina elgesio principus, kurių turi laikytis teismo ekspertai ir gali padėti kontroliuoti teismo ekspertų įgaliojimus, tačiau kelia pagrįstų abejonių dėl sklandaus taikymo.

2.3. Ekspertų etika JAV ir ES

Daugelis teismo ekspertizės organizacijų, tokių kaip Amerikos teismo ekspertizės akademija (angl. the American Academy of Forensic Sciences), Kalifornijos kriminalistų draugija (angl. the California Association of Criminalists) ir Amerikos nusikaltimų laboratorijos draugijos valdyba (angl. American society of crime laboratory directors) (toliau – ASCLD/LAB) turi etikos ar profesionaliosios praktikos kodeksus, kuriuose yra narių prašoma elgtis sąžiningai, objektyviai, laikantis principų, vadovautis profesine kompetencija, pateikti liudijimus ir išvadas aiškiai ir objektyviai, o taip pat vengti interesų konflikto ir potencialaus šališkumo. Egzistuojantys kodeksai laikomi aiškiai suprantamais, tačiau skiriasi savo turiniu. To pasėkoje, nėra vieno etikos kodekso, kurio galėtų laikytis visi teismo ekspertai.¹⁵⁵ JAV egzistuoja „begalė“ etikos kodeksų, reguliuojančių teismo ekspertų veiklą, tačiau jų visų apžvelgti yra neįmanoma dėl darbo apimtys.

Amerikos teismo ekspertizės akademija buvo įkurta 1948 m. Etikos ir elgesio kodekse (angl. Code of ethics and conduct of the American Academy of Forensic Science) numatyta, kad kiekvienas šios organizacijos narys privalo susilaikyti nuo asmeninio ir profesinio elgesio, kuris būtų priešingas Amerikos teismo ekspertizės akademijos interesams ir tikslams.¹⁵⁶ Taigi, kiekvienas teismo ekspertas priklausantis šiai asociacijai ir atlikdamas savo pareigas turi būti sąžiningas dėl savo kvalifikacijos, pateikdamas išvadas ir atsakingas skatinant etišką elgesį, asociacijai, savo asmeniniu elgesiu bei palaikyti (angl. support) profesiją.¹⁵⁷

Kalifornijos kriminalistų draugijos etikos kodeksas (toliau – kriminalistų EK) buvo priimtas 1957 m. gegužės 17 d.¹⁵⁸ Jis sudarytas iš preambulės ir 5 (penkių) pagrindinių dalių. I dalyje numatyta etika susijusi su moksliniu metodu (angl. ethics relating to scientific method), II – etika susijusi su nuomonėmis ir išvadomis (ethics relating to opinions and conclusions), III – etiniai aspektai atstovaujant teisme (angl. ethical aspects of court presentation), IV dalyje numatyta etika, susijusi su bendrąja kriminalistų praktika (angl. ethics relating to the general

¹⁵⁵ Committee on Identifying the Needs of the Forensic Sciences Community, National Research Council, Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf>, 214.

¹⁵⁶ <http://www.crcnetbase.com/doi/abs/10.1201/9781420041620.bmatt>.

¹⁵⁷ SURVEY OF ETHICS CODES RELATED TO FORENSIC SCIENCE, <http://www.cacnews.org/ethics/summary.pdf>

¹⁵⁸ Taisytas 1958 m. balandžio 11 d., 1985 m. gegužės 17 d. 2010 m. balandžio 24 d.

<http://www.cacnews.org/membership/California%20Association%20of%20Criminalists%20Code%20of%20Ethics%202010.pdf>

practice of criminalists), V – etinė profesijos atsakomybė (angl. ethical responsibilities to the profession).¹⁵⁹ Kaip matome, atskirai profesinės veiklos principai nėra išskirti, jie yra išsibarstę po visą kodeksą. Yra numatyta, kad kriminalistas turi būti progresyvus, nešališkas, elgtis logiškai. Taip pat pažymėta, kad šios profesijos atstovas turi būti objektyvus atlikdamas tiesiogines savo pareigas (konkrečiau – teikdamas analizes), skelbdamas rezultatus bei vengdamas potencialaus interesų konflikto. Svarbu yra ir būti sąžiningu kas yra susiję su subjekto kvalifikacija, domėtis naujienomis (angl. be current), susijusiomis su tiesiogine veikla, būti teisingu, elgtis sąžiningai, tiksliai, kruopščiai ir aiškiai. Nustatytos ir tokios asmeninės savybės kaip konfidencialumas ir atsakingumas.

Teisingumo projekto rekomendacijose įtvirtina jog Valstijos turėtų:

1. užtikrinti, kad visos teismo ekspertizės laboratorijos būtų nepriklausomos nuo policijos ir prokuratūros.
2. sukurti nepriklausomą, atvirą (angl. transparent) komisiją formuoti ir užtikrinti teismo ekspertų laboratorijų kokybės standartus;
3. reikalauti, kad visi teismo ekspertizės laboratorijų analitikai (angl. analysts) gautų tinkamus mokymus ir pažymėjimus.

JAV yra išleistas teisinis gidas skirtas teismo ekspertui (angl. legal guide for the forensic expert). Jame išaiškinta, kad teismo ekspertai privalo tvirtai laikytis etikos elgesio standartų ir būti tinkamai susipažinę su įprastomis procedūromis ir teisiniais apribojimais ar pasiūlymais, kurie gali paveikti jų liudijimą. Advokatų pareiga yra surinkti faktus ir įrodymus, kurie remtų klientų poziciją. Retkarčiais, uolus šios pareigos atlikimas gali sąlygoti profesionalumą ir intelektualinę nepriklausomybę. Advokatui gali atrodyti tinkama, duoti ekspertui „pageidavimų sąrašą“, kuriuo nurodytų labiausiai pageidaujamas išvadas, kurios atspindėtų gynėjo ir kliento požiūrius. Tai žinoma nereiškia, kad ekspertas tokį požiūrį turėtų palaikyti. Ekspertų vientisumui, reputacijai, asmenybei ir profesinei savigarbai iškyla pavojus, kadangi yra reikalaujama, kad šių subjektų išvados ir nuomonės būtų paremtos turimais faktais ir veiksmingomis, kvalifikuotomis žiniomis. Ekspertai visuomet privalo vadovautis moksliniais metodais, nepriklausomai nuo to, kokią kryptį jie pasirinktų. Laikytis principų objektyvių ir nešališko mokslo principų, apibūdina kaip moksliniai rezultatai yra gaunami ar pristatomi. Kaip ir bet kokioje profesijos, techniko ar mokslo srityje, ekspertai turi neatsilikti nuo naujosios informacijos ir išlaikyti aukštą kompetencijos lygį. Dauguma ekspertų užtikrina kompetenciją

¹⁵⁹<http://www.cacnews.org/membership/California%20Association%20of%20Criminalists%20Code%20of%20Ethics%202010.pdf> 1-5 psl.

lankydami įvairius seminarus, kurie yra susiję su teismo ekspertizės įgūdžių didinimu. Ekspertai privalo išlaikyti profesinę kompetenciją substanyviame lygmenyje. Prieš tampa kompetentingais, patikimais ir vertinamais liudytojais, jie privalo būti kompetentingi, gabūs ir patikimi savo srities specialistai, kitaip tariant savo srities žinovai – profesionalai. Tik tobulai atlikdami savo kasdienes funkcijas, kurios yra “kertiniai akmenys” jų praktikai.¹⁶⁰

2005 m. JAV buvo priimtose Amerikos psichiatrijos ir teisės Etikos gairės skirtos teismo psichiatrų praktikai (toliau – Etikos gairės) (angl. American academy of pshychiatry and the law Ethical guidelines for the Practice of Forensic Psychiatry). Etikos gairėse yra išskirtas konfidencialumas, sąžiningumas, objektyvumas, kvalifikacija bei procedūros skirtos skundams ir neetiškam elgesiui apdoroti.¹⁶¹ Šiose Etikos gairėse yra daugybė komentarų, kurie išsamiau atskleidžia išdėstytas normas.

Įdomu pastebėti, kad JAV yra daugybė etikos kodeksų ir etikos gairių, reguliuojančių teismo ekspertų etikos veiklas, tačiau dėl per trumpos magistrinio darbo apimties, neįmanoma visų atskleisti.

Apžvelgiant aukščiau išdėstyta, JAV nėra vieno etikos kodekso, kurio galėtų laikytis visi teismo ekspertai ir dėl to gali kilti keblumų, tačiau yra daug patvirtintų Etikos gairių, kurie padeda teismo ekspertams teisingai interpretuoti tam tikras etikos normas.

Teismo ekspertizės civilinėse bylose „Gerosios praktikos“ gidas Europos Sąjungoje (toliau – Gerosios praktikos gidas) (angl. Guide to Good Practices in Civil Judicial expertise in the European Union) buvo išleistas 2015 m.

Europos komisija Teisingumo efektyvumui stiprinti (angl. European Comission for the Efficiency of Justice) (toliau – CEPEJ) 2014 m. gruodžio 12 d. priimtose rekomendacijose dėl teismo eksperto vaidmens ES procese, išskyrė trys ekspertų kategorijas:

1. Techniniai ekspertai (angl. Technical Experts), kurie panaudoja savo mokslines ir technines žinias faktinei problemai iškelti teismo dispozicijoje;
2. Ekspertai liudytojai (angl. Expert Witnesses), kurie pateikia nuomonę remdamiesi savo ekspertize (in technical matters) paaiškinant šalims argumentus;

¹⁶⁰ Law 101: Legal Guide for the Forensic Expert [http://www.swgfast.org/Resources/111010-law101-full-course\[1\].pdf](http://www.swgfast.org/Resources/111010-law101-full-course[1].pdf)

¹⁶¹ American Academy of Psychiatry and the Law Ethics Guidelines for the Practice of Forensic Psychiatry, <http://www.aapl.org/ethics.htm>.

3. Teisiniai ekspertai (angl. legal experts), kurie būti konsultuojami teisėjų specialiaisiais probleminiais klausimais pagal taisykles, praktikas ir teises taikomas užsienio teisėje ir daugiau teisėje ne Europos Sąjungos narės.¹⁶²

CEPEJ rekomendacijų 25 punkte yra nustatyta, jog teismo eksperto nepriklausomumas ir nešališkumas pasireiškia tuo, kad ekspertas turi išlikti nepriklausomu atliekamų tyrimų turinio atžvilgiu ir nešališku dėl santykių su proceso šalimis. Ekspertui neleidžiama atlikti tyrimo prašant vienai iš šalių, parengiamuoju bylai metu teikti konsultaciją ar privačią išvadą. Taip pat, jis negali palaikyti artimų ryšių su šalimis, kurie galėtų sukelti interesų konfliktą.¹⁶³

“CEPEJ rekomendacijose įtvirtintas eksperto statusas suponuoja vadinamąjį “eksperto profesinį suverenumą”, kuris reiškia, kad ekspertas, atlikdamas ekspertinio pobūdžio veiklą, vadovaujasi tik profesinėmis žiniomis, įstatymu ir sąžine.”¹⁶⁴

CEPEJ rekomendacijų 85 punkte nurodyta, kad teismo ekspertas yra įsipareigojęs neatkleisti ekspertinio tyrimo metu įgytų žinių ir informacijos tretiesiems asmenims. Konfidencialumo principas yra taikomas neribotą laiką, t.y. net ir pasibaigus teismo procesui.¹⁶⁵

Teismo eksperto pareigos, atsakomybė ir iš jos kylančios sankcijos. Lietuvos kontekstas ir Europos perspektyvos straipsnio autorių nuomone asmeninės eksperto pareigos, įtvirtintos tarptautiniu reguliavimu, iš esmės atitinka nacionalinį reglamentavimą.¹⁶⁶

Gerosios praktikos gido 7 skyriaus – 2 poskyryje įtvirtinta eksperto etika.

Etikos taisyklės, kurių turėtų laikytis ekspertas turėtų būti paremtos pagrindiniais principais, kuriais būtų paremti eksperto teisėtumas ir autoritetas: kompetencija, dorumas, objektyvumas, lojalumas, nepriklausomumas ir nešališkumas.

Ekspertas savo veikloje privalo laikytis nurodytų reikalavimų:

1. Žinių ir kompetencijos savo sferos ekspertizėje.
2. Praktinių žinių ir kompetencijos.
3. Etikos ir profesinio nusistatymo.
4. Produktyvumo.¹⁶⁷

¹⁶² European expertise & Expert institute. Guide to good practices in civil judicial expertise in the European Union. EGLE European Guide for Legal Expertise. 2015 5.

¹⁶³ Gabrielė Juodkaitė-Granskienė et al., *supra* note 97, 43.

¹⁶⁴ Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė, Gabrielė Juodkaitė - Granskienė ir Virgilijus Pajaujis *supra* note 62, 342.

¹⁶⁵ *Ibid.*, 354.

¹⁶⁶ *Ibid* 355 psl.

¹⁶⁷ European expertise & Expert institute. Guide to good practices in civil judicial expertise in the European Union. EGLE European Guide for Legal Expertise. 2015

„Gerosios praktikos” gido autoriai tiki, jog ekspertų etikos kodekso laikymasis, iš esmės, prisidėtų tobulinant teisinius procesus, dėl šios priežasties, teksto pabaigoje, yra pasiūlymas sukurti etikos kodeksą Europos Sąjungos teismo ekspertams (toliau – ES ekspertų kodekso projektas). ES ekspertų kodekso projekto 4 straipsnyje yra siūloma nuostata – nesvarbu kaip ekspertas buvo paskirtas, ji ar jis privalo demonstruoti kompetenciją, dorumą, lojalumą, nepriklausomumą ir nešališkumą. ES ekspertų kodekso projekto 5 straipsnyje yra siūloma, jog ekspertas privalo kelti savo kompetenciją, gilindamas žinias savo atliekamos srities ekspertizėse.¹⁶⁸ Apžvelgiant ES ekspertų kodekso projektą pastebėta, jog kompetencija yra būtina sąlyga eksperto veikloje.

Apibendrinus aukščiau išdėstytą, ES atsakingos institucijos siekia išleisti Ekspertų etikos kodeksą, kurio turinys būtų privalomas visiems teismo ekspertams, dirbantiems ES.

¹⁶⁸ European expertise & Expert institute. Guide to good practices in civil judicial expertise in the European Union. EGLE European Guide for Legal Expertise. 2015 30-25.

3. ETIKOS PROBLEMOS TEISMO EKSPERTIZĖS VEIKLOJE IR JŲ SPRENDIMO BŪDAI

Šiame skyriuje nagrinėsime teismo ekspertizės subjektų etikos problemas, su kuriomis jie susiduria vykdydami savo veiklą, taip pat Koordinacinės tarybos veiklą.

3.1. Konfliktinės situacijos su kitais proceso dalyviais ir jų prevencija

Konfliktas (lot. *conflictus* – susidūrimas) tai skirtingų tikslų, pozicijų, interesų, nuomonių ar požiūrių susidūrimas. Bendriausia prasme konfliktai yra skirstomi į vidinius asmenybės konfliktus ir socialinius konfliktus (šie skirstomi į tarpasmeninius, tarpgrupinius ir tarptautinius konfliktus).¹⁶⁹ Norint atskleisti konfliktines situacijas kylančias tarp procese dalyvaujančių dalyvių, reikšmingi yra tarpasmeniniai konfliktai.

Oksfordo anglų kalbos žodyne interesų konfliktas apibrėžiamas kaip dviejų skirtingų šalių interesų ar tikslų nesuderinamumas arba kaip situacija, kai du ar daugiau asmens ar šalies interesų yra nesuderinami ar pažeidžia susiformavusią praktiką; situacija, kai asmuo, priėmęs jo kompetencijai priskirtą sprendimą, gali turėti ir asmenines naudas. Šio straipsnio autoriaus nuomone, šie apibrėžimai nėra pakankamai aiškūs ir neturėtų būti vartojami teisiniams santykiams.¹⁷⁰ Lietuvos Respublikos *Viešųjų ir privačių derinimo valstybinėje tarnyboje įstatymo* 2 str. 4 d. įtvirtinta, jog interesų konfliktas – situacija, kai asmuo dirbantis valstybinėje tarnyboje, vykdydamas pavedimą ar atlikdamas pareigas,

Potencialus interesų konfliktas neveikia taip, kad automatiškai padarytų netinkamu/pripažintą netinkamu liudytoju nuo parodymų davimo. Esminis klausimas yra liudytojo parodymai yra šališki ar ne, ar jis dirba toje pačioje pusėje kaip gynybos ekspertas. Tačiau, labai svarbu, kad bet koks galimas konfliktas atskleistų teismo ir kitų proceso šalių šalių procedūros norą kuo skubiau susisiekti su ekspertu, kad informuotas sprendimas būtų padarytas ar ekspertas yra nešališkas ir kaip jo parodymai gali būti vertinami.¹⁷¹

Egzistuoja daugybė potencialių interesų konfliktų teismo protinės sveikatos eksperto (psichiatro ar psichologo) veikloje dirbant teisinėje sistemoje. Įvairiuose bylose, teismo psichiatrai gali būti pažįstami su ginamuoju ir tokiais atvejais, turėtų nepriimti bylos kadangi

¹⁶⁹ Junona Almonaitienė et al., *Bendravimo psichologija: vadovėlis* (Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2001), 158 – 159.

¹⁷⁰ Paulius Miliauskas, „Interesų konfliktas: sąvoka ir galimi sprendimo būdai,“ *Teisė* 75 (2010): 93-110.

¹⁷¹ Expert Evidence, http://www.cps.gov.uk/legal/assets/uploads/files/expert_evidence_first_edition_2014.pdf

turi asmeninių duomenų apie ginamąjį. Siekiant išvengti tokios situacijos, ekspertui, įtrauktam į bylą, kaip specialių žinių subjektui, derėtų nedelsiant patikrinti tiriamojo subjekto asmeninius duomenis ir tuomet nuspręsti ar tai būtų potencialus interesų konfliktas.¹⁷²

Teismo psichologas privalo vengti situacijų, kuriose jo lojalumas priklausytų daugiau nei vienam asmeniui, institucijai arba kitaip pakenkiant psichologo sprendimo kokybei, ko pasekoje įvyktų interesų konfliktas. Apibrėžiant terapeuto vaidmenį ir vertinant ar pridėdant jo mediatoriaus rolę, sudaro sunkumų jam nustatyti kuriai pusei derėtų pasisakyti.¹⁷³

JAV prezidentas J. Kennedy vienoje iš savo kalbų sakė: „Kad ir kaip rūpestingai būtų sugalvoti ir skrupulingai parengti <...> kodeksai <...>, nėra vilčių tikėtis, kad jie galės veiksmingai išspręsti kiekvieną etinio elgesio problemą ar interesų konfliktą. Problemos turi daugybę pavidalų. Jos susijusios su subtiliais ir sudėtingais sprendimais <...>. Net ir geriausi kodeksai ar kiti dokumentai nepasieks tikslo, jei jie nebus kruopščiai ir išmintingai administruojami.“¹⁷⁴ Taigi norint, kad kodeksas veiksmingai veiktų ir nebūtų tik formalumas reikia sukurti tam tikrą administravimo mechanizmą, kuris užtikrintų jo veikimą ir „saugotų“ nuo galimų pažeidimų.

Konfliktai dažniausiai siejami su skirtingais lūkesčiais, atliekamais vaidmenimis, puoselėjamomis vertybėmis ir turimais interesais.¹⁷⁵

Lietuvių verslo etikos tyrinėtojai (Pruskus, Vyšniauskaitė, Kundrotas) interesų konfliktą apibūdina kaip dviejų ar daugiau asmenų sutarimo nebuvimą darbo santykiuose. Jie išskiria šiuos konfliktus: vidinis asmenybės konfliktas, vidinis grupės konfliktas, tarpasmeninis konfliktas, tarpgrupinis ir vidinis organizacijos konfliktas.¹⁷⁶

Teismo psichologai pripažįsta potencialius interesų konfliktus dvilypiuose santykiuose su teisinio proceso šalimis ir jų siekis yra sumažinti tokius padarinius. Kai yra būtina aprūpinti proceso šalį tiek vertinimo, tiek gydymo paslaugomis teismo procese, teismo psichologas prisiima atsakomybę sumažinti potencialius šių aplinkybių neigiamus padarinius (of these circumstances on the rights of the party, confidentiality, and the process of treatment and evaluation (angl. Committee on Ethical guidelines for forensic psychologists, 1991)).¹⁷⁷

¹⁷² Robert L. Sadoff. *Ethical issues in Forensic psychiatry Minimizing harm*. 2011m. 185.

¹⁷³ *Ibid.*

¹⁷⁴ Jolanta Paliduskaitė *supra* note 3, 175.

¹⁷⁵ *Ibid.*, 177.

¹⁷⁶ Jolanta Paliduskaitė *supra* note 3, 180.

¹⁷⁷ Philip J. Candilis, Robert Weinstock, Richard Martinez *Forensic Ethics and the expert witness USA 2007* Springer Science + Business Media, 17.

Ekspertai reguliariai nustato keletą problemų proceso metu bendraujant su advokatais. Prioriteto tvarka išskiriami šie nesutarimai:¹⁷⁸

- Advokatai yra pernelyg užsiėmę, kad aptartų bylos prioritetus;
- Jie nesupranta techninės mokslo kalbos;
- Jie neklauso ekspertų;
- Jie yra pernelyg agresyvūs ir rungtyniški;
- Jie dažniausiai neperskambina į praleistus skambučius;
- Jie per daug supaprastina sudėtingus klausimus ir reikalauja „taip” arba „ne” atsakymų;
- Jie susisiečia su ekspertu paskutinę minutę.

Patyrusių advokatų siūlymais, ekspertai galėtų pagerinti bendravimą žemiau pateikiamais būdais:

- Duodant ekspertui daugiau laiko;
- Planuojant ir būnant geriau organizuotu;
- Lankant techninio profesinio parengimo (angl. technical training) seminarus.

Tiek ekspertas, tiek advokatas privalo pasidalinti atsakomybe dėl efektyvaus komunikavimo ir bendradarbiavimo. Ekspertas privalo išversti techninius terminus pastarajam. Tuo tarpu advokatas, privalo išversti teisinę terminologiją, kad ekspertui būtų lengviau prisitaikyti teismo procese.¹⁷⁹ Tik įdedant pastangų abiem šalims, bus išvengta konflikto ir pasiekta teigiamų rezultatų. Ar būtų etiška varžyti advokato galimybę su ekspertu? Ar iš viso tai toleruojama ir gal draudžiama?

Interesų konfliktas yra paremtas situacijomis ir/ar aplinkybėmis, kuomet teismo eksperto objektyvumui, nešališkumui arba sprendimui iškyla pavojus santykiams, finansams ar kitiems interesams, kur būtų galima pagrįstai tikėtis iš esmės paveikti teismo eksperto profesinį sprendimą, nešališkumą ar sprendimų priėmimą.¹⁸⁰ “Viso ekspertinio tyrimo atlikimo metu ekspertas privalo informuoti teismą, proceso dalyvius ir šalis apie galimą interesų konfliktą.”¹⁸¹

Siekdami išsiaiškinti ar konfliktai yra opi problema teismo ekspertizės veikloje, anketoje pateikėme klausimą ir palyginome gautus visų subjektų atsakymus:

¹⁷⁸ Law 101: Legal Guide for the Forensic Expert

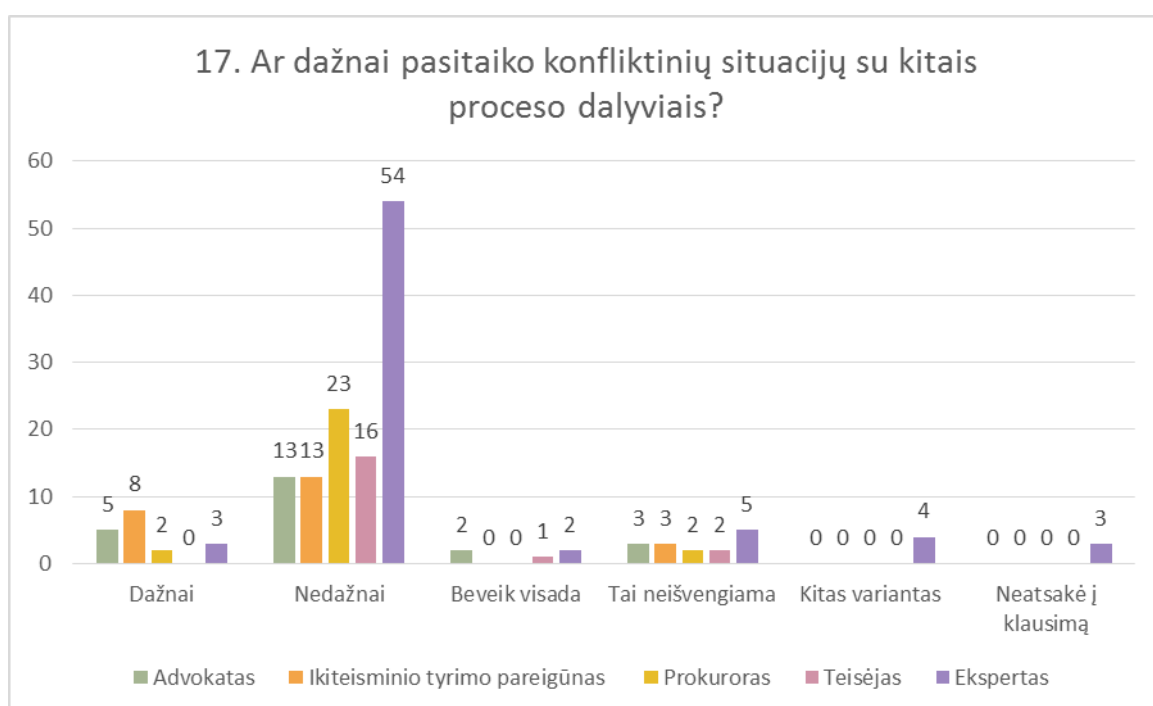
¹⁷⁹ *Ibid.*

¹⁸⁰ SPECIALTY GUIDELINES FOR FORENSIC PSYCHOLOGY, <http://www.apadivisions.org/division-41/about/specialty/2006-draft.pdf>.

¹⁸¹ Jurgita Paužaitė-Kulvinskienė, Gabrielė Juodkaitė - Granskienė ir Virgilijus Pajaujis *supra* note 62, 353.

Apklaustos metu gauta, visų apklaustų profesijų dalyvių, informacija leidžia manyti, kad konfliktinių situacijų su proceso dalyviais pasitaiko itin retai. Net 54 ekspertai pažymėjo, kad konfliktinės situacijos yra itin retos. Jų nuomonę palaikė 23 prokurorai, 16 teisėjų ir po 13 advokatų ir ikiteisminio tyrimo pareigūnų. Tik 5 ekspertai atsakė, kad tai neišvengiama, šiai pozicijai pritarė 3 advokatai, 3 ikiteisminio tyrimo pareigūnai, 2 prokurorai ir 2 teisėjai. Su teiginiu, kad dažnai pasitaiko konfliktinių situacijų proceso metu sutiko tik 18 respondentų, iš kurių taip galvoja net 8 ikiteisminio tyrimo pareigūnai. Kitą variantą pasirinkusių respondentų atsakymai: a) Ne; b) Nepasitaiko; c) Kai žinai savo teises ir pareigas - nėra pagrindo kilti konfliktui, susijusiam su ekspertine veikla; d) asmeniškai nepasitaikė

Apibendrinant gautus tyrimo rezultatus, galime teigti, jog konfliktinės situacijos, arba kitaip tariant galimi įtampos laukai, tarpo teismo proceso dalyvių yra nedažni. Būtent dėl šios nurodytos priežasties, šiai problemai neturėtų būti skiriamas labai didelis dėmesys (žr. grafike 29).

29 grafikas. Respondentų (LTEC) nuomonė ar dažnai pasitaiko konfliktinių situacijų su kitais proceso dalyviais

Tačiau, jei taip atsitiktų, jog tarp teismo proceso dalyvių pasitaikytų konfliktinių situacijų, reiktų žinoti tam tikrus būdus, kuriais tokios situacijos būtų tinkamai išsprendžiamos. Taigi, siekiant išvengti konfliktų, reikia ieškoti efektyvių būdų. Teorijoje yra išskiriamos penkios pagrindinės strategijos reikalingos kilusių konfliktų išsprendimui – rungtyniavimas, prisitaikymas, vengimas, kompromisas ir bendradarbiavimas. Pasirinkus *rungtyniavimo*

strategiją yra stengiamasi pirmiausia patenkinti savo interesus primetant kitai pusei sau naudingą sprendimą. Tačiau ši strategija atneša tik trumpalaikius rezultatus. Taikant *prisitaikymo* strategiją, savo interesai yra nustumiami į šoną, jie yra neginami, o tuo tarpu oponento pozicija yra priimama. Konflikto egzistavimas yra nuneigiamas siekiant palaikyti gerus santykius su oponentu. Dažniausiai ši strategija naudojama jei konfliktas yra nerimtas arba jei kitai šaliai konflikto baigtis yra svarbesnė. Vadovaujantis *vengimo* strategija, konflikto dalyviai nesiima jokių aktyvių veiksmų, negina savo teisių ir nesitariama dėl sprendimo. Pasirinkus *kompromiso* strategiją, siekiama gauti abipusės naudos. Ši strategija taikoma tada, kai šalių interesai yra visiškai nesuderinami, sprendimą reikia rasti skubiai, kiti būdai išspręsti konfliktą pasirodo neefektyvūs, kai svarbus yra bendradarbiavimas. Taikant *bendradarbiavimo* strategiją, kuri yra laikoma sėkmingiausia, yra aktyviai dalyvaujama konflikto sprendime, ginami interesai, atkreipiamas dėmesys į oponento pageidavimus, randamas sprendimas tenkinantis abi puses.¹⁸²

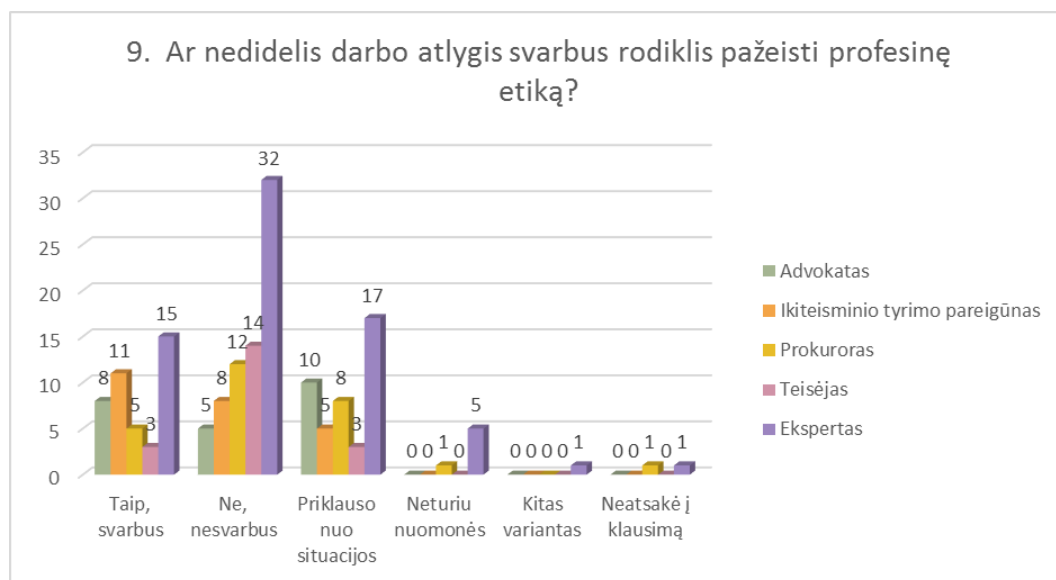
Dar 2008 m. LTEC direktorė Gabrielė Juodkaitė – Granskienė duodama interviu išskyrė tokias teismo ekspertizės srityje egzistuojančias problemas: „Darbo krūvis. Atlyginimas už darbą. <...> Eksperto atsakomybė neatitinka jo gaunamo atlygio. Mes visur deklaruojame ir pabrėžiame, kad ekspertas savo darbe yra nepriklausomas. Kai kur užsienyje ekspertas dar vadinamas „moksliniu teisėju“, todėl, mūsų nuomone, jo nepriklausomumo garantijos turėtų būti panašios į teisėjo. Statistiškai tikriausiai nėra vienas sudėtingesnio nusikaltimo tyrimas ir nagrinėjimas teisme be eksperto išvados neapsieina. Atsakomybės su teisėjo atsakomybe sulyginti gal ir negalima, tačiau tikriausiai visi sutiks, kad ji tikrai didelė. Ekspertas atsakingas už tyrimo metodų pasirinkimą, jis žino, kad jam gresia baudžiamoji atsakomybė už melagingų parodymų davimą, tačiau apčiuopiamų nepriklausomumo garantijų jam nesuteikta. Mes kaip įstaiga turime garantuoti ir deklaruoti, kad ekspertas yra nepriklausomas. Teorinėje plotmėje, įstatymų lygmenyje eksperto atsakomybės ir padėties klausimai lyg ir yra išspręsti: yra ir karjeros galimybės, ir atlyginimo reguliavimas. Tačiau kaip dažna biudžetinė įstaiga susiduriame su asignavimų trūkumu, mums sunku pritraukti žmones, kartais tenka atsisakyti kai kurių tyrimo metodų. Kita jau minėta problema – ekspertų darbo krūviai. Kartais gauname užduotį atlikti nemotyvuotus, nepagrįstus, mūsų nuomone, tyrimus, o išvados teismuose labai įvairiai vertinamos. <...> Nepaisant to, praktikoje nėra pasitaikę atvejo, kad ekspertui

¹⁸² Junona Almonaitienė et al., *supra* note 163, 172-173.

(valstybiniam arba privačiam) būtų iškelta baudžiamoji byla dėl melagingai pateiktos išvados.¹⁸³

Apžvelgiant aukščiau išdėstytą problematiką, teigtina, kad ekspertas, bent jau ankščiau (laikotarpyje iki 2008 m.), susidurdavo su atlygio problema. Todėl labai svarbu išsiaiškinti, ar ši problema vis dar egzistuoja, o taip pat ar nedidelis darbo atlygis galėtų turėti įtakos neetiškam elgesiui?

Klausime ar darbo atlygis svarbus rodiklis pažeidžiant profesinę etiką, 32 ekspertai, mano, kad darbo atlygis nėra svarbus rodiklis, tos pačios nuomonės laikėsi ir daugiausiai prokurorų (12) bei teisėjų (14). Advokatų nuomone, kad darbo atlygis svarbus, arba svarbus priklausomai nuo situacijos. Didžioji dalis ikiteisminio tyrimo pareigūnų mano, kad darbo atlygis yra svarbus rodiklis, kuris gali įtakoti profesinės etikos pažeidimus. Kitą variantą pasirinkęs subjektas (ekspertas) mano, jog priklauso nuo asmeninės vertybių skalės. Apibendrinant atliktą tyrimą, preziumuojama, jog didžiajai daliai respondentų (71) nedidelis darbo atlygis yra visiškai nesvarbus rodiklis pažeisti profesinę etiką, tačiau šio teiginio negalime nuneigti, kadangi atsirado nemažai respondentų (42, tarp kurių net 15 ekspertų) galvojančių, jog nedidelis darbo atlygis yra svarbus kriterijus pažeisti profesinę etiką, o 43 respondentai teigia, jog tai priklauso nuo situacijos. Taigi, manytina, kad nedidelio darbo atlygio problema, šiuo laikotarpiu vis dar egzistuoja ir kaip paaikškėjo gali turėti įtakos pažeidžiant profesinę etiką (žr. grafike 30).

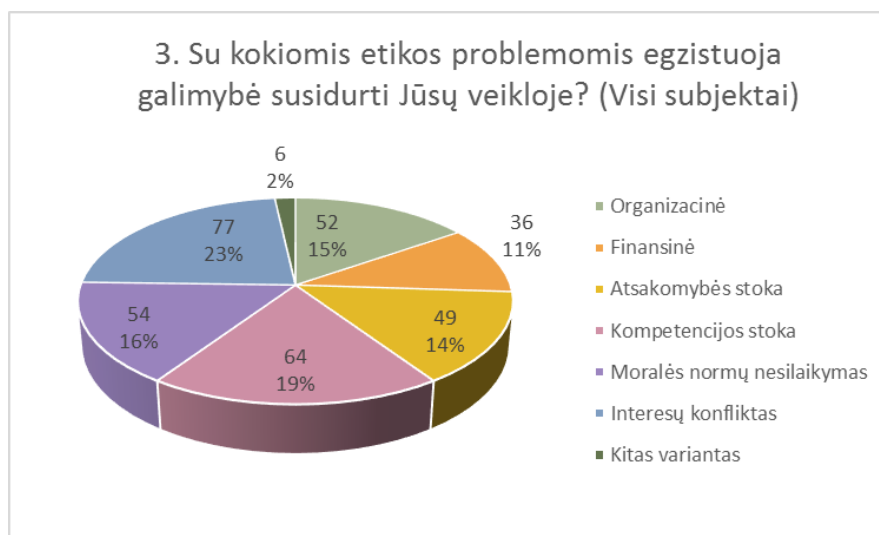
30 grafikas. Visų respondentų nuomonė ar nedidelis darbo atlygis svarbus rodiklis pažeisti profesinę etiką

¹⁸³ Gabrielė Juodkaitė-Granskienė: „Eksperto, kaip „mokslinio teisėjo“, atsakomybė neatitinka reglamentuotų nepriklausomumo garantų...“ Interviu <http://www.infolex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=21153>.

Siekdami išsiaiškinti kokias dar etikos problemas įžvelgia apklausti teismo proceso dalyviai, anketoje uždavėme klausimą.

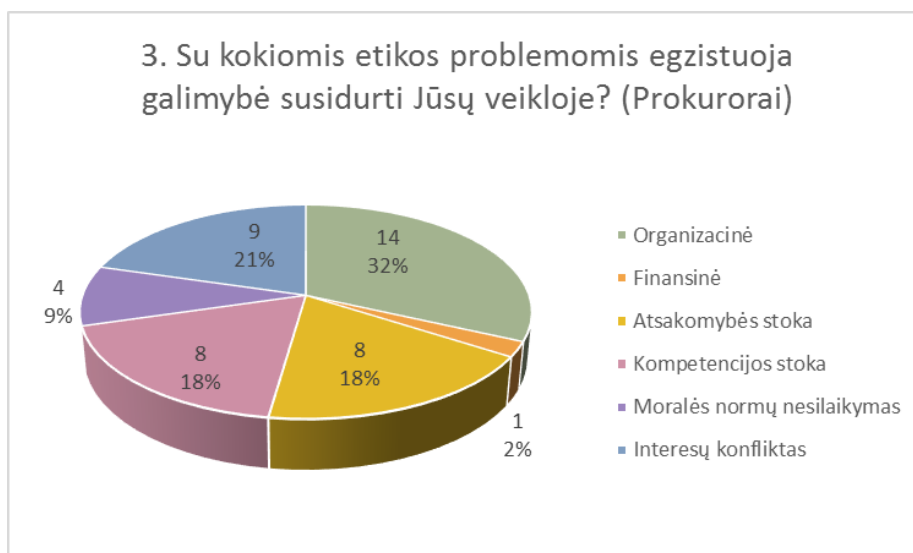
Taigi, apklausoje dalyvavę respondentai turėjo atsakyti su kokiomis problemomis egzistuoja galimybė susidurti savo veikloje. Didžioji dalis apklaustųjų, 23 proc., kaip pagrindinę etikos problemą įvardijo interesų konfliktą. Kitos etikos problemos pasiskirstė daugiau ar mažiau po lygiai. Kompetencijos stoka – 19 proc., moralės normų nesilaikymas – 16 proc., organizacinė – 15 proc. bei finansinė- 11 proc.. 2 proc. apklaustųjų pasirinko „kitą variantą“, kurį įvardino kaip nekorektišką.

Apibendrinę gautus tyrimo rezultatus, padarėme išvadą, jog egzistuoja daugybė etikos problemų, su kuriomis yra galimybė susidurti profesinėje veikloje. Visgi pagrindine etikos problema yra laikomas interesų konfliktas (žr. grafike 31).

31 grafikas. Visų respondentų nuomonė su kokiomis etikos problemomis egzistuoja galimybė susidurti jų profesinėje veikloje

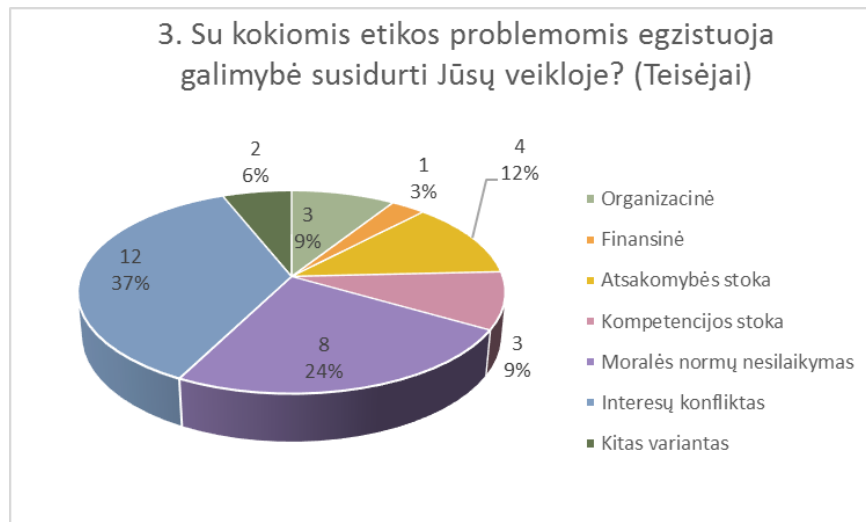
Prokurorai - didžiausią dalį skyrė organizacinei problemai. Atsakomybės bei kompetencijos stokai jie skyrė po 18 proc. Pakankamai dažna problema, su kuria atsiranda galimybė susidurti profesinėje veikloje prokurorai nurodė, kaip interesų konfliktą - 21 proc. Moralės normų nesilaikymas, kaip problema, buvo įvardinta 4 prokurorų, kurie diagramoje sudarė 9 proc.. 2 proc. apklaustųjų prokurorų pasirinko finansinės problemos egzistavimą (žr. grafike 32).

32 grafikas. Prokurorų nuomonė su kokiomis etikos problemomis egzistuoja galimybė susidurti jų profesinėje veikloje.

Teisėjai, kaip dvi pagrindines problemas įvardijo interesų konfliktą (37 proc.) ir moralės normų nesilaikymą (24 proc.). Kompetencijos stoka bei organizacinės problemos sudarė po 9 proc. etikos problemų šioje profesinėje veikloje. Atsakomybės stoka buvo įvardinta 4 teisėjų, o tai sudarė 12 proc. apklaustųjų nuomonės. Kitą variantą, pasirinko 6 proc. teisėjų. Vienas teisėjas pareiškė, jog šis klausimas yra labai nekorektiškas, anketoje neturėtų būti užduodamas. Atsižvelgiant į pateiktą atsakymą, manytina jog teisėjas šį klausimą priėmė labai asmeniškai, kuomet klausimas iš tiesų buvo teorinio pobūdžio ir juo buvo siekiama išsiaiškinti galimą susidūrimą su etikos problemomis visų teisėjo veiklose. Na, o dar vienas teisėjas pasirinkdamas kitą variantą įrašė, jog „*nėra tokių*“ Finansinė, kaip etikos problema, teisėjams nepasirodė aktuali, kadangi tokią problemą išskyrė tik vienas teisėjas, kas sudarė 3 proc. visų respondentų. Teigtina, jog finansai praktiškai neįtakoja etiško elgesio teisėjų veiklose.

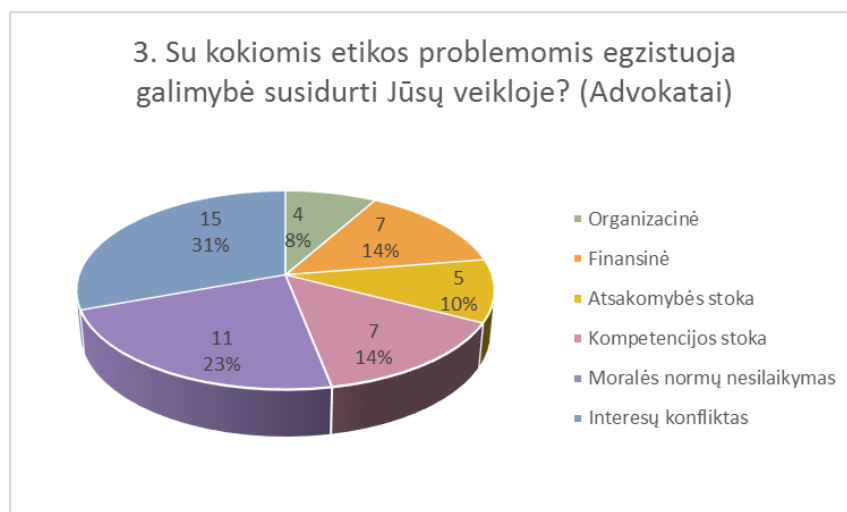
Apibendrinus atlikto tyrimo rezultatus, galime teigti, kad opiausia problema teisėjų veikloje yra interesų konfliktas, o tuo tarpu dėmesys finansinio tipo problemoms, čia nėra išskiriamas (žr. grafike 33).

33 grafikas. Teisėjų nuomonė su kokiomis etikos problemomis egzistuoja galimybė susidurti jų profesinėje veikloje

Advokatai, atsakinėdami į apklausoje pateiktą klausimą, kaip ir teisėjai, išskyrė dvi pagrindines etikos problemas, tai: interesų konfliktas (31 proc.) ir moralės normų nesilaikymas (23 proc.). Po 14 proc. advokatų, kaip pagrindines problemas įvardijo finansinę ir kompetencijos stokos problemas. Atsakomybės stoką rinkosi net 10 proc. iš apklaustų advokatų, o likę 8 proc. advokatų kaip pagrindinę problemą įvardijo organizacinę.

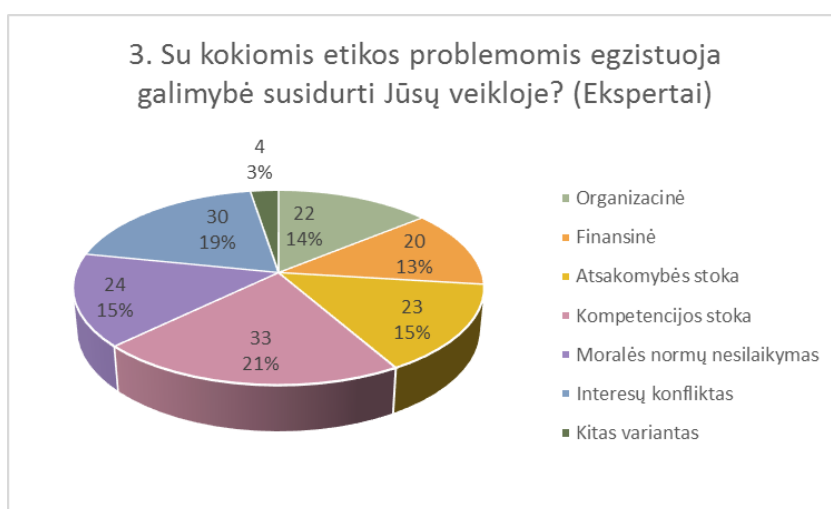
Apibendrinus tyrimo rezultatus, darytina išvada, jog advokatų nuomone, jų profesinėje veikloje didžiausia galimybė yra susidurti su interesų konfliktu, o mažiausia – su organizacine problema (žr. grafike 34).

34 grafikas. Advokatų nuomonė su kokiomis etikos problemomis egzistuoja galimybė susidurti jų profesinėje veikloje

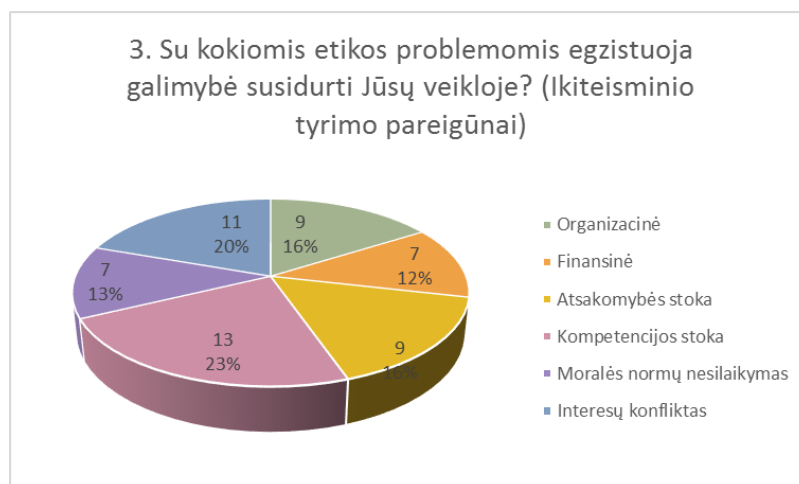
Ekspertų nuomonės buvo pakankamai tolygiai pasiskirsčiusios atsakinėjant į šį klausimą. Kompetencijos stoka, kaip etikos problema buvo įvardyta 21 proc. iš visų apklaustųjų, interesų konfliktas – 19 proc., po 15 proc. ekspertų buvo pasiskirstė tiek ties atsakomybės stokos, tiek moralės normų nesilaikymo problemomis. 13 proc. apklaustųjų ekspertų kaip problemą nurodė finansines problemas, na o 3 proc. rinkosi kitą variantą. Pirmasis advokatas teigė, jog „sunku pasakyti“, tokiu savo teiginiu negalėdamas išskirti nei vienos opios etikos problemos. Antrasis advokatas anketoje pateiktą klausimą taip pat suasmenino, kaip ir prieš tai kitą variantą pasirinkęs teisėjas, įvardijęs, jog „nė viena iš šių ar kitų galimybių mano veikloje neegzistuoja.“ Trečiasis pareiškė, kad „tokia galimybė neegzistuoja“.

Apibendrinus visus ekspertų atsakymus, susidaro įspūdis, kad ekspertams yra aktuali tiek interesų konflikto problematika, tiek kompetencijos stoka. Kitos problemos taip pat aktualios, tačiau ne tiek (žr. grafike 35).

35 grafikas. Ekspertų nuomonė su kokiomis etikos problemomis egzistuoja galimybė susidurti jų profesinėje veikloje

Ikiteisminio tyrimo pareigūnai kaip galimybę susidurti su etikos problemomis, didžiausią įvardino kompetencijos stoką. Finansinės problemos įvardintos mažiausiai pareigūnų, o tai sudarė 12 proc. finansinė, tuo tarpu atsakomybės stoka ir organizacinės problemos sudarė po 9 proc. visų respondentų, o interesų konfliktas bei moralės normų nesilaikymas buvo įvardinti 14 pareigūnų (iš viso) ir procentiškai pasiskirstė tolygiai (žr. grafike 36).

36 grafikas. Ikiteisminio tyrimo pareigūnų nuomonė su kokiomis etikos problemomis egzistuoja galimybė susidurti jų profesinėje veikloje

Koordinavimo tarybos veikla

2014 m. Koordinavimo tarybos veiklos ataskaitoje pažymėtina jog 2013-12-19 priėmus LR TEĮ 1, 2, 3, 5, 6, 7, 9, 11, 12, 16, 20, 23 straipsnių pakeitimo ir įstatymo papildymo 4¹, 24¹ straipsniais ir priedu įstatymą, Koordinavimo tarybai buvo pavesta koordinuoti teismo ekspertizės įstaigų ir privačių teismo ekspertų veiklą bei spręsti svarbiausius teismo ekspertų veiklos klausimus. Įsigaliojus LR TEĮ, Koordinavimo tarybai suteikta teisė nagrinėti fizinių ir juridinių asmenų skundus dėl TEPEK. Pabrėžtina, kad nuo 2014 m. kovo 1 d. iki 2014 m. gruodžio 18 d. buvo gauta 10 skundų dėl TEPEK pažeidimų ir kitų su jų veikla susijusių teisės aktų pažeidimų, ekspertinių tyrimų išvadų teisėtumo, pagrįstumo, teisingumo.¹⁸⁴

„Iš 10 skundų, tik vienas skundas buvo gautas dėl ekspertinės įstaigos eksperto (Valstybinės teismo medicinos tarnybos), kiti – dėl privačių teismo ekspertų (3 skundai - dėl turto vertintojų teismo ekspertų, 3 skundai – dėl statybos teismo ekspertų; 1 – rašysenos teismo eksperto, 1 – audito teismo eksperto, 1 – teismo psichiatrijos eksperto).

Taryba nagrinėjimui nepriėmė 8 skundų, vadovaudamasi Tarybos darbo reglamento 9.2 p., t.y. tuo pagrindu, kad Taryba nenagrinėja asmenų skundų dėl teismo ekspertų veiksmų

¹⁸⁴ Koordinavimo tarybos ataskaita už 2014 metus.

(neveikimo), kuriais galimai pažeidė Etikos kodeksą, padarytų iki 2014 m. kovo 1 d., bei dėl to, kad Koordinacijos Taryba nėra kompetentinga nagrinėti ekspertinių tyrimų išvadų pagrįstumo, teisėtumo ir pan.

Vienas atsisakymas priimti skundą nagrinėjimui Taryboje buvo apskūstas Vyriausiajai administracinių ginčų komisijai, tačiau Komisijos sprendimu skundas buvo atmestas kaip nepagrįstas.

2014 metų pabaigoje buvo priimti ir nagrinėjami 2 skundai dėl teismo ekspertų veiklos atitikties Etikos kodekso nuostatų reikalavimams (1 dėl teismo eksperto, turinčio turto vertintojo kvalifikaciją ir 1 dėl teismo psichiatrės ekspertės).¹⁸⁵

Koordinavimo taryba teikdama 2015 metų veiklos ataskaitą pabrėžė jog tais metais ženkliai ūgtelėjo gautų skundų dėl TEPEK pažeidimų ir kitų su jų veikla susijusių teisės aktų pažeidimų, ekspertinių tyrimų išvadų teisėtumo, pagrįstumo, teisingumo ir pan., skaičius. 2015 m. gauti 25 skundai, kai tuo tarpu 2014 m. vos 10 skundų. Iš 25 skundų 9 skundai buvo gauti dėl turto vertintojų teismo ekspertų, 8 skundai dėl statybos teismo ekspertų, 5 skundai dėl teismo ekspertų psichiatrų/psichologų ir 3 skundai dėl teismo medicinos ekspertų. Koordinavimo taryba išnagrinėjo 8 skundus, iš jų 6 pripažino nepagrįstais, dėl 2 – teismo ekspertams (statybos ekspertams) skyrė nuobaudą – įspėjimą. 14 skundų buvo atsisakyta priimti nagrinėjimui, vadovaujantis Koordinavimo Tarybos darbo reglamento 9.2 p. Baigiantis 2015 m., Koordinavimo taryba 3 skundus priėmė nagrinėjimui, iš kurių dėl 2 buvo sprendžiamas priėmimo/atsisakymo klausimas.¹⁸⁶ Apibendrinant pateiktus Koordinavimo tarybos duomenis už 2015 veiklą darytinos išvados, kad skundų dėl teismo ekspertų veiklos, palyginus su praėjusiais metais, padaugėjo daugiau negu dvigubai, o tai parodo gana ženklų skundų augimą, taip pat daugiau negu pusė skundų, tai yra net 14 iš 25 buvo atsisakyta priimti dėl aukščiau nurodytos priežasties ir tik dviem teismo ekspertams buvo skirta nuobauda – įspėjimas.

Koordinacijos taryba savo veiklos ataskaitoje taip pat išskiria tam tikrą problematiką. „Atsižvelgiant į tai, kad tiek Teismo ekspertizės įstatymo, tiek Tarybos darbo reglamento nuostatos nesuteikia Tarybai teisės vertinti teismo eksperto procesinių veiksmų, manytume, kad etikos normų pažeidimo klausimas apskritai nepatenkintų tyrimu asmenų galėtų būti keliamas tik tuo atveju, kai ekspertizės aktas būtų pripažintas netinkamu procese ir būtų pasibaigęs teisminis ginčas. Tokios etikos ginčų nagrinėjimo prielaidos būtų teisingiausios, nes procesinė teismo eksperto veikla ir jos procesinis (teismo atliekamas) vertinimas yra neatsiejamas nuo

¹⁸⁵ *Ibid.*

¹⁸⁶ Koordinavimo tarybos ataskaita už 2015 metus.

etikos principų realizacijos teismo eksperto veikloje. Atitinkamai tik pripažinus ekspertizės išvadą netinkama teismo procesui, būtų pagrindas kelti klausimą ir dėl etikos normų pažeidimo. Todėl teismai, teisėjai turėtų būti aktyvūs ir skusti Tarybai teismo ekspertus, kurie bylose pateikė netinkamas, nepagrįstas išvadas, sukėlė abejonų ekspertų kompetencija ir kvalifikacija ar kitokiais veiksmais galimai pažeidė Etikos kodekso reikalavimus.

Pažymėtina, kad tiek Baudžiamasis kodeksas, tiek visi proceso įstatymai numato atsakomybę už netinkamą teismo eksperto pareigų vykdymą, t.y. melagingos išvados surašymą, vengimą tinkamai atlikti pareigas, trukdymą teismams vykdyti teisingumą. Tačiau teisėsaugos institucijos ir teismai vengia taikyti šias priemones teismo eksperto veikloms sureguliuoti. Tuo tarpu Taryba turi labai ribotas įrodinėjimo galimybes, jis daugiau vyksta savanoriškumo pagrindu, ir neturi jokių procesinių instrumentų (priemonių) tinkamai rinkti duomenis. Be to, Tarybos paskirtos pastabos, įspėjimai neturi lemiamos reikšmės tolimesniam teismo eksperto statusui – jis ir toliau yra samdomas būti teismo ekspertu.¹⁸⁷

Apibendrinant aukščiau išdėstyta, darytinos išvados jog : a) Koordinacijos taryba veikianti pagal jai suteiktus įgaliojimus, neturi teisės vertinti teismo eksperto procesinių veiksmų, o tai suponuoja išvadą, kad jos veiklumas yra ribojimas. Manytina, kad dėl tokių apribojimų Koordinacijos taryba negali visapusiškai nagrinėti skundų dėl teismo ekspertų veiklos pažeidimų. Vadovaujantis Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymu *dėl teismo ekspertų veiklos koordinavimo tarybos nuostatų ir sudėties patvirtinimo*¹⁸⁸ Koordinacijos taryba koordinuoja teismo ekspertizės įstaigų ir teismo ekspertų veiklą (5.2 p.), nagrinėja fizinių ar juridinių asmenų, kitų organizacijų ar jų padalinių skundus (pranešimus) dėl *Teismo ekspertų profesinės etikos kodekso* pažeidimų ir TEĮ nustatyta tvarka priima sprendimus (5.3 p.).

Taip pat išreikštas noras dėl teisėjų bendradarbiavimo ir aktyvumo padedant nustatyti ekspertų etikos pažeidimus.

Atsižvelgiant į Koordinacijos tarybos veiklos ataskaitas, galima teigti, jog TEPEK yra pagaliau pradėtas taikyti praktikoje.

Nacionalinėje literatūroje yra išsakyta nuomonė, jog: „Etiką koordinuojanti institucija turi koordinuoti ir paremti kitus etikos infrastruktūros elementus. Ši institucija gali rodyti iniciatyvą arba perduoti šią funkciją kitoms institucijoms. Jei koordinuojančiai institucijai pavedama diegti etikos infrastruktūros elementus, jai priskiriama ir kontrolės funkcija. Etiką koordinuojanti institucija gali atlikti keletą skirtingų funkcijų: būti etikos sargu ir atlikti elgesio

¹⁸⁷ *Ibid*

¹⁸⁸ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-34 „Dėl Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašo sudarymo ir tvarkymo tvarkos patvirtinimo“.

kodekso pažeidimų tyrimą (prižiūrėtojo funkcija), konsultuoti etikos klausimais (patarėjo funkcija), kelti su etika sietinas naujas iniciatyvas (iniciatyvų rėmėjo funkcija).”¹⁸⁹

Koordinacinės tarybos veiklos nuostatai yra patvirtinti LR teisingumo ministro įsakymu, kurio II skyriuje yra nurodyti Koordinacinės tarybos funkcijos:

“5.1. teikia pasiūlymus Teisingumo ministerijai dėl teisinio reguliavimo tobulinimo teismo ekspertizės srityje;

5.2. koordinuoja teismo ekspertizės įstaigų ir teismo ekspertų veiklą;

5.3. nagrinėja fizinių ar juridinių asmenų, kitų organizacijų ar jų padalinių skundus (pranešimus) dėl Teismo ekspertų profesinės etikos kodekso pažeidimų ir Teismo ekspertizės įstatymo nustatyta tvarka priima sprendimus;

5.4. derina teisėsaugos institucijų, teismo ekspertizės įstaigų ir kitų ekspertinius tyrimus atliekančių įstaigų, privačių teismo ekspertų interesus teismo ekspertizės srityje;

5.5. bendradarbiauja su teismo ekspertais, teismo ekspertizės įstaigomis, valstybės ir savivaldybių, mokslo ir studijų institucijomis ir įstaigomis, kitomis suinteresuotomis institucijomis ir asmenimis;

5.6. vertina ekspertinę praktiką dėl atitikties teisėsaugos institucijų poreikiams, kokybės užtikrinimo reikalavimams ir teikia rekomendacijas teismo ekspertams ir teismo ekspertizės įstaigoms dėl jos tobulinimo;

5.7. teikia rekomendacijas teismams ir teisėsaugos institucijoms dėl ekspertinių tyrimų skyrimo, medžiagos ekspertiniams tyrimams įforminimo ir pateikimo, ekspertinių tyrimų išvadų vertinimo;

5.8. tvirtina teismo ekspertizės rūšių ir jų sprendžiamų uždavinių sąrašą;

5.9. tvirtina Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksą;

5.10. atlieka kitas įstatymų ir kitų teisės aktų nustatytas funkcijas.”¹⁹⁰

Kaip matyti, Koordinacijos tarybai yra priskiriamos tiek koordinavimo funkcijos, tiek funkcijos susijusios su teismo ekspertų veiklos pažeidimais. Vien iš koordinacinės tarybos pavadinimo, galima daryti prielaidą, jog pagrindinė tokios institucijos funkcija turėtų būti koordinuoti veiklą. “Koordinavimas yra atskirų struktūrinių grandžių veiklų integravimo procesas, efektyviai siekiant organizacijos tikslų”¹⁹¹ Mūsų nuomone, “etikos priežiūros” funkcija šiai institucijai yra “primesta”. Yra būtina sukurti specialią etikos normų taikymo

¹⁸⁹ Palidauskaitė 315 psl.

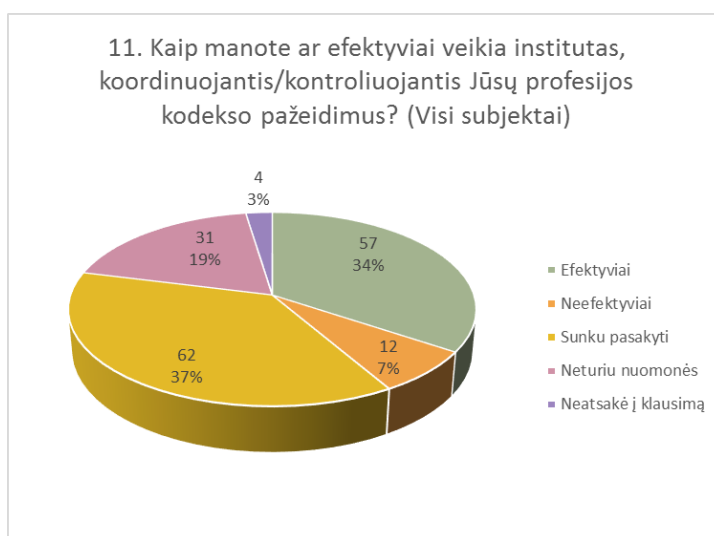
¹⁹⁰ Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-34 „Dėl Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašo sudarymo ir tvarkymo tvarkos patvirtinimo“.

¹⁹¹ <https://www.scribd.com/doc/23881643/120/KOORDINAVIMAS>

kontrolės instituciją, kuri nagrinėtų skundus susijusius su teismo ekspertų etikos galimais pažeidimais. Kaip pavyzdį norėtumėme pateikti Teisėjų etikos ir drausmės komisiją, kuri sprendžia drausmės bylų teisėjams iškėlimo klausimus, o nusprendus iškelti drausmės bylą, perduoda ją nagrinėti Teisėjų garbės teismui.¹⁹² Manome, kad būtų tikslinga ir efektyvu sukurti atskirą instituciją, kuri kontroliuotų TEPEK pažeidimus, tai galėtų daryti – Ekspertų garbės teismas.

Norėdami išsiaiškinti koordinuojančios/kontroliuojančios institucijų efektyvumą skirtingose profesijose, paklausėme respondentų nuomonės šiuo klausimu.

Net 37 proc. visų respondentų teigimu sunku pasakyti ar institutas koordinuojantis/kontroliuojantis jų profesijos pažeidimus veikia efektyviai. Ši procentinė išraiška parodo, jog subjektai neturi susiformavę nuomonės šiuo klausimu, o taip pat, gali parodyti, kad per mažai domisi minimo instituto veikla. 34 proc. apklaustųjų mano, kad institutas veikia efektyviai. Net 19 proc. neturi nuomonės, 7 proc. – neefektyviai, o 3 proc. iš jų neatsakė į pateiktą klausimą (žr. grafike 37).

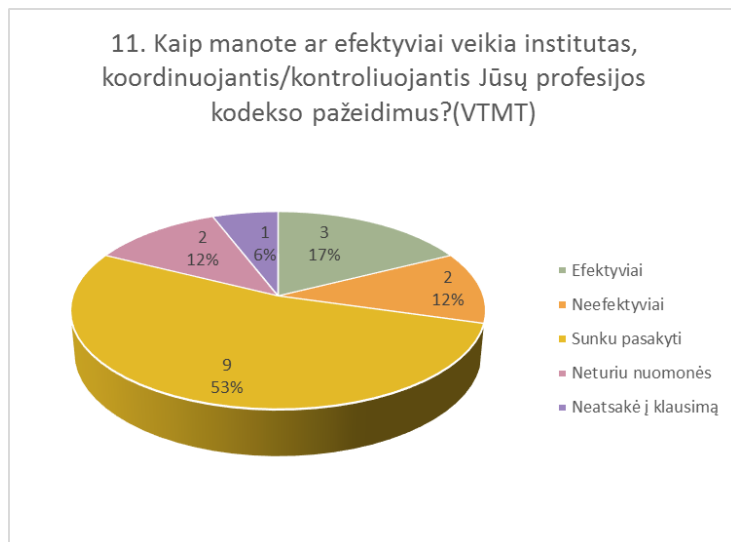
37 grafikas. Visų respondentų nuomonė ar efektyviai veikia institutas, koordinuojantis/kontroliuojantis jų profesijos kodekso pažeidimus.

Buvo įdomu sužinoti, kaip skiriasi ekspertų nuomonės tuo pačiu klausimu, kadangi tiek VTMT ekspertų, tiek LTEC ekspertų veiklą koordinuoja Koordinacijos taryba.

Daugiau nei pusė teismo ekspertų (53 proc.) dirbančių VTMT mano, jog sunku pasakyti ar Koordinacijos taryba veikia naudingai (efektyviai). 17 proc. pasisakė, jog minėtas institutas

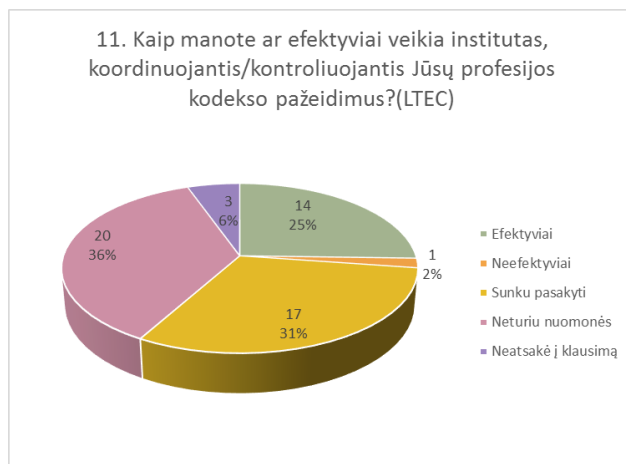
¹⁹² <http://www.teismai.lt/lt/teiseju-etika/teiseju-etikos-ir-drausmes-komisija/apie-komisija/1680>

yra efektyvus, atsirado po 12 proc. manančių, kad Koordinacijos taryba veikia neefektyviai arba neturi nuomonės šiuo klausimu. 6 proc. respondentų nepateikė savo nuomonės neatsakydami į pateiktą klausimą (žr. grafike 38).

38 grafikas. Respondentų (VTMT) nuomonė ar efektyviai veikia institutas, koordinuojantis/kontroliuojantis jų profesijos kodekso pažeidimus.

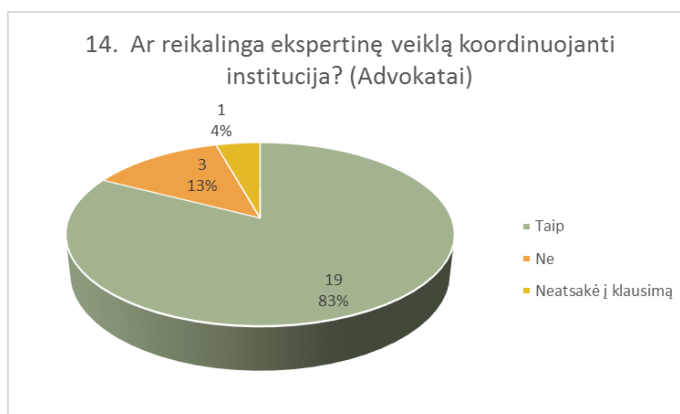
Tuo tarpu, net 20 teismo ekspertų (36 proc.) dirbančių LTEC pažymėjo, kad neturi nuomonės pateiktu klausimu, 31 proc. iš jų teigė, kad sunku pasakyti ar Koordinacijos taryba veikia efektyviai, o 6 proc. neatsakė į klausimą. Susumavus šiuos atsakymus net 73 proc. visų respondentų neišdėstė savo svarios nuomonės šiuo klausimu. Tik 25 proc. apklaustųjų mano, kad Koordinacijos taryba veikia efektyviai, o 2 proc. mano priešingai (žr. grafike 39).

39 grafikas. Respondentų (LTEC) nuomonė ar efektyviai veikia institutas, koordinuojantis/kontroliuojantis jų profesijos kodekso pažeidimus.

Apibendrinant aukščiau atlikto tyrimo rezultatus, teigtina jog didžioji dauguma ekspertų (tiek dirbančių VTMT, tiek – LTEC) neturi aiškos nuomonės ir pozicijos dėl Koordinacinės tarybos veiklos efektyvumo.

Net 83 proc. apklaustų advokatų mano, jog yra reikalinga ekspertinę veiklą koordinuojanti institucija. 13 proc. pasisako, kad tokio pobūdžio institucija nėra reikalinga, o 4 proc. respondentų į šį klausimą neatsakė (žr. grafike 40).

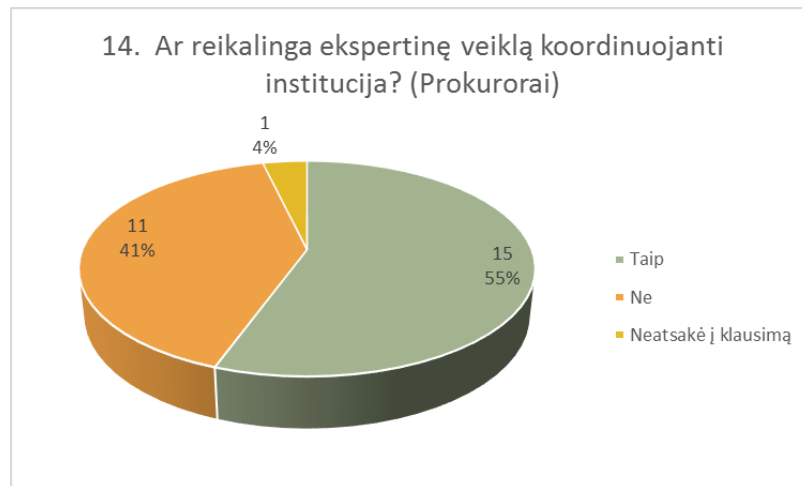
40 grafikas. Advokatų nuomonė ar reikalinga institucija koordinuojanti ekspertinę veiklą

Didžioji dalis ikiteisminio tyrimo pareigūnų (71 proc.) teigia, kad institucija koordinuojanti ekspertinę veiklą yra reikalinga, o 29 proc. galvoja priešingai (žr. grafike 41).

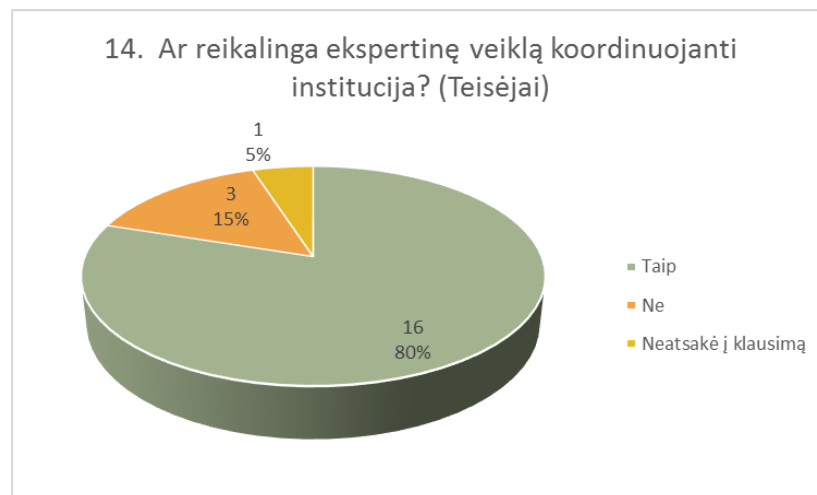
41 grafikas. Ikteisminio tyrimo pareigūnų nuomonė ar reikalinga institucija koordinuojanti ekspertinę veiklą

Prokurorų nuomonės išsiskiria ryškiau. 55 proc. apklaustųjų mano, kad tokia institucija yra reikalinga, o 41 proc. respondentų teigimu – nereikalinga (žr. grafike 42).

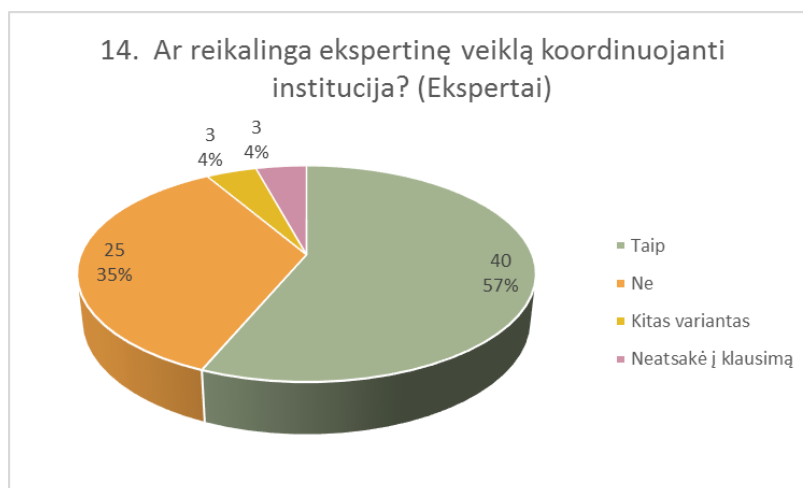
42 grafikas. Prokurorų nuomonė ar reikalinga institucija koordinuojanti ekspertinę veiklą

Teisėjų pozicija pasirodė gana vieninga šiuo klausimu. Net 80 proc. apklaustųjų mano, kad visgi reikalinga institucija koordinuoti ekspertinę veiklą, tik 15 proc. galvoja, kad nereikalinga, 5 proc. teisėjų neatsakė į pateiktą klausimą (žr. grafike 43).

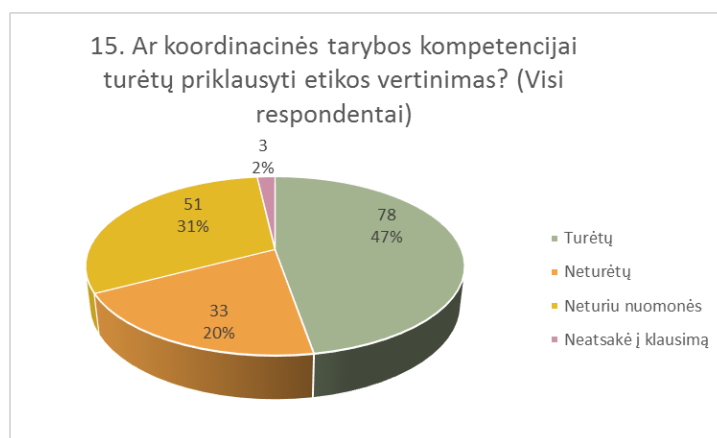
43 grafikas. Teisėjų nuomonė ar reikalinga institucija koordinuojanti ekspertinę veiklą

Tuo tarpu 55 proc. ekspertai teigiamai pasisako už instituciją, kuri koordinuotų ekspertinę veiklą, net 35 proc. jų pasisako neigiamai, po 4 proc. pasiskirsto tolygiai teigdami, kad neturi nuomonės arba neatsako į pateiktą klausimą (žr. grafike 44).

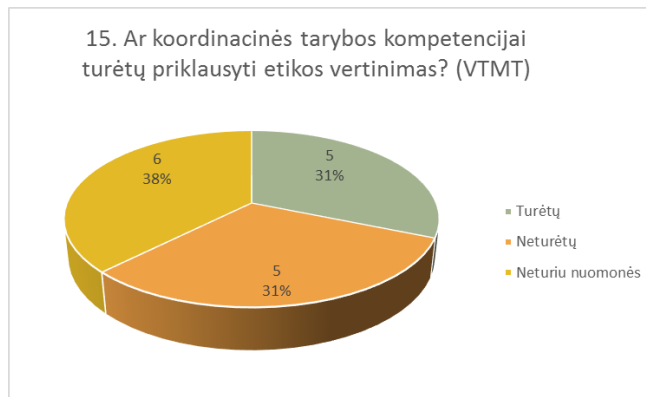
44 grafikas. Ekspertų nuomonė ar reikalinga institucija koordinuojanti ekspertinę veiklą.

Visi respondentai, šiuo klausimu, turi ypatingai išsiskiriančią nuomonę: 47 proc. apklaustųjų mano, kad koordinacijos taryba turėtų vertinti etiką, 20 proc. jų teigia, kad neturėtų, tuo tarpu 31 proc. išvis neturi nuomonės šiuo klausimu, o 2 proc. neatsakė į pateiktą klausimą (žr. grafike 45).

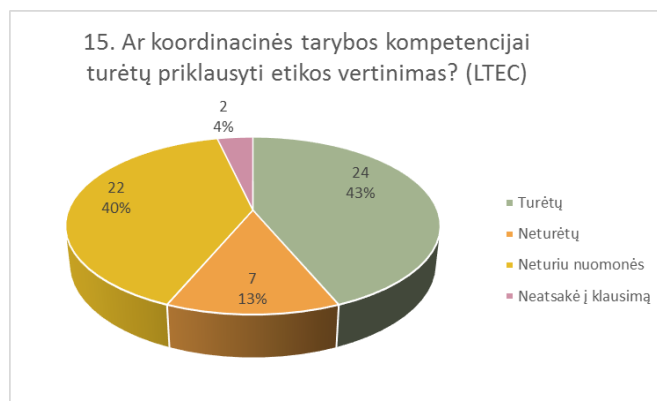
45 grafikas. Visų respondentų nuomonė ar reikalinga institucija koordinuojanti ekspertinę veiklą.

VTMT apklausos dalyvių atsakymai, taip pat labai skiriasi, 31 proc. mano, kad koordinacijos taryba turėtų vertinti etiką, lygiai tiek pat mano, kad minėta taryba tuo neturėtų užsiimti, o likusioji dalis – 38 proc. neturi nuomonės. Galima daryti išvadą, kad teismo ekspertai dirbantys VTMT stipriai abejoja koordinacinės tarybos kompetencija vertinant etiką, nes tik šiek tiek tegu trečdalis visgi mano, kad koordinacijos taryba turėtų vertinti etiką (žr. grafike 46).

46 grafikas. Respondentų (VTMT) nuomonė ar reikalinga institucija koordinuojanti ekspertinę veiklą.

LTEC, kaip ir prieš tai apklaustų respondentų šiuo klausimu nuomonė, labai skirtinga. Mažiau nei pusė apklaustųjų (43 proc.) mano, kad Koordinacijos taryba turėtų būti etikos vertintoja, 40 proc. nenori sutikti su tokiu teiginiu, o 13 proc. visiškai neturi ką pasakyti šiuo klausimu.

47 grafikas. Respondentų (LTEC) nuomonė ar reikalinga institucija koordinuojanti ekspertinę veiklą.

Tyrimo rezultatai atskleidė labai skirtingas respondentų nuomones, todėl lieka neatsakytas klausimas kas turėtų užsiimti teismo ekspertų etikos vertinimu ir ar etika turėtų būti vertinama koordinacijos tarybos.

Apibendrinus aukščiau išdėstytą, darytinos išvados, jog TEPEK pagaliau pradėtas taikyti praktikoje, Koordinacinės tarybos veikla yra ribojama, todėl būtų tikslinga sukurti atskirą instituciją, nagrinėjančią profesinės ekspertų etikos pažeidimus – Ekspertų garbės teismą.

Išvados ir pasiūlymai:

1. Teismo ekspertizės etika – teismo proceso metu, bendradarbiaujančių bei tarpusavyje sąveikaujančių subjektų vadovavimasis tam tikromis bendrosios etikos, profesinės etikos ir moralės taisyklėmis, principais, vertybėmis bei normomis, turint tikslą įgyvendinti teismo ekspertizės paskirtį bei užtikrinti tinkamą, visuotinai teisingu pripažįstamą elgesį bei profesinės etikos kodekso laikymąsi.
2. Teismo ekspertizės etikos elementais yra laikomi: eksperto santykiai su kitais proceso dalyviais; eksperto santykiai su savo kolegomis; eksperto elgesys kasdieniniame gyvenime.
3. Eksperto etikos veiklos pagrindus sudaro: asmeninės eksperto savybės, vertybės, moralinės nuostatos, etikos principai, kvalifikacija, kompetencija, profesinės etikos kodeksas.
4. Šiuo metu galiojantis TEPEK nors ir įtvirtina elgesio principus, kurių turi laikytis teismo ekspertai ir gali padėti kontroliuoti teismo ekspertų įgaliojimus, tačiau kelia pagrįstą abejonių dėl sklandaus jų įgyvendinimo mechanizmo. Neveiksmingiausiai yra taikomas nepriklausomumo principas. Teismo ekspertų nepriklausomumą Lietuvoje gali apsunkinti darbovietės vadovas, tyrimo institucija, proceso subjektai, taip pat pastebėta

- privataus eksperto nepriklausomumo problematika. Visgi, didžioji dalis apklaustųjų mano, kad teismo ekspertai Lietuvoje yra nepriklausomi.
5. ES atsakingų institucijų tikslas išleisti Ekspertų etikos kodeksą, kurio turinys būtų privalomas teismo ekspertams, dirbantiems ES.
 6. JAV nėra vieno etikos kodekso, kurio galėtų ir turėtų laikytis visi teismo ekspertai ir dėl šių priežasčių gali kilti keblumų.
 7. Asmeninės eksperto pareigos, įtvirtintos ES reguliavimu, iš esmės atitinka nacionalinį reglamentavimą.
 8. Koordinacijos tarybos veikla yra stipriai ribojama, o dėl tokių apribojimų, ši institucija negali visapusiškai nagrinėti skundų dėl teismo ekspertų veiklos pažeidimų. Tyrimo rezultatai atskleidė labai skirtingas respondentų nuomones, ar Koordinacijos tarybos kompetencijai turėtų priklausyti ekspertų etikos vertinimas, todėl lieka neatsakytas klausimas kas turėtų užsiimti teismo ekspertų etikos vertinimu ir ar etika turėtų būti vertinama koordinacijos tarybos.
 9. Atsižvelgiant į Koordinacijos tarybos veiklos ataskaitas, galima teigti, jog TEPEK yra pagaliau pradėtas taikyti praktikoje.
 10. Specialistui yra neprivalomi TEPEK reikalavimai, tačiau pastebėtas formalaus tokio akto reikalingumas.
 11. Atlikus tyrimus paaiškėjo, kad konfliktinės situacijos retai pasitaiko tarp teismo proceso dalyvių. Visgi, didžiausią problemą respondentai išskyrė – interesų konfliktą.

PASIŪLYMAI:

- Sukurti atskirą instituciją, pavyzdžiui Ekspertų garbės teismą, kuris kontroliuotų TEPEK pažeidimus.
- Tobulinti arba keisti TEĮ, numatant, kad institucija spręstų ne tik ekspertų etikos pažeidimus, bet ir jos kompetencijoje būtų ir specialistų etikos klausimai. TEĮ turi reglamentuoti ir specialistų veiklą, ko gero, keičiant patį įstatymo pavadinimą į *Specialių žinių panaudojimo bylose* įstatymą.
- Būtų naudinga sukurti bendras etikos taisykles, kurių privalėtų laikytis visi teismo ekspertizės subjektai.

Literatūra

Teisės norminiai aktai:

1. Europos Sąjungos advokatų profesinės etikos kodeksas, priimtas 1988 m. spalio 28 d. CCBE plenarinėje sesijoje. Prieiga internetu: www.advoco.lt.
2. Lietuvos Advokatų etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2005, Nr. 130-4681.
3. Lietuvos Policijos Generalinio komisaro įsakymas Nr. V-347 „Dėl Lietuvos policijos pareigūnų etikos kodekso patvirtinimo“.
4. Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 89-2741.
5. Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas. *Valstybės žinios*. 2002, Nr. 37-1347.
6. Lietuvos Respublikos teisėjų etikos kodeksas, http://www.teismai.lt/lt/data/public/uploads/2014/.../teiseju_etikos_k
7. Lietuvos respublikos teisingumo ministro įsakymas Dėl Lietuvos Advokatų etikos kodekso skelbimo, <https://www.e-tar.lt/portal/lt/legalAct/106e2550086211e6a238c18f7a3f1736>,

8. Lietuvos Respublikos teisingumo ministro įsakymas Nr. 1R-34 „Dėl Lietuvos Respublikos teismo ekspertų sąrašo sudarymo ir tvarkymo tvarkos patvirtinimo“
9. Lietuvos Respublikos teismo ekspertizės įstatymas. *Valstybės žinios*. 2000, Nr. 112-4969.
10. Lietuvos Respublikos generalinio prokuroro įsakymas „Dėl rekomendacijų dėl užduočių specialistams ir ekspertams skyrimo patvirtinimo“ Nr. I-14 prieiga per internetą: http://www.vtmt.lt/media/PDF_bylos/Rekomendacijos-uzd-special-ekspert-2011-01-18.pdf.
11. Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas. *Valstybės žinios*. 2014, Nr. 02954.

Specialioji literatūra:

1. „Pavyzdinės profesinio elgesio taisyklės (ištraukos) Amerikos teisininkų asociacijos rytų ir vidurio Europos teisinė programa.“ Tarptautinė konferencija. Teisininkų etikos ir visuomenės nuomonės įtaka teisinės sistemos reformai. Vilnius, Profesinės etikos centras, 1999.
2. Almonaitienė, Junona, et al. Bendravimo psichologija: vadovėlis. Kaunas: Kauno technologijos universitetas, 2001.
3. Ancelis, Petras. et al. *Tyrimo veiksmai baudžiamajame procese*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2011.
4. Andrew Ashworth *The criminal process: an evaluate study*. Oxford University press, New York, 1995.
5. Andriulis, Vytautas. *Valstybės tarnautojų etika Lietuvos Respublikos įstatymų kontekste*. Vilnius: Margi raštai, 2002.
6. Arlauskas, Saulius. „Sąžiningumo principas prievoliniuose teisiniuose santykiuose.“ *Jurisprudencija* 20(4) (2013): 1373.
7. Averjanova, Tatjana. *Bendrieji teismo ekspertizės klausimai 2005*.
8. Baranova, Jūratė. *Filosofinė etika: prasmė ir laisvė*. Vilnius: Alma littera, 2004.
9. Burda Ryšardas ir Janina Juškevičiūtė. „Specialiųjų žinių naudojimo forma Lietuvos baudžiamajame procese optimizavimas.“ 11(89): 19-26.
10. Juškevičiūtė, Janina. „Specialių žinių panaudojimas tiriant nusikaltimus: būklė ir perspektyvos.“ Daktaro disertacija, Lietuvos teisės akademija, 1998.
11. European expertise & Expert institute. Guide to good practices in civil judicial expertise in the European Union. EGLE European Guide for Legal Expertise. 2015
12. Houck, Professional Issues in Forensic Science, 1st Edition.

13. Juodkaitė-Granskienė, Gabrielė, et al. *Lietuvos Respublikos teisės ir praktikos atitikimas teismo eksperto veiklos tarptautinį reglamentavimą*.
14. Kurapka, Vidmantas Edigijus. *Specialiujų žinių taikymo nusikaltimų tyrime mokslinė koncepcija ir jos realizavimo mechanizmas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2012.
15. Kurapka, Vidmantas Egidijus, et al. *Kriminalistika taktika ir metodika: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas 2013.
16. Kurapka, Vidmantas Egidijus, et al. *Kriminalistikos technikos pagrindai*. Vilnius: Eugrimas, 1998.
17. Kurapka, Vidmantas Egidijus, ir Viktoras Justickis. *Nusikalstamumo grėsmės ir žmogaus saugumas*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, 2010.
18. Lastauskienė, Giedrė. „Advokato profesija: prieštaringas jos pobūdis ir kontrolė.“ *Jurisprudencija* 20(4) (2013): 1481.
19. Laurinavičius, Alfonsas. „ETIKOS KODEKSŲ VEIKSMINGUMAS IR STATUTINĖS TARNYBOS REPUTACIJA.“ *Jurisprudencija*, 2004, t. 63(55): 72–86.
20. Law 101: Legal Guide for the Forensic Expert Law 101: Legal Guide for the Forensic Expert [http://www.swgfast.org/Resources/111010-law101-full-course\[1\].pdf](http://www.swgfast.org/Resources/111010-law101-full-course[1].pdf)
21. Mailis Nadezhda Pavlovna. „Ethics of expert activity.“ *Jurisprudencija* 43(35) (2003): 122-126.
22. Max M. Houck, Jay A. Fundamentals of Forensic Science, (United Kingdom: British Library cataloguing in publication data 2015) *Siege*, https://books.google.lt/books?id=8dicBAAQBAJ&pg=PA653&lpg=PA653&dq=fundamentals+of+forensic+ethics&source=bl&ots=iSbRhcEpWn&sig=D_lgTdSyBg3bPBwPm8vyTJGAVQA&hl=lt&sa=X&ved=0ahUKEwiWgffVuszLAhVsMJokHSeDAZwQ6AEIHzAA#v=onepage&q=fundamentals%20of%20forensic%20ethics&f=false
23. Max Weber *The protestant ethic and spirit* (London and New York: Taylor & Francis group, 2005), <http://www.d.umn.edu/cla/faculty/jhamlin/1095/The%20Protestant%20Ethic%20and%20the%20Spirit%20of%20Capitalism.pdf>
24. Mažylė, Jolanta. „Teisės ir etikos normų taikymas Lietuvos žurnalistų ir leidėjų etikos kodekse.“ *Informacijos mokslai*. 2009 51, 102-123. <http://www.zurnalai.vu.lt/files/journals/163/articles/3203/public/102-123.pdf>
25. Michael E. Sacks, *An overview of the law: A guide for testifying and consulting experts*. Horsham, PA: LRP PUBLICATIONS, 1995.

26. Miliauskas, Paulius. „Interesų konfliktas: sąvoka ir galimi sprendimo būdai.“ *Teisė* 75 (2010): 93-110.
27. Nikomacho etika. Rinktiniai raštai. Vilnius: Mintis, 1990.
http://www.saltiniai.info/files/literatura/LB00/Aristotelis._Nikomacho_etika.LB0301.pdf
28. Paliduskaitė, Jolanta. *Etika valstybės tarnyboje*. Kaunas: Technologija, 2010.
29. Paul C. Giannelli & Kevin C. McMunigal PROSECUTORS, ETHICS, AND EXPERT WITNESSES, http://fordhamlawreview.org/wp-content/uploads/assets/pdfs/Vol_76/Giannelli_Vol_76_Dec.pdf
30. Paužaitė-Kulvinskienė, Jurgita, Gabrielė Juodkaitė - Granskienė ir Virgilijus Pajaujis. „Teismo eksperto pareigos, atsakomybė ir iš jos kylančios sankcijos. Lietuvos kontekstas ir Europos perspektyvos.“ 354.
31. Pavyzdinės profesinio elgesio taisyklės (ištraukos) Amerikos teisininkų asociacijos rytų ir vidurio Europos teisinė programa Profesinės etikos centras, 1999. Teisininkų etikos ir visuomenės nuomonės įtaka teisinės sistemos reformai. Tarptautinė konferencija 2000 m. vasario 24-25 d. Vilnius.
32. Peter D. Barnett Ethics in forensic science: Professional standards for the practice of criminalists (United States of America: CRC Press LLC, 2001).
33. Philip J. Candilis, Robert Weinstock, Richard Martinez *Forensic Ethics and the expert witness* USA 2007 Springer Science + Business Media, 17.
34. Pruskus, Valdas ir Mindaugas Briedis. *Etika*. Vilnius: Technika, 2011.
35. Pruskus, Valdas. *Verslo etika*. Vilnius: 2002.
http://elibrary.lt/resursai/Leidiniai/Litfund/Lithfund_leidiniai/verslas/Verslo%20etika%20%5BLT%5D.pdf
36. Remley, T. P., Jr. (1990). Counseling records: Legal and ethical issues. In B. Herlihy & L. B. Golden (Eds.), *Ethical standards casebook (4th ed.)*. Alexandria, VA: American Counseling Association.
37. Richard A. Chapman, „Valstybės tarnautojų etika,“ iš *Valstybės tarnautojų etika, Gyula Gulyas. Vilnius: Margi raštai, 2002.*
38. Rinkevičius, Jurgis, ir Gabrielė Juodkaitė - Granskienė. „Apie galimus teismo ekspertizės reglamentavimo būdus.“ *Jurisprudencija* 18(10) (2000): 29-34.
39. Robert L. Sadoff. *Ethical issues in Forensic psychiatry Minimizing harm*. 2011.
40. Sciences Community, National Research Council, Strengthening Forensic Science in the United States: A Path Forward, <https://www.ncjrs.gov/pdffiles1/nij/grants/228091.pdf>, 214.

41. SPECIALTY GUIDELINES FOR FORENSIC PSYCHOLOGY, <http://www.apadivisions.org/division-41/about/specialty/2006-draft.pdf>

42. Stuart H. James Jon J. Nordby, Forensic science An introduction to scientific and investigative techniques. , third edition.

43. Theodore P. Remley, JR., Barbara Herlihy. *Ethical, legal, and professional issues in counseling*. The Merrill Counseling series. Fourth edition. University of New Orleans. 2014, 2010, 2005. 4-5.

44. Vabalaitė, Rūta Marija. *Hegelio etika: mokomasis-metodinis leidinys*. Vilnius: Leidykla, 2004. <http://www.biblioteka.vpu.lt/elvpu/44834.pdf>.

45. Vasiljevienė, Nijolė. *Organizacijų etika: institucinės etikos vadybos sistemas*. Vilnius: Vilniaus universitetas, 2006.

46. Vyšniauskaitė, D., ir V. Kundrotas. *Verslo etika*. Kaunas: Technologija, 1999.

Praktinė medžiaga:

1. Vilniaus apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus 2009 m. lapkričio 19 d. sprendimas civilinėje byloje Nr. 2A-1009-345/2009, prieiga per internetą: <http://eteismai.lt/byla/92522050725209/2A-1009-345/2009>

Internetiniai šaltiniai:

1. American Academy of Psychiatry and the Law Ethics Guidelines for the Practice of Forensic Psychiatry, <http://www.aapl.org/ethics.htm>.

2. Benedict de Spinoza The Ethics, <http://manybooks.net/titles/spinozabetext03ethic10.html#>

3. Encyclopaedia Britannica, <http://www.britannica.com/biography/Lawrence-Kohlberg>.

4. Evidence technology magazine, http://www.evidencemagazine.com/index.php?option=com_content&task=view&id=1385

5. Expert Evidence, http://www.cps.gov.uk/legal/assets/uploads/files/expert_evidence_first_edition_2014.pdf

6. Forensic Experts May Be Biased By the Side That Retains Them, <http://www.psychologicalscience.org/index.php/news/releases/forensic-experts-may-be-biased-by-the-side-that-retains-them.html>.

7. Guide to Good practices in Civil Judicial Expertise in the European Union, 3, prieiga per internetą:

http://www.expertsinstitute.eu/IMG/pdf/2015_11_17_eeei_guide_to_good_practices_egle_en.pdf

8. <http://www.zodynas.lt/terminu-zodynas/S/sazine>
9. Internet encyclopedia of philosophy, <http://www.iep.utm.edu/hobmoral/>.
10. Jeshayah Refuge, Ethics and Training in Forensic Science, <http://www.crime-scene-investigator.net/ethicsinforensicscience.html>.
11. JOSEPH B. KADANET, Ethical issues in being an expert witness, Law, Probability and Risk (2005) 4, 21–23, <https://lpr.oxfordjournals.org/content/4/1-2/21.full.pdf>
12. Juodkaitė-Granskienė, Gabrielė. „Eksperto, kaip „mokslinio teisėjo“, atsakomybė neatitinka reglamentuotų nepriklausomumo garantų...“ Interviu <http://www.infolex.lt/Portal/start.asp?act=news&Tema=50&str=21153>.
13. Karen C. Kalmbach Phillip M. Lyons, ETHICAL ISSUES IN CONDUCTING FORENSIC EVALUATIONS Applied Psychology in Criminal Justice, 2006, 2(3)
14. Koordinavimo tarybos ataskaita už 2014 metus.
15. Koordinavimo tarybos ataskaita už 2015 metus.
16. http://www.apcj.org/documents/2_3_Ethics_foren.pdf, 271.
17. Lietuvių kalbos žodynas, <http://lkz.lt/>
18. Lietuvos mokslų akademijos žinios. Informacinis leidinys 2012 m. Nr. 4 (62) http://www.lma.lt/files/LMA_zinios_nr_4_2.pdf
19. Lietuvos teisėjų etikos kodeksas - praktinis vadovas, <http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2015/10/tek-praktinis-vadovas-2015.pdf>.
20. Lietuvos teisėjų etikos kodeksas - praktinis vadovas, <http://www.teismai.lt/data/public/uploads/2015/10/tek-praktinis-vadovas-2015.pdf>.
21. Lietuvos teismai, <http://www.teismai.lt/lt/teiseju-etika/teiseju-etikos-ir-drausmes-komisija/apie-komisija/1680>.
22. Mažylė, Jolanta. „Apie profesinės etikos sampratą, jos suvokimą ir pajautą.“ Universiteto žurnalistas , 2014. <http://www.universitetozurnalistas.kf.vu.lt/2014/01/apie-profesines-etikos-samprata-jos-suvokima-ir-pajauta>
23. Survey of ethics codes related to forensic science <http://www.cacnews.org/ethics/summary.pdf>
24. Teisingumo ministras skelbia naują Advokatų etikos kodeksą, <http://www.advokatura.lt/lt/advokatams-padejejams/naujienos-advokatams/teisingumo-ministras-skelbia-yp9h.html>.
25. Valstybės tarnybos departamentas, <http://vtd.lt/index.php?-362349809>

26. VALSTYBINĖ TEISMO PSICHIATRIJOS TARNYBA PRIE SVEIKATOS
APSAUGOS MINISTERIJOS, http://www.vtpt.lt/lt/apie_mus.html

27. William K. Frankena, Ethics, second edition, 1973,
<http://www.ditext.com/frankena/e1.html>

Maškevičiūtė R. Teismo ekspertizės etika/ Magistro baigiamasis darbas. Vadovas Prof. dr. Vidmantas Egidijus Kurapka – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Baudžiamosios teisės ir proceso institutas, 2016.

ANOTACIJA LIETUVIŲ KALBA

Šio magistrinio darbo tikslas buvo atskleisti teismo ekspertizės etikos sampratą, dalyką, pagrindinius elementus, įvertinti teismo ekspertizės etikos reglamentavimo būklę ir normų taikymo būklę, nustatyti galimas konfliktines situacijas teismo ekspertizės metu. Be to, buvo siekiama palyginti Europos Sąjungos, Jungtinių Amerikos valstijų ir Lietuvos ekspertų etikos normų panašumus ir skirtumus. Taip pat buvo tiriama bei analizuojama Teismo ekspertų veiklos Koordinavimo tarybos veikla, nagrinėjant ekspertų veiklos etikos pažeidimus.

Darbe padarytos išvados, kad Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas yra pagaliau pradėtas taikyti praktikoje. Taip pat, pastebėta, jog reikia tobulinti Teismo ekspertizės įstatymą; sukurti atskirą instituciją, kuri spręstų Teismo ekspertų profesinės etikos kodekso pažeidimus, kadangi Teismo ekspertų veiklos Koordinavimo tarybos veikla yra ribojama ir ši institucija negali visapusiškai nagrinėti skundų dėl teismo ekspertų veiklos pažeidimų.

Reikšminiai žodžiai. Teismo ekspertizė, etika, Teismo ekspertų veiklos Koordinavimo taryba, Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksas.

Maškevičiūtė R. Ethics of forensic expertise /Master Thesis. The supervisor: Prof. dr. Vidmantas Egidijus Kurapka – Vilnius: Mykolas Romeris University, Institute of Criminal law and Procedure, 2016.

ANNOTATION

The aim of this Master Thesis has been to reveal the conception of Ethics in forensic expertise, the main elements, to estimate the situation of forensic regulation and the situation of norms adaptation, to determine possible conflict situations during forensic process. Moreover, it has been pursued to compare the similarities and differences among the European Union, the United States of America and Lithuania. In addition, the activity coordination council of forensic council experts has been analyzed, studying forensic experts' ethics violations.

The conclusions of the paper state that the code of profession ethic finally has a legal force in practise. Also, it is noticed that the law of forensic has to be improved, a separate institution has to be established, which would solve the violations of profession code, because the activity of coordination council of forensic experts', is limited and this institution is not able to analyze complains fully due the violations of forensic experts' activity.

The Key words: forensic expertise, ethics, coordination council of forensic experts', a profession code of court experts'.

Maškevičiūtė R. Teismo ekspertizės etika/ Magistro baigiamasis darbas. Vadovas Prof. dr. Vidmantas Egidijus Kurapka – Vilnius: Mykolo Romerio universitetas, Baudžiamosios teisės ir proceso institutas, 2016.

SANTRAUKA

Teismo ekspertizės etika

Teismo ekspertizės etika – teismo proceso subjektų, kurie tarpusavyje bendradarbiauja ir sąveikauja, tam tikrų bendrosios etikos, profesinės etikos ir moralės taisyklių, principų, vertybių bei normų laikymasis teismo proceso metu. Teismo ekspertizės etikos dalyką sudaro formaliame dokumente įtvirtintų, profesionalaus elgesio taisyklių užtikrinimas, etinių pažeidimų nustatymas, konkretus jų įvardinimas, o taip pat pasekmių numatymas, padarius neleistinus pažeidimus. Teismo ekspertizės etikos elementais turėtų būti laikomi eksperto santykiai su kitais proceso dalyviais, kolegomis ir jo elgesys kasdieniniame gyvenime.

Įvertinus eksperto veiklos etikos pagrindus, teigtina, jog juos sudaro: asmeninės eksperto savybės, vertybės, moralinės nuostatos, etikos principai, kvalifikacija, kompetencija, profesinės etikos kodeksas.

Europos Sąjungos atsakingos institucijos planuoja išleisti Ekspertų etikos kodeksą, kurio privalėtų laikytis visi teismo ekspertai dirbantys Europos Sąjungoje. Tuo tarpu, Jungtinėse Amerikos Valstijose nėra vieno Ekspertų etikos kodekso, kuris būtų privalomas visiems teismo ekspertams.

Išanalizavus Teismo ekspertų profesinės etikos kodeksą, darytina išvada, jog nors jame yra įtvirtinti pagrindiniai elgesio principai, kurie kelia pagrįstų abejonių dėl jų įgyvendinimo mechanizmo, ypatingai – nepriklausomumo principo įgyvendinimas. Šis kodeksas yra pagaliau pradėtas taikyti praktikoje, tačiau nustatyta, jog institucijos kontroliuojančios ekspertų etikos pažeidimus veikla yra ribojama, todėl ji neveikia efektyviai. Būtų tikslinga sukurti atskirą instituciją – Ekspertų garbės teismą, kurio pagrindinė pareiga būtų kontroliuoti Teismo ekspertų profesinės etikos kodekso pažeidimus.

Išanalizavus pagrindines etikos problemas kylančias ekspertų veikloje, padarytos išvados, jog reikia tobulinti Teismo ekspertizės įstatymą, numatant galimybę spręsti specialistų etikos klausimus. Taip pat, pastebėta, jog būtų naudinga sukurti bendras etikos taisykles privalomas visiems teismo proceso subjektams.

Maškevičiūtė R. Ethics of forensic expertise /Master Thesis. The supervisor: Prof. dr. Vidmantas Egidijus Kurapka – Vilnius: Mykolas Romeris University, Institute of Criminal law and Procedure, 2016.

SUMMARY

Ethics of forensic expertise

Ethics of forensic expertise is the compliance of professional ethic, rules, principles and norms of court trial subjects' during forensic process. Ethics of forensic expertise consists of professional behaviour rules assurance, which is determined in a formal paper, ethical violations determination, its specific description and the determination of consequences, which are applied for done violations. The elements of ethics in forensic expertise have to be regarded in terms of expert's relations with other participants of trial, colleagues and his/her behaviour in daily life.

The estimation of expert's basics of ethic activity, it might be said that it consists of personal expert's traits, values, moral attitudes, ethical principles, qualification, competence and the code of professional ethic.

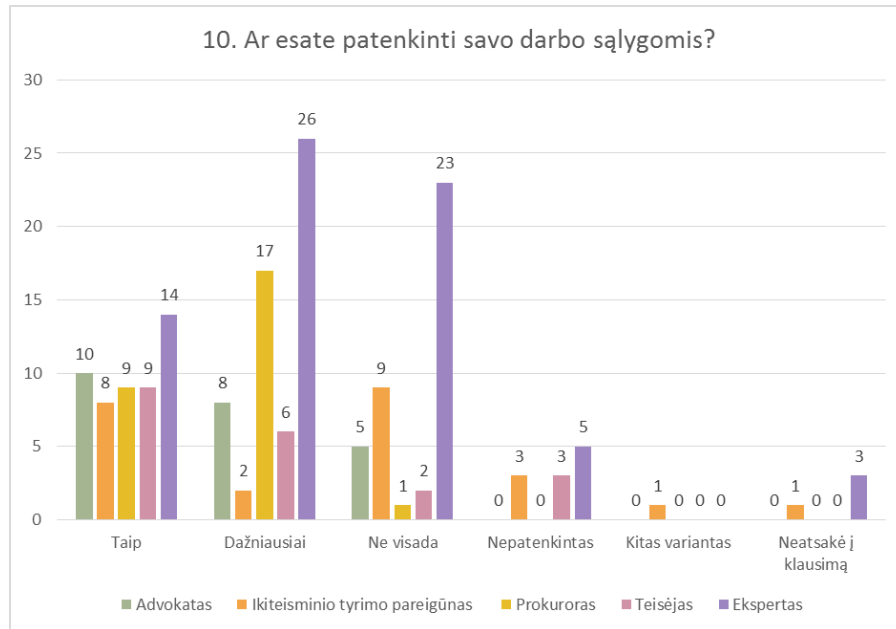
The institutions of the European Union are planning to release the code of experts' ethic. All forensic experts, who work in the European Union, would follow that code. Meanwhile, there is no such a thing as ethical code in the United States of America, which would be compulsory for all forensic experts.

According to the analysis of profession ethic code, it might be considered that it consists of the main behaviour principles, which have reasonable doubts in terms of realization of mechanism. Especially, the realization of independency principle. This code is finally has a legal force in practise, however, it is determined that experts' violation activity, who is controlled by proper institutions is limited, therefore, it does not work effectively. It would appropriate to establish a separate institution – experts' forensic of honour, which would control forensic experts' violations of profession code.

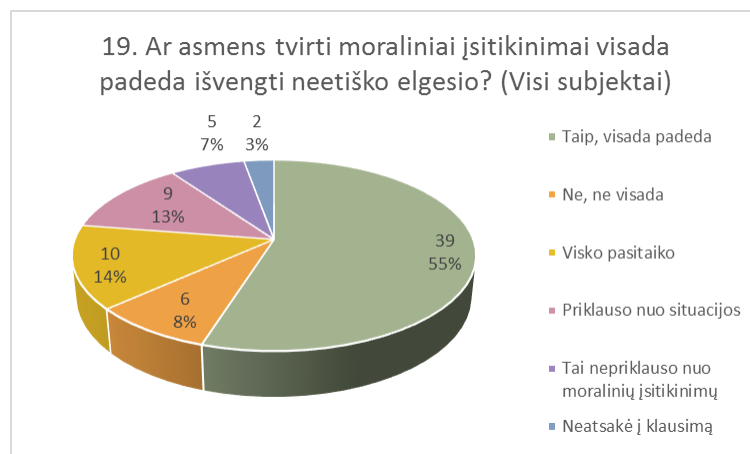
The analysis of the main ethic issues, which come from experts' activity has shown that the law of forensic has to be improved providing an opportunity to solve specialists' ethic questions. Also, it is observed that it would be beneficial to establish general ethic rules, which would be compulsory for all subjects of court.

PRIEDAI

Priedas Nr. 1

Kitas variantas: nepatenkinta psichologiniu klimatu darbovietėje.

Anketos, kuri buvo skirta užpildyti ikiteisminio tyrimo pareigūnams, prokurorams, advokatams, teisėjams, ekspertams, pavyzdys:

ANKETA

Gerbiamas respondente,

Jūsų dalyvavimas šioje apklausoje yra labai svarbus. Jums pateikiamas klausimynas, kuriuo siekiama sužinoti Jūsų nuomonę apie teismo ekspertizės etiką Lietuvoje.

Maloniai Jūsų prašytume pareikšti savo nuomonę atsakant į anketoje pateiktus klausimus.

Informacija, kurią Jūs pateiksite, pasitarnaus vien mokslu tikslams. Apklausa yra anoniminė. Pateikti duomenys bus naudojami mokslu tiriamajame darbe "Teismo ekspertizės etika", rašomame Mykolo Romerio universitete.

Iš anksto dėkojame už Jūsų atsakymus ir pagalbą!

1. Kokios yra Jūsų pareigos?

- Ikiteisminio tyrimo pareigūnas
- Prokuroras
- Advokatas
- Teisėjas
- Ekspertas

2. Jūsų darbo stažas šioje pozicijoje?

- Nuo 1 iki 5 metų
- Nuo 5 iki 10 metų
- Nuo 10 iki 15 metų
- Virš 15 metų

3. Su kokia/kokiomis etikos problema/problemomis egzistuoja galimybė susidurti Jūsų veikloje?

- Organizacinė
- Finansinė
- Atsakomybės stoka
- Kompetencijos stoka
- Moralės normų nesilaikymas
- Interesų konfliktas
- Kita.....
-
-

4. Kaip vertinate savo profesijos etikos kodeksą?

- Teigiamai
- Neigiamai
- Nei teigiamai, nei neigiamai
- Neturiu nuomonės
- Kita.....
-

5. Ar Jūsų profesinės etikos kodeksas yra dažnai taikomas praktikoje, o gal tai tik formalumas?

- Dažnai taikomas praktikoje
- Retai taikomas praktikoje
- Tai tik formalumas
- Neturiu nuomonės
- Kita.....
-
-

6. Kaip manote ar visada galima prilyginti klaidingą eksperto išvados pateikimą kaip neetišką jo poelgį?

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės
- Kita.....
-
-

7. Kokios asmens charakterio savybės gali turėti įtakos neetiškam poelgiui?

- Savanaudiškumas
- Užsispyrimas
- Nepastovumas
- Jautrumas
- Agresyvumas
- Atkaklumas
- Konkurencingumas
- Karštakošiškumas
- Išdidumas
- Godumas
- Napatikimumas
- Pažeidžiamumas
- Perdėtas pasitikėjimas savimi
- Kita.....

8. Kokios vertybės galėtų padėti išvengti neetiško poelgio?

- Sąžiningumas
- Profesionalumas
- Pasitikėjimas savimi
- Pastovumas
- Pareigingumas
- Teisingumas
- Polinkis į kompromisus
- Atvirumas
- Santūrumas
- Supratingumas
- Kita.....

9. Ar nedidelis darbo atlygis svarbus rodiklis pažeisti profesinę etiką?

- Taip, svarbus
- Ne, nesvarbus
- Priklauso nuo situacijos
- Neturiu nuomonės

- Kita.....
.....
.....

10. Ar esate patenkinti savo darbo sąlygomis?

- Taip
- Dažniausiai
- Ne visada
- Nepatenkintas

11. Kaip manote ar efektyviai veikia institutas, koordinuojantis/kontroliuojantis Jūsų profesijos kodekso pažeidimus?

- Efektyviai
- Neefektyviai
- Sunku pasakyti
- Neturiu nuomonės

12. Kaip manote ar kompetencija gali įtakoti etišką elgesį?

- Gali
- Negali
- Sunku pasakyti
- Neturiu nuomonės

13. Kaip manote, ar teismo ekspertai Lietuvoje yra nepriklausomi?

- Taip, nepriklausomi
- Priklausomi nuo vadovo
- Priklausomi nuo tyrimo institucijos
- Priklausomi nuo proceso subjektų
- Kita.....
.....
.....

14. Ar reikalinga ekspertinę veiklą koordinuojanti institucija?

- Taip
- Ne
- Kita.....
.....
.....

15. Ar koordinacinės tarnybos kompetencijai turėtų priklausyti etikos vertinimas?

- Turėtų
- Neturėtų
- Neturiu nuomonės
- Kita.....
-

16. Ar būtų tikslinga sukurti bendras etikos taisykles, kurių privalėtų laikytis visi proceso subjektai?

- Taip
- Ne
- Neturiu nuomonės
- Kita.....
-
-

17. Ar dažnai pasitaiko konfliktinių situacijų su kitais proceso dalyviais?

- Dažnai
- Nedažnai
- Beveik visada
- Tai neišvengiama
- Kita.....
-
-
-

18. Kaip manote ar etika yra įgimta, ar jos galima išmokti?

- Tai įgimta
- Tai formuojasi palaipsniui
- Jos galima išmokti
- Kita.....
-

19. Ar asmens tvirti moraliniai įsitikinimai visada padeda išvengti neetiško elgesio?

- Taip, visada padeda
- Ne, ne visada
- Visko pasitaiko

- Priklauso nuo situacijos
- Tai nepriklauso nuo moralinių įsitikinimų
- Kita.....
.....

20. Ar ekspertų kodekso reikalavimai turėtų būti privalomi specialistams?

- Taip, turėtų būti privalomi
- Ne, neturėtų būti privalomi
- Neturiu nuomonės
- Kita.....
.....
.....

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

2016 - 05 - 06

Vilnius

Aš, Mykolo Romerio universiteto (toliau – Universitetas),

(fakulteto / instituto, programos pavadinimas)

Studentas(ė) _____,
(vardas, pavardė)

patvirtinu, kad šis rašto darbas / bakalauro / magistro baigiamasis darbas

„_____“

_____“.

1. Yra atliktas savarankiškai ir sąžiningai;
2. Nebuvo pristatytas ir gintas kitoje mokslo įstaigoje Lietuvoje ar užsienyje;
3. Yra parašytas remiantis akademinio rašymo principais ir susipažinus su rašto darbų metodiniais nurodymais.

Man žinoma, kad už sąžiningos konkurencijos principo pažeidimą – plagijavimą studentas gali būti šalinamas iš Universiteto kaip už akademinės etikos pažeidimą.

(parašas)

(vardas, pavardė)